

№ 1 (95) 2021

НАША ВЕРА

Аўтар невядомы. «Багародзіца Адзігітрыя». XIX ст.
Палатно, алей. Зберагаецца ў фондах
Музея мастацтваў Прыкарпацця.

Андрэй ЗЯЗЮЛЯ

Песня Беларусі

Божа, што калісь народы
На асобкі падзяліў
І хацеў, каб народ кожны
Мовай роднай гаварыў,

Узглянь-жа на народ бяздольны,
Беларускі, што к Табе
Голас ціхі, паднявольны
У пакорнай шле мальбе.

Асвятці наш розум верай
Льгі надзею ў душу ўлі
І агонь любові шчырай
Ў сэрцах зімных запалі.

Дай, каб зернятка прабуды
Заляцела ў кожны кут
Беларусі, каб усюды
Узышло — і там, і тут.

Каб рунела, выплывала,
Красавала, наліло,
І, наспеўшы, ў ток нямала
Умалоту прынясло.

Памажы нам, Божа мілы,
Прабудзіцца да жыцця;
Удзялі парады, сілы,
Каб ня збіліся з пущыя.

Дык жыві ж ты і красуйся,
Наша Маці — Беларусь!
Да краёў чужых раўнуйся;
Йсці дзяцей к табе прымусь!

Хай бяруцца да работы
Дом народны будаваць
І багацяцца у цноты,
Каб пасля ім Рай дастаць.

Апокрыфы

2 Кс. др. Сяргей СУРЫНОВІЧ
ГІСТОРЫЯ СВ. ЮЗАФА Ў АПАКРЫФІЧНЫМ
«СКАЗЕ ПРА ЮЗАФА ЦЕСЛЮ»

6 Мастацтва

Лідзія КАМІНСКАЯ
«ЯК ЗАГАДАЎ ЯМУ АНЁЛ ПАНА...»

8 Жыццё Касцёла

Марына ПАШУК
ЗЯМЛЯ ВЕРЫ
Папа на радзіме Абрагама

Тэалогія

12 Тэрэса КЛІМОВІЧ
САМАПРЭЗЕНТАЦЫЯ БОГА МАЙСЕЮ
Ў ПАЛАЮЧЫМ КУСЦЕ
Тэалагічна-літаратурны аналіз
фрагмента Кнігі Зыходу (3, 1–17)

Постаці

18 Ірына БАГДАНОВІЧ
«ЗАСТАВАЎСЯ ВЕРНЫМ КАСЦЁЛУ І НАРОДУ»
Святар і паэт Андрэй Зязюля
ў служэнні Богу і Беларусі

26 Кс. Артур ЛЯШНЕЎСКИ SDB
СВЯТАР, ПАДАРАВАНЫ НАМ МАРЫЯЙ
Жыццё, дзейнасць і смерць
кс. Станіслава Міхальскага SJ

Інтэрв'ю

33 Інтэрв'ю Дамініка ЯРЧЭЎСКАГА ОР
з Джарджам ВЕЙГЕЛЕМ
ХТО ПАТРЭБНЫ Ў ВАТЫКАНЕ

Асобы

38 Андрэй ШПУНТ
«ЛАСКАВЫ, ЯК ПАН ВАЯВОДА МЕНСКІ...»

Пераклады

44 Райнэр Марыя РЫЛЬКЕ
ВЕРШЫ

46 Андрэа ГРЫЛЬ
ВЕРШЫ

48 Анатоль ФРАНС
АМІКУС І ЦЭЛЕСТЫН

50 ЖАНГЛЁР МАЦІ БОЖАЙ

52 БАНАПАРТ У САН-МІНЬЯТА

Проза

55 Данута БІЧЭЛЬ
ЗЯЛЁНЫ АНДАРАЧАК — СКАРБ БАБЫ ЮЛІ

Іканаграфія

60 Віталій КОЗІНЧУК
КАНЦЭПЦЫЯ ЎКРАЇНСКАГА ІКОНАГРАФІЧНАГА
КАНОНУ: УСХОДНЯЯ ІКОНАГРАФІЯ,
ЗАХОДНІ МАСТАЦКІ СТЫЛЬ

Мастацтва

62 Пётра ВАСІЛЕЎСКИ
НАТХНЁНЫЯ ГОРАДАМ...

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Ганаровы мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала Сямёнава, Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

Кс. др. Сяргей Сурыновіч

Гісторыя св. Юзафа ў апакрыфічным «Сказе пра Юзафа цеслю»

Найбольш старажытныя згадкі пра культ святога Юзафа цесляра з'явіліся на берагах Ніла. Іх лакалізацыя ў значнай ступені залежала ад старажытнага сведчання пабожнасці першых хрысціянаў, якая знайшла адлюстраванне ў апакрыфічным апаведзе IV ст. (па версіі іншых даследчыкаў, V–VII)¹ пад назвай «Сказ пра Юзафа цеслю» (Юц). Змест гэтага апакрыфічнага апаведу дае падставы меркаваць, што культ святога Юзафа на тэрыторыі Егіпта быў пашыраны значна раней.

Тэкст апокрыфа з'яўляецца аповедам пра жыццё святога Юзафа ад імя самога Езуса, які абвясціў яго вучням на Аліўнай гары. Пачынаецца тэкст з апісання заручынаў Юзафа з Марыяй. З тэксту апокрыфа мы даведваемся, што ў Юзафа ўжо было чацвёра сыноў і дзве дачкі ад папярэдняга шлюбу, а таксама, што ён быў удаўцом. Далей тэкст дублюе лінію з апакрыфічнага Евангелля ад Якуба, якая заканчваецца нараджэннем Езуса. З XII раздзелу пачынаецца апавед пра апошнія гады жыцця Юзафа, пра яго перадсмяротныя просьбы і надыход смерці.

Апакрыф «Сказ пра Юзафа цеслю» мае выразны рэлігійны характар, з'яўляецца сведчаннем народнай пабожнасці з характэрнымі рысамі легенды. У апокрыфе мы знаходзім наказ аўтара, каб дадзены тэкст чытаўся і

Жорж Дзюменіль дэ Латур. «Святы Юзаф цясляр». 1642 г.

апавядаўся ў дзень урачыстасці святога Юзафа. Гэтая практыка, напэўна, мела месца сярод старажытных хрысціянаў і спрыяла пашырэнню культу святога, які абапіраўся не толькі на кананічныя звесткі, але і на легенды, што знайшлі месца ў апокрыфе.

Пад тэрмінам «апакрыф» (ἀπό-κρυφος — *скрыты, таемны*)² мы разумеем творы позне-

юдэйскай і раннехрысціянскай літаратуры на біблійныя тэмы. У рэлігійным кантэксце гэты тэрмін выкарыстоўваецца ў дачыненні да твораў на тэмы старазапаветнага і новазапаветнага зместу, не прызнаных боганатхнёнымі і не ўключанымі ў біблейскі канон Старога і Новага Завету.

Вельмі цяжка акрэсліць коль-

Ксёндз Сяргей Сурыновіч — магістр тэалогіі, паэт, празаік, публіцыст, перакладчык, мастак. Народзіўся 13 красавіка 1976 г. у вёсцы Лугамавічы Іўеўскага раёна. У 1993 г. скончыў Іўеўскую сярэднюю школу. З 1993 г. вучыўся ў Гродзенскай духоўнай семінарыі, з 1997 г. — у Пецярбургскай духоўнай семінарыі, якую скончыў у 2000 г., абараніўшы працу па багаслоўі ў Латэранскім універсітэце ў Рыме. З 2002 г. выкладаў беларускую мову ў Пермскім дзяржаўным педуніверсітэце. Аўтар вершаванай містэрыі для дзяцей «Батлейка» («Дыялог», 1998), зборніка паэзіі «Летуценнік» (1999), «Пакліканне» (2000). Працуе пробашчам у Друі. У 2008 г. пачаў працу па алічбоўванні ўсіх беларускіх перакладаў Бібліі.

касць усіх апокрыфаў. Самы распаўсюджаны крытэрыі іх падзелу — прыналежнасць да літаратурнага жанру з суаднесеннем са Старым ці Новым Запаветам. Сярод апокрыфаў па матывах Новага Запавету вылучаюцца артадаксальныя, якія не пярэчаць дактрынальным нормам новазапаветных кніг, дапаўняючы і ўдакладняючы іх, і неартадаксальныя (ерэтычныя), якія істотна адрозніваюцца па сваім змесце ад кананічных кніг Новага Запавету, прапаноўваючы іншыя звесткі пра вучэнне Езуса і Яго місію.

Артадаксальныя апокрыфы маюць вялікае значэнне не толькі для даследавання разумення вучэння Хрыста, дактрынальных крыніцаў вучэння святых айцоў Касцёла, веры і пабожных практык першых хрысціянаў, якім і былі яны пераважна адрасаваныя, але і для разумення сакральнага мастацтва, дзе часта выкарыстоўваюцца дэталі, падзеі і жыццёвыя здарэнні персанажаў Новага Запавету, не згаданыя і не адлюстраваныя ў тэкстах кананічнага Святога Пісання.

«Сказ пра Юзафа цеслю» належыць да артадаксальных апокрыфаў па матывах Новага Запавету. Першапачаткова ён з'явіўся на грэцкай мове ў выглядзе ўмоўных дзвюх частак і 32-х раздзелаў, а да нашага часу захаваліся два варыянты поўнай кнігі: адзін — на копцкай, другі — на арабскай мове³. У XVIII ст. тэкст быў перакладзены на лацінскую мову пад назвай «Historia Iosephi fabri lignarii»⁴.

На фоне іншых апокрыфаў «Сказ пра Юзафа цеслю», ці *Легенда* мае выразна стрыманы дактрынальны характар. Вера ў аднаго Бога ў трох Асобах і дзівочае мацярынства Божай Маці адпавядаюць рашэнням Сабораў IV і V стагоддзяў. Тэкст падкрэслівае сапраўдную Боскасць і чалавечнасць Хрыста:

«Я памятаю, Пане, як аднойчы дзіця загінула ад укусу змяі. Бацькі яго хацелі аддаць Цябе Іраду, кажучы, што Ты забіў яго. Але Ты ўваскрэсіў яго з мёртвых і вярнуў ім. Тады, наблізіўшыся да Цябе і ўзяўшы Цябе за руку, я сказаў: „Сцеражыся, Сын мой“. Але Ты адказаў: „Ці не бацька ты Мне на плоці? Я адкрыю табе, хто Я“. І сёння, о мой Гасподзь і мой Божа, не гневайся на мяне і не асудзі мяне за гадзіну тую. Я раб Твой і сын рабы Твай. Ты мой Пан, мой Бог і мой Збаўца, і сапраўды Сын Божы»⁵ (Юц XVII).

У легендзе змешчаны таксама і сумнеўныя сцверджанні пра тысячагадовае панаванне Хрыста, што існавалі сярод старажытных хрысціянаў. Усе гэтыя факты ўказваюць на складаныя этапы развіцця першага Касцёла, яго станаўленне, паслядоўнае распазнанне і разуменне Богага аб'ўлення, а таксама сведчаць пра існаванне ранняга культу святога Юзафа цесляра.

Цясляр альбо будаўнік жылля звычайна меў вядомасць сярод жыхароў Палестыны. Жыхары Назарэта адразу пазналі Пана Езуса: «Ці ж гэта не цясляр, сын Марыі, брат Якуба, Юзафа, Юды і Сымона? Ці ж не тут сярод нас Ягоныя сёстры?» (Мк 6, 3). У той час Езус быў ужо вядомы як цясляр, бо пераняў справу свайго бацькі, што пацвярджае таксама евангеліст Мацвей: «Ці ж гэта не сын цесляра? Ці не Ягоную Маці завуць Марыя, а братаў Ягоных — Якуб і Юзаф, Сымон і Юда?» (Мц 13, 55). Назарэтане, ідэнтыфікуючы Езуса як цесляра ці сына цеслі, узгадваюць імя Марыі, а не Юзафа, што не характэрна для габрэйскай традыцыі. Можна зрабіць выснову, што падобнае магло быць толькі ў тым выпадку, калі бацька ўжо памёр.

Біблійнае акрэсленне *τέκτων*, што перакладаецца з грэцкай мовы як «цясляр», а таксама лацінскае *faber* («рамеснік»), могуць

мець на ўвазе як цесляра, так і чалавека, што працуе з камянямі і металам. Падобнае значэнне мае і арамейскае *paggar*, якое адначасова адпавядае значэнню паняццяў *вучоны, адукаваны*⁶. Улічваючы ўмовы Палестыны, хутчэй за ўсё, гаворка магла ісці пра каменні і майстэрства муляра.

З апокрыфаў мы даведваемся, што Юзаф выконваў цяслярскія працы разам са сваімі сынамі. За вухам ён насіў шчэпак — адзнаку сваёй прыналежнасці да рамяства, як і прадстаўнікі іншых рамёстваў у тыя часы: маляр — каляровую хусціну, шавец — шаршатку на вопратцы, пісар — пяро і г.д. Можна здагадацца, што цясляр працаваў пры варштаце, карыстаўся гэблікам і малатком. З іншых апокрыфаў можна даведацца, што святы Юзаф быў дакладна сталяром і пасадзіў дрэвы ля свайго дому, з якіх рабіў крыжы. Аднак у апокрыфах ёсць інфармацыя, што ён працаваў з каменнем, будаваў святыні і каралеўскія палацы⁷.

Айцы Касцёла таксама мелі на конт яго заняткаў розныя меркаванні. Св. Юстын у Дэкалагу сцвярджае, што святы Юзаф майстраваў сохі і ярмы з дрэва (раздзел 88), але з 48-й прамовы Пятра Хрызалага мы даведваемся, што ён працаваў з металам.

У «Сказе пра Юзафа цеслю» выразна акрэсліваецца занятак Юзафа як цесляра: «І Юзаф, праведнік гэты, бацька Мой наводле плоці, Абручнік Марыі, Маці Маёй, працаваў з сынамі сваімі, займаючыся сваім рамяством цесляра» (Юц II).

У Евангеллі ад Мацвея мы знаходзім словы Езуса, якія сведчаць пра Яго абазнанасць у будаўнічых справах, а не ў цяслярстве: «Таму кожны, хто слухае гэтыя словы Мае і выконвае іх, будзе падобны да чалавека разумнага, які пабудаваў свой дом на скале. Пайшоў дождж,

разліліся рэкі, падзьмулі вятры і ўдарылі ў дом той, а ён не ўпаў, бо пастаўлены быў на скале» (Мц 7, 24–25).

Таксама ў іншых месцах Евангелляў паводле Мацвея і Лукі чытаем: «Паслухайце іншую прыпавесць. Быў адзін гаспадар дому, які пасадыў вінаграднік, абнёс яго агароджай, выкапаў у ім давіла, пабудаваў вежу ды, аддаўшы яго вінагдарам, паехаў» (Мц 21,33).

Праз адсутнасць згадак у Новым Запавеце аб рамястве цесляра можна зрабіць выснову, што Езус быў сынам не цесляра, а будаўніка. Гэтае сцверджанне дапаўняе і евангельскі ўрывац ад Лукі: «Бо хто з вас, калі захоча пабудаваць вежу, спачатку не сядзе і не падлічыць выдаткаў, ці мае на завяршэнне будовы. Калі ж закладзе падмурак і не зможа закончыць, усе, хто ўбачыць, пачнуць смяяцца з яго, кажучы: „Гэты чалавек пачаў будаваць і не змог скончыць“» (Лк 14, 28–30).

Трэба падкрэсліць, што нідзе ў кнігах Новага Запавету мы не сустракаем інфармацыі пра канкрэтны занятак Юзафа і Езуса, бо акрэсленне *τέκτων* у грэцкім і *faber* у лацінскім варыянтах Святога Пісання мае значэнне «рамеснік» без канкрэтнага ўдакладнення. Тэрмін «цяслар», што сустракаецца пераважна ва ўсіх перакладах Новага Запавету, мае, хутчэй за ўсё, апакрыфічнае паходжанне, галоўным чынам, з пабожнай Легенды, «Сказу пра Юзафа цеслю».

Аўтар тэксту апокрыфа выразна падкрэслівае дзявоцтва Багародзіцы, якое замацавалася на падставе «Сказу пра Юзафа цеслю» ў афіцыйнай дактрыне Копцкага Касцёла⁸. Выраз «паводле цела» (грэц. *κατά σάρξ*) у дачыненні да святога Юзафа акрэслівае бацьку зямнога, у адрозненне ад Айца нябеснага. Копцкая традыцыя, выкарыстоўваючы акрэсленне «бацька», мае на ўвазе галаву сям’і:

«Я правёў усё Маё жыццё, не здзейсніўшы ніводнай правіны. Я называў Марыю Маці Маёй і Юзафа бацькам Маім, і Я падпарадкоўваўся ўсяму, што яны Мне загадвалі. І Я ніколі не аслухваўся іх, але заўсёды падпарадкоўваўся іх волі, як паступаюць іншыя людзі, што нараджаюцца на зямлі. Ні разу Я не разгневаў іх, не сказаў ім рэзкага слова, не адказаў з раздражненнем. Наадварот, Я выказваў ім вялікую павагу, любячы іх, як святло вачэй сваіх (Юц XI).

У легендзе вельмі дакладна акрэсліваюцца гады жыцця святога Юзафа — 111 гадоў: «І калі мінула шмат гадоў, дасягнуў старац узросту вельмі паважнага. Ён не адчуваў ніякай цялеснай немачы, ён не страціў зроку, і ні адзін зуб не выпаў з рота яго, ён захаваў здаровымі ўсе члены свае, і розум яго ні на хвіліну не зацім’юся, але падобна юнаку ва ўсе справы свае ён уносіў маладую бадзёрасць. І старасць яго была вельмі глыбокай, бо ён дасягнуў узросту ста адзінаццаці гадоў» (Юц X).

Літургічны каляндар Копцкага Касцёла падае дату ўспаміну дня смерці святога Юзафа — 26 *Abib* (арабская назва), якая, без сумнення, паходзіць з Легенды і адпавядае ў сучасным календары 2 жніўня⁹. Доўгае жыццё — узнагарода ад Бога за праведнасць, як сцвярджаюць апокрыфы. Святы Юзаф даведваецца пра час сваёй смерці ад анёла і накіроўваецца ў Ерузалем, каб памаліцца ў святыні Пана. Падрабязна пра гэтыя і іншыя падзеі апавядае аўтар Легенды: «Потым жа, калі Юзаф вярнуўся да сябе ў горад Назарэт, спасцігла яго хвароба, і ён ляжаў на ложку. І надышоў час, калі яму трэба было памерці, бо такая доля ўсіх людзей. Ён моцна пакутаваў ад гэтай хваробы, яна была першай, якая напаткала яго з дня яго нараджэння. І так угодна было Хрысту, што ён пражыў

сорок гадоў да заключэння шлюбу. Жонка яго пражыла з ім сорок дзесяць гадоў, і на заканчэнні іх яна памерла.

Праз год пасля яе смерці святары даручылі Юзафу Маю Маці, Панну Марыю, каб ён захоўваў Яе да шлюбу.

Прабываўшы два гады ў яго доме, Яна, будучы ва ўзросце пятнаццаці гадоў, нарадзіла Мяне на свет праз таямніцу, якой ні адно стварэнне не можа ні зразумець, ні спасцігнуць, але толькі Я, Мой Бацька і Дух Святы, адзінасутныя са Мною» (Юц XIV).

Большую частку апокрыфа «Сказ пра Юзафа цеслю» займае апавед пра смерць святога. Мы ўшаноўваем святога Юзафа як заступніка добрай смерці, хаця ў тэкстах Святога Пісання для гэтага няма падставаў. Аўтар Легенды апавядае пра смерць Юзафа ў прысутнасці Езуса і Марыі, падкрэсліваючы, што не адпаміраючага прыходзіць дапамога ў цяжкую гадзіну, але ад Езуса і Марыі, якія стаяць каля ложка паміраючага. Інакш кажучы, чалавек заслугоўвае Іх прысутнасці па прыкладзе святога Юзафа, які ў кожнай сваёй справе славіў Бога і выконваў Яго волю.

Сучасная юзафалогія (навука пра святога Юзафа) сцвярджае, што яго ўдзел у таямніцы ўцелаўлення Божлага Слова быў знешнім, маральным, ускосным. Гэта значыць, што ён па волі Божай выконваў ролю бацькі, клапацячыся пра Езуса і Марыю, і зазьяў звышнатуральным святлом у ценю Езуса і Марыі. Спраўджваецца гэтая таямніца толькі вонкава і ўскосна — праз цнатлівасць бацькі, праз повязь любові і яднанне душаў¹⁰.

Святы Юзаф працаваў, каб забяспечваць сваю сям’ю. Гэтак, як клапаціўся аб зямным Езусе, ён апякуецца і Яго містычным целам — Касцёлам. Ва ўсходняй літургіі імя святога Юзафа пачалі ўспамінаць у IV ст., а ў заходняй

Паола да Матіс. «Смерць святога Юзафа». XVII ст.

— у VIII. У 1621 г. папа Грыгорый XV пашырыў гэты ўспамін на ўвесь Касцёл. Папа Бэнэдыкт XIII у 1726 г. уключыў святога Юзафа ў Літанию да Усіх святых. Па просьбе айцоў I Ватыканскага Сабору ў 1870 г. папа Пій IX абвясціў святога Юзафа апекуном паўсюднага Касцёла. Папа Ян XXIII 19 сакавіка 1961 года абвясціў яго апекуном II Ватыканскага Сабору. 3 лістапада 1962 г. яго імя вымаўляецца ў I Эўхарыстычнай малітве.

Пасля Другой сусветнай вайны культ святога Юзафа, асабліва юзафалогія, пачаў развівацца паўсюдна і ўсебакова. З 1947 г. выдаецца часопіс *Estudios Josefinos*, прысвечаны вывучэнню постаці святога. У 1951 г. у Манрэалі ствараецца Дакументацыйны цэнтр святога Юзафа. У 1952 г. *Pia Societa Torinese di S. Giuseppe* арганізоўвае ў Вітэрба Цэнтр юзафалагічных даследаванняў і запачаткоўвае штомесячнік «*Vita Giuseppina*». З 1953 г. выдаецца *Cahiers de josephologie*,

ладзяцца навуковыя сімпозіумы і канферэнцыі, вядуцца тэалагічныя даследаванні.

Дэкрэтам Кангрэгацыі Божага Kultу і Дысцыпліны Сакрамэнтаў ад 1 мая 2013 г. да II, III і IV Эўхарыстычных малітваў Рымскага Імшалу быў далучаны заклік да святога Юзафа. 8 снежня 2020 г. быў апублікаваны Апостальскі ліст Папы *Patris corde* — «Бацькоўскім сэрцам», прысвечаны 150-годдзю прызнання святога Юзафа апекуном Каталіцкага Касцёла. Ушаноўваючы рашэнне благаслаўлёнага Пія IX, агучанае ў дэкрэце *Quemadmodum Deus* у 1870 г., папа Францішак абвясціў у Касцёле адмысловы Год святога Юзафа, які будзе працягвацца з 8 снежня 2020 г. па 8 снежня 2021 г., а Апостальская Пэнітэнцыярыя абнародавала дэкрэт аб адпустах, прымеркаваных да Года святога Юзафа.

Зварот да «Сказу пра Юзафа цеслю» як да сведчання жывой народнай пабожнасці хрысціянства Егіпта V ст., хочацца спа-

дзявацца, дапоўніць і пашырыць разуменне замацаваных традыцыяў, яшчэ больш зацікавіць вернікаў асобаю святога Юзафа і паглыбіць пабожнасць нашых сучаснікаў.

¹ Гл. G. Giamberardini, *Saint Joseph dans la tradition copte*. — Montreal, 1969. — S. 63–65.

² Гл. И. Х. Дворецкий, *Древнегреческо-русский словарь*. — Москва, 1958, Т. 1. — С. 205.

³ Гл. L. Th. Lefort, A propos de l'«Histoire de Joseph le Charpentier», *Le Muséon* 66 (1953) 204.

⁴ J. Wallin, *Historia Iosephi fabri lignarii*. — Leipzig, 1722.

⁵ Пераклад тут і далей аўтарскі.

⁶ Гл. G. Vermes, *Jezus Żyd*. Wydawnictwo ZNAK. — Kraków, 2003. — S. 21.

⁷ Гл. H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa*. Wydawnictwo Cyklady. — Warszawa, 1994. — S. 216.

⁸ Гл. G. Giamberardini, *Il natale nella Chiesa Copta (Studia Orientalia Christiana. Aegyptiaca 9)*. — Cairo, 1958. — S. 48–54; G. Giamberardini, *Il culto mariano in Egitto nei primi sei secoli. Origine-sviluppo-cause (Studia Orientalia Christiana. Aegyptiaca)*. — Cairo, 1967. — S. 43–65.

⁹ Гл. G. Giamberardini, *Saint Joseph...* цыт., с. 154.

¹⁰ Гл. F. L. Filas, *Joseph and Jesus. A Theological Study of Their relationship*. — Milwaukee, 1952. — S. 133.

Лідзія Камінская

«Як загадаў яму анёл Пана...»

Улетку, гуляючы ў Цэнтральным дзіцячым парку, які ў Мінску чамусьці носіць імя М. Горкага, любуючыся маладымі сужэнскімі парамі з дзеткамі, раптам падумала, што няма нічога больш кранальнага, чым малады мужчына з дзіцем на руках. На вашых тварах, мужчыны, у гэтых хвіліны выразна чытаецца тое няўлоўна-невymoўнае, што называецца шчасцем: вы трымаеце дзяцей на руках як дарагі падарунак, як раптоўны дар Божы, і ў такіх хвіліны здаецца, што менавіта вы ведаеце (толькі сказаць не можаце!) нешта толькі вам дадзенае пра таямніцу быцця і пра вялікую місію быць бацькам, татам...

Ці ёсць гэтае шчасце на твары маладога мужчыны на абразе Яна Дамеля «Святы Юзаф з Дзіцяткам Езусам», змешчаным на вокладцы нашага часопіса? У звыклым для нас разуменні (хаця б усмешчы, ззянні вачэй) — няма. Усхваляванасць святога Юзафа перададзеная мастаком праз фарбы яго бела-ружовага твару (хаця цяляр мусіць быць загарэлым), амаль юначую ружовасць яго шчок. Так, ён трымае Дзіця менавіта як Дар, паказваючы Яго свету, але ўсведамляючы, што гэты Дар належыць яму толькі часова, што ён абраны апекавацца Ім, што яго місія найперш у прыняцці і адказнасці за Яго, у захаванні святасці Сям'і і непарушнай чысціні Марыі. Часовасць шчасця трымаць Дзіця на руках падкрэслена самімі рукамі — святы Юзаф трымае

Немаўля так, быццам ужо гатовы перадаць-аддаць Яго свету, а наканаваўнасць будучай Ахвяры Дзіцяці ўвасоблена Дамелем у смяротнай бледнасці Яго цела — неістотнасці фізічнага, няважнасці плоці, якая патрэбна найперш для таго, каб змяшчаць у сабе Дух — сілу збаўчага Духу, яго пераможную чысціню, і таму маленькі Езус моцна трымае ў руцэ лілею — сімвал чысціні. Максімальная аголенасць Дзіцяці — гэта аголенасць праўды,

якую Езус панясе з сабою ў свет («Я — дарога, праўда і жыццё...»), і Ён нібыта ўжо гатовы саскочыць з рук свайго апекуна — Яго маленькія ножкі ўжо прагнуць руху, а ручкі ўжо раскінутыя, каб абняць сваёй Любоўю ўвесь свет і нават быць укрыжаваным за яго. Рухам напоўненая і фігура святога Юзафа, у якой адчуваецца яго фізічная моц — у яго моцныя загарэлыя рукі, а ў лёгкасці яго маладой фігуры, у яе гатоўнасці ўзняцца ўвысь увасобленая яго абранасць, яго нечаканае пакліканне быць святым. Моцныя рукі цяслара і яго моцная постаць кантрастуюць з румянцам шчок і лёгкім попелам валасоў, але найбольш кантрастуюць з ціхай пакораю, разлітаю ў яго задуменым твары, у вачах, што глядзяць кудысьці ў нязнаёмае, але ўжо нібыта ведаюць таямніцу гэтага Дару. Ён трымае Дзіця, якім павінен апекавацца, але яны — прыёмны бацька і прыёмны Сын, ад пачатку — не адно, яны не разам (гэта перададзена процілеглымі разваротамі іх галоў) — у іх цалкам розныя місіі. Місія Езуса падкрэсленая празрыста-белым, незямным святлом Яго цела — гэта Баранак Божы, ахвярнае Ягня. Німб над галавою святога Юзафа не акцэнтаваны — гэта тонкая лінія паўкругу, але хвала яму і яго ўчынку, яго даверу перададзена мастаком шчодрым залацістым колерам ніжняй часткі адзення, што абдымае фігуру цяслара ўсхваляванымі лініямі складак (жоўта-залацістае, як вядома,

Лідзія Камінская — філолаг. Нарадзілася ў пас. Камсамольскі-на-Волзе Куйбышаўскай вобласці. Вучылася ў Бешанковіцкай СШ № 2 на Віцебшчыне. Закончыла філалагічны факультэт (рускае аддзяленне) Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978). Працавала ў Чырвонадарскай васьмігадовай школе (Чэрвеньскі р-н; 1978–1980), у Літаратурным музеі Янкі Купалы (1980–1986), Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (1986–1992), у часопісе «Роднае слова» (1992–2004). З 1997 г. супрацоўнічае з часопісамі «Наша вера» і «Ave Maria». Жыве ў Мінску.

у колеравай сімволіцы Касцёла азначае менавіта хвалу, пашану, вечную славу).

У Святым Пісанні фігура цесляра Юзафа згадваецца вельмі каротка, як другасная, усяго ў некалькіх радках, але ў сусветным мастацтве вобраз святога Юзафа займае значнае месца. Цікава, што спачатку мастакі паказвалі яго ў сталым веку (ён памрэ ў 111 гадоў, неўзабаве пасля наведвання Ерузалема з 12-гадовым Езусам), і гэтай узроставай сталасцю мастакамі як бы тлумачыліся яго платанічныя адносіны з Марыяй (ён — удавец, пакліканы захоўваць Яе непарушнасьць) і спакойная мудрасць прыняць Яе цяжарнасць ад Святога Духа, але ўжо з XVI ст. святы Юзаф у выяўленчым мастацтве відавочна «маладзее» (у душы няма ўзросту!), і ў цэнтры многіх палотнаў паказаны менавіта ён, і за працаю, і з Езусам на руках. Вось і на абразе Яна Дамеля, які таксама малюе цесляра маладым, фігура Марыі фактычна другасная — маўляў, выканаласваё жаночае прызначэнне і сядзі з маўкліваю пакораю, бо галава сям'і — мужчына, бацька, няхай сабе і прыёмны. На палатне Яна Дамеля Панна Марыя менавіта так і робіць — сціпла сядзіць у баку, на другім плане, не высвечаная, і твар Яе нічым не прыкметны, і німба над Яе галавою няма. Прадвызначаная Божым Провідам святасць гэтай Сям'і падкрэсленая мастаком прысутнасцю Анёла ў выглядзе жанчыны, якая, малітоўна склаўшы рукі, кленчыць каля Юзафа (ахоўваючы!), і позірк яе напоўнены і замілаваннем, і трывогаю, і мальбою, а за яе спінаю — сімвалічны цяжар калоны, што нагадвае цяжар каменя, якім будзе завалена магіла Езуса, а яшчэ на гэтым палатне, апрача цёмнага фону, што прадвяшчае непазбежнасць Ахвяры, ёсць выразная цішыня, разлітая і ў

прыглушанасці фарбаў, і ў мяккіх абрысах фігураў Святой Сям'і і Анёла. Напэўна, гэта цішыня раніцы, бо шчокі Юзафа румяныя: словамі «*абудзіўшыся ад сну, Юзаф зрабіў, як загадаў яму анёл Пана*» (Мц 1, 24) у Святым Пісанні перададзена не толькі фактычнае абуджэнне ад сну, але і згода Юзафа прыняць Божую волю, «*будучы справядлівым*» (Мц 1, 19). Ужо ў сне, дадзеным Юзафу, анёл Пана размяркоўвае простыя ролі ў гэтай Сям'і: Яна — народзіць, а ты дасі Яму імя Езус, і «*ўсё гэта сталася*»... сталася ў цішыні, бо ўсё вялікае, велічнае, прадвызначанае адбываецца менавіта ў прасторы цішыні, у яснасці ўнутранага зроку, у ціхім руху найважнейшых рашэнняў, калі сэрца напаўняецца Божай воляй і Святы Дух заклікае да дзеяння ў пакоры, а яна, пакора, заўсёды ціхая: ціхая сіла найбольш магутная з усіх сілаў. Фактычна цяляр Юзаф трымае на сваіх моцных руках давераную менавіта яму фізічную таямніцу Божлага ўцелаўлення, дэманструючы нам сваю ўсвядомленую, асэнсаваную адказнасць за Дзіця — Сына Божлага і за Яго Маці, чыё пакорнае ўлонне ціха дае магчымасць уцэлавіцца нябеснаму ў зямным праз вялікую Любоў Бога да кожнага з нас як да Божлага падабенства — вось такое кола, у якім змешчаны высокі сэнс кожнай хрысціянскай сям'і, і ёю можа быць не толькі сужэнства, але і кожная супольнасць, знітаваная хрысціянскай Любоўю, дзе ўсе — *як адно*...

Не ўпэўненая, што неабходна расказваць вам, шануюныя чытачы, пра гісторыю з'яўлення абраза ў вішнеўскім касцёле — большасць гэтых гісторый падобная, розныя толькі даты і імёны выратавальнікаў, а галоўнае застаецца нязменным: святыя абразы, як вядома, самі выбіраюць, дзе ім трэба з'явіцца, — прыкладаў гэтага містычнага

цуду мноства...

Талент — гэта, безумоўна, і маштабнасць творчасці. Ян Дамель пакінуў свой адметны след ва ўсіх жанрах выяўленчага мастацтва. Ён распісаў касцёл у Табольску (Сібір), куды трапіў у высылку; упрыгожыў фрэскамі касцёл бэрнардынаў у далёкім ад Беларусі Томску; стварыў мноства твораў на біблейскія сюжэты; адлюстравіў у сваіх палотнах найбольш значныя моманты нашай агульнай гісторыі («Адступленне французаў праз Вільню», «Павел I вызваляе Касцюшку з няволі» і інш.), напісаў мноства розных партрэтаў, пейзажаў, працаваў як дэкаратар і нават быў вядомы ў мінскай публіцы як карыкатурыст (Л. Дробаў, «Жывапіс Беларусі XIX — пачатку XX ст.», Мінск, 1974), але ў Беларусі з яго вялікай спадчыны засталася няшмат. Біяграфія Яна Кшыштафа Дамеля (1780–1840) сапраўды, як заўважыў Аркадзь Шпунт, «магла б напоўніць сюжэт аповесці або фільма» (гл. час. «Наша вера», № 1, 2017 г.), а гэта невялікая публікацыя няхай будзе для вас, шануюныя чытачы, матывацыяй наведаць наш Нацыянальны мастацкі музей, каб убачыць геніяльнае палатно Яна Дамеля «Малітва ў садзе Аліўным» і, магчыма, паехаць у Вішнева, дзе ў касцёле святога Тадэвуша захоўваецца адзін з шэдэўраў хрысціянскага мастацтва — абраз Яна Дамеля «Святы Юзаф з Дзіцятам Езусам».

... Астанкі фізічнага цела вялікага мастака спачываюць у Мінску на старых Кальварыйскіх могілках, а светлы дух працягвае сваё жыццё ў творах, раскіданых яго шчодрой рукою і вясёлым норавам па вялікім Божым свеце, у якім сапраўднае мастацтва, на шчасце, не мае ні межаў, ні абмежаванняў.

Папа Францішак разам з рэлігійнымі лідарамі падчас міжрэлігійнай сустрэчы каля гістарычнага горада Ур. 6 сакавіка 2021 г.

Падчас малітвы ў касцёле Беззаганнага Зачацця НПМ, Каракош. 7 сакавіка 2021 г.

Падчас Імшы на стадыёне ў Ірбіле, рэгіён Курдыстан. 7 сакавіка 2021 г.

Падчас малітвы за ахвяраў вайны на плошчы Хош аль-Бія (Касцёльнай) у Масуле. 7 сакавіка 2021 г.

Упершыню ў гісторыі папства Святы Айцец Францішак 5–8 сакавіка 2021 г. наведаў далёкія землі радзімы патрыярха Абрагама — Рэспубліку Ірак. У сваёй 33-й міжнароднай пілігрымцы ён здзейсніў вілікую мару св. Яна Паўла II, які яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя чыніў захады для здзяйснення гэтага далёкага і важнага падарожжа ў ісламскую дзяржаву, у якой хрысціяне складаюць меншасць.

Сучасны Ірак — гэта краіна са шматвяковай гісторыяй. Гэта калыска вялікіх старажытных культур і цывілізацый з багатай культурнай і рэлігійнай спадчынай. На яго тэрыторыі дагэтуль вядуцца самыя значныя археалагічныя працы. Назва краіны, магчыма, паходзіць ад назвы старажытнага шумерскага горада Урук, які знаходзіўся на поўдні сучаснага Ірака.

Ірак — гэта старажытная Месапатамія, або інакш — краіна паміж двума рэкамі — Тыграм і Еўфратам, якія згадваюцца на першых старонках Бібліі ў гісторыі стварэння свету пры апісанні саду Эдэн і яе ракі, што дзеліцца на чатыры прытокі. Трэці і чацвёрты з іх — гэта рэкі Тыгр (біблейная назва *Хіддэкель*) і Еўфрат (біблейная назва *Ферат*, або *Перат*) (гл. Быц 2, 14). Менавіта краіна Двурэчча, дзе шмат вады і зеляніны, а значыць квітнеючага жыцця, стала прататыпам біблейнага райскага саду як месца жыцця Бога.

У нашым уяўленні Святая Зямля, з рэаліямі якой звязана Біблія, асацыіруецца зазвычай з тэрыторыяй сучаснага Ізраэля і Палестынскай Аўтаноміі. Туды пераважна марыць здзейсніць пілігрымку кожны вернік, бо гэтыя землі спалучаны з жыццём і дзейнасцю нашага Збаўцы Езуса Хрыста, з дзейнасцю першых Апосталаў, пра што распаўядае нам Святое Пісанне Новага Завету. Аднак трэба памятаць, што тэрыторыя, на якой адбываліся падзеі, апісаныя ў Бібліі, значна шырэйшая: яна ахоплівае землі ад Турцыі да Грэцыі і Італіі, а таксама ад Персідскага заліва да Егіпта, шлях да якога пралягаў праз землі г.зв. «урадлівага паўмесяца». Гэтым шляхам ішлі купецкія караваны з далёкай Месапатамі ў Егіпет, дастаўляючы шыкоўную матэрыю, каштоўныя алеі і бальзам, залатыя ўпрыгожванні, а таксама нявольнікаў, пра што нам апавядае гісторыя пра Юзафа, сына Якуба (гл. Быц 37).

Марына Пашук

Зямля веры

Папа на радзіме Абрагама

Хоць сучасны Ірак, на першы погляд, не выклікае ў нас асацыяцый з Бібліяй і біблійным Ізраэлем, аднак гэтая зямля мае шмат сведчанняў, звязаных з падзеямі, пра якія кажа Святое Пісанне. Тут зямля Абрагама, тут Нініва прарока Ёны, тут было месца выгнання ізраэльтянаў падчас асірыйскай і бабілёнскай няволі.

У гэтай зямлі, прыкладна ў XIX ст. да Н. Х., распачынаецца гісторыя айца веры і айца выбранага народу — патрыярха Абрагама (гл. Быц 11, 31), жыхара горада Ура Халдэйскага. Яго продкі таксама жылі тут і, напэўна, мелі шляхецкае паходжанне, былі знатнымі і заможнымі людзьмі. Адсюль Абрам разам са сваім бацькам Тэрахам распачаў сваю жыццёвую пілігрымку і свой шлях веры, вандруючы ў Харан, а затым у Канаан — абяцаную зямлю.

Каля руінаў старажытнага Ура, якія знаходзяцца непадалёк ад горада Насірыі, на поўдні, на захаднім беразе Еўфрата, на гарадзішчы Тэль-эль-Мукаяр, 6 сакавіка, у другі дзень падарожжа Папы, адбылася сімвалічная міжрэлігійная малітва з яго ўдзелам.

Постаць Абрагама аб'ядноўвае тры вялікія монатэістычныя рэлігіі свету — юдаізм, хрысціянства і іслам. Для мусульманаў гэта прарок і прапаведнік Адзінага Бога, для юдэяў — айцец народу і веры, для хрысціянаў — прыклад непахіснай веры і вернасці Богу. У Новым Запавеце ёсць вельмі шмат згадак пра яго, але найбольш славутымі з'яўляюцца словы з Паслання св. апостала Паўла да Рымлянаў: «Паверыў Абрагам Богу, і гэта залічылася яму як справядлівасць» (4, 3), а таксама тэкст з Паслання св. апостала Якуба: «Так споўнілася Пісанне, якое кажа: „Абрагам паверыў Богу, і гэта залічылася яму як справядлівасць“, і ён быў названы сябрам Божым» (2, 23).

У чымсьці яго постаць падобная да святога горада Ерузалема, які таксама стаў важным месцам для трох рэлігій. Відаць, у намерах Усемагутнага было стварэнне такога сімвалу адзінства, бо ўсе

мы — дзеці аднаго Бога, толькі славім Яго і пакланяемся Яму па-рознаму, у залежнасці ад розных культур, традыцый і менталітэту.

У V ст. да Н. Х. у паўднёвай частцы Месапатаміі пасяліліся шумеры — таямнічы народ, які даў пачатак чарговым новым цывілізацыям. Клінапіс, ганчарнае кола, арашальныя каналы — гэта толькі некаторыя вынаходніцтвы шумераў, будаўнікоў дзяржаў-гарадоў: Ур, Урук, Сіпар, Эрыду, Кіш, Лагаш.

Шумерская культура пакінула нам таксама вершаваны твор у 12-ці кнігах пад назваю «Эпас пра Гільгамеша», напісаны на гліняных таблічках. Яго галоўны герой — Гільгамеш, валадар горада Урука, у дзвюх трэціх — бог, а ў адной трэці — чалавек. Матывы гэтага паэтычнага помніка шумераў ёсць у біблійным апаведзе пра патоп (гл. Быц 6, 9 — 9, 17). З Шумерам можна суаднесці біблійную краіну Шынэар, пра якую згадваюць кнігі Быцця (гл. 10, 10; 11, 2; 14, 2; 14, 9), Езуса Навіна (гл. 7, 21), Даніэля (гл. 1, 2) і Захарыі (гл. 5, 11).

На тэрыторыі сучаснага Ірака калісьці існавалі вялікія імперыі — Асірыйская і Бабілёнская. У Святым Пісанні Асірыя (біблійная назва Ашур, сёння гэта паўночны Ірак) і Бабілёнія (біблійная назва Арпахшад, сёння гэта паўднёвы Ірак) — гэта ворагі Ізраэля з прычыны свайго ідалапаклонства і мілітарных паходаў. Аднак біблійныя аўтары змаглі праз балючую канфрантацыю з народамі Месапатаміі ўбачыць дзеянне Богага Провіду дзеля ачышчэння народу і яго навяртання.

Усё распачалося з Асірыйскай імперыі, якая захапіла ўладу на старажытным Блізкім Усходзе ў VIII ст. да Н. Х., здзяйсняючы свае захопніцкія паходы, рабуючы і дэпартуючы заваяваныя народы.

Валадарства Ізраэля, або інакш Паўночнае валадарства, было захоплена Асірыяй у 722 г. да Н. Х. (гл. 2 Вал 17), а ў 701 г. да Н. Х. кароль Сенахерыб узяў у аблогу сталіцу Юды Ерузалем, які, аднак, быў цудоўным чынам уратаваны ад захопнікаў (гл. 2 Вал 18—19).

Марына Пашук — доктар біблійнай тэалогіі, супрацоўніца Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божых Культаў і Дысцыпліны Сакрамантаў пры ККББ. Выкладчык Святога Пісання (Стары Запавет) Мінскага тэалагічнага каледжа імя св. Яна Хрысціцеля. Закончыла філалагічны факультэт БДУ (1993), Акадэмію каталіцкай тэалогіі ў Варшаве (1998) і Універсітэт імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве (2016).

Часткова рэканструяваны зікурат у Тэль-эль-Мукаяры, старажытным Уры.

Сталіцай Асірыі была легендарная Нініва, у якую Бог пасылае прарока Ёну, каб той пайшоў і заклікаў яе жыхароў да навяртання. Падзенне ж Нінівы прадказвае і так апісвае кніга прарока Навума: «Гора крываваму гораду, поўнаму падману і зла, дзе не спыняецца рабаванне. Свіст бізуноў і грукатанне колаў, галоп коней і хуткі бег калясніц. Вершнік рвецца, зіхцяць мячы і блішчаць дзіды, мноства палеглых і груды мёртвых, няма канца трупам, аж спатыкаюцца аб целы. Спустошана Нініва! Хто яе пашкадуе?» (3, 1–3. 7).

Горад Масуль, які знаходзіцца ў паўночным Іраку і які таксама наведваў Папа, — гэта старажытная Нініва. Тут на касцёльным пляцы Святы Айцец маліўся за ўсіх ахвяраў іракскай вайны.

Пасля падзення Асірыі яе месца заняла Бабілёнія, дзяржава, якая ў мінулым існавала таксама на тэрыторыі сённяшняга Ірака. Менавіта туды былі пераселеныя юдэі падчас бабілёнскага выгнання. Яе кароль Навухаданосар захапіў Валадарства Юды, або Паўднёвае валадарства, у 586 г. да Н. Х., пасля заняў Ерузалем і збудуў першую святыню, пабудаваную сынам Давіда, каралём Саламонам. Эліту з Юды ён павёў на выгнанне ў Бабілён. Так узнікла бабілёнская дыяспара габрэяў (гл. 2 Вал 24–25; Ер 52). Псалём 137 (136) так апісвае драматычную сітуацыю выгнаннікаў:

«Над рэкамі Бабілёна сядзелі мы і плакалі,
калі ўспаміналі пра Сіён.
На вербах пасярод яго
павесілі мы нашыя арфы.
Бо тыя, хто ўзяў нас у палон,
патрабавалі ад нас песняў,

а прыгнятальнікі нашыя — вяселля:
«Заспявайце нам адну з песень Сіёна».

Як жа нам спяваць песні Пана
на чужой зямлі?

Калі забуду цябе, Ерузалем,
няхай адсохне мая правіца.

Няхай прыліпне язык мой да паднябення майго,
калі не буду памятаць пра цябе,
калі не ўзніму Ерузалем
на вяршыню маёй радасці» (вв. 1–6).

Цяжкі час выгнання ў Бабілёніі стаў пачаткам глыбокага ўсведамлення габрэямі сваёй рэлігійнай тоеснасці і асэнсавання веры, што паспрыяла фарміраванню асноваў рэдакцыі Пяцікніжжа, або Торы — першага збору габрэйскай Бібліі.

На выгнанні ў Бабілёніі юдэі пачынаюць запісваць першыя старонкі Бібліі, палемізуючы з політэізмам захопнікаў, таму прадстаўляюць уласную версію гісторыі стварэння свету і чалавека, пра што сведчыць г.зв. біблейная прэгісторыя, змешчаная ў кнізе Быцця (раздзелы 1–11).

Істотную ролю ў з’яўленні біблейных аповедаў адыграў напісаны на акадыйскай мове¹ бабілёнскі эпас «Энума эліш» — старажытная касмагонія і касмалогія, да якой звяртаецца і з якой палемізуе натхнёны аўтар у кнізе Быцця, пішучы прыгожы рэлігійны гімн пра стварэнне свету.

Прататыпам жа біблейнай вежы Бабэль (гл. Быц 11, 1–9) магла быць адна з пабудоваў Бабілёніі, якая насамрэч існавала і называлася зікуратам. Узносіўся ён у старажытным горадзе Бабілёне. Сёння велізарныя руіны Бабілёну знаходзяцца ў паўднёвым напрамку ад Багдада, за некалькі кіламетраў на поўнач ад горада Хіла. Назва зікурата была

вельмі вымоўная — Этэменанкі² («дом падмурку зямлі і неба»). Гэтая вежа была часткай вялікай, самай важнай святыні ў Бабілёніі, называнай Эсагіла («дом, які высока ўзносіць сваю галаву»). Яна была прысвечана богу Мардуку. Вядома, што бабілёнскі зікурат меў гіганцкія памеры: складаўся з 85-ці мільёнаў штук цэглы і меў каля 91-го метра ў вышыню. Яго лічылі мастом паміж светам багоў (небам) і светам людзей (зямлёй). Гэта была шматпавярховая вежа, на вяршыні якой знаходзілася свяцілішча бога, куды маглі ўваходзіць толькі яго жрацы і куды, як верылі бабілёнцы, сыходзіў сам бог Мардук. Падобны часткова рэканструяваны зікурат можна сёння ўбачыць на раўніне Ур у Тэль-эль-Мукары.

З часоў росквіту Бабілёна паходзяць таксама іншыя надзвычайныя пабудовы, між іншым, брама Іштар, а таксама цудоўнай прыгажосці вісячыя сады Семіраміды.

Дзесьці за 12 км ад горада Кіркук, іншага сучаснага горада ў Іраку, размяшчаўся ў мінулым горад Нузі — сталіца хурытаў, народу, чые старажытныя законы мелі месца ў гісторыі патрыярхаў (напр., сурагатнае мацярынства для бяздзетных сем'яў — гісторыя Абрагама і Агар (гл. Быц 16); продаж першародства — гісторыя Эзава і Якуба (гл. Быц 27); выдаванне жонкі за «сястру» — гісторыя Абрагама і Сары, а таксама Ісаака і Рэбэкі ў Герары (гл. Быц 20, 2; 26, 7). Месапатамскіх згадак у Бібліі яшчэ больш, а пра народы, якія там жылі, і пра іх адносіны з біблійным Ізраэлем распавядае большасць кніг Старога Запавету, між іншым, гістарычныя і прароцкія кнігі.

Вяртанне выгнаннікаў з Бабілёніі ў зямлю Юды адбылося ў часы панавання персаў (539 г. да Н. Х.), што стала пачаткам новай гісторыі запавету Бога з яго народамі.

Ян Хрысціцель над водамі Ярдана, заклікаючы да адновы і навяртання, цытуе заклік Ісаі, які заахвочваў народ паўторна прайсці праз пустыню з Бабілёніі ў Юду дзеля ачышчэння (гл. Іс 40, 3). Прарок жа Новага Запавету, Ян Хрысціцель, заклікае да іншага падарожжа — духоўнага (гл. Мк 1, 3), каб адкрыць свае сэрцы на голас таго, хто кліча ў пустыні, хто дапамагае выпрастоўваць крывыя сцёжкі сумлення, хто вядзе да спакою і вечнага збаўлення, якое ўжо прыйшло ў асобе Езуса Хрыста.

Падчас свайго побыту ў Іраку папа Францішак не стамляўся паўтараць: «Усе мы браты, дзеці аднаго Бога». Няхай жа заклік Святога Айца адкрыцца на іншых, на братоў у веры, каб будаваць у міры і спакоі супольны дом, дом сэрцаў, якія вызнаюць веру ў адзінаго Бога, будзе сёння пачуты тымі, хто

Джэймс Цісо. «Караван Абрагама», 1902 г.

надалей не шукае шляхоў да еднасці, любові і міру. Няхай нішто не стане на перашкодзе, няхай будзе пачуты голас таго, хто паклікаў Абрагама, хто пасылаў з місіяй навяртання Ёну, хто правёў праз выгнанне і балючае выпрабаванне свой выбраны народ, але пасля адарыў яго радасцю вяртання на радзіму.

Хочацца спадзявацца, што нашыя браты праваслаўныя, хрысціяне, возьмуць прыклад з мусульманаў і дазваляць, каб Наступнік св. Пятра, Пантыфік, які застаецца для народаў знакам духоўнай еднасці, згоды, як той, хто будзе масты, змог наведаць таксама і Беларусь. Зямля веры, зямля Абрагама, няхай натхніць іхнія сэрцы зрабіць крок насустрач хрысціянскаму братэрству.

¹ Імперыя Акада на землях Месапатаміі ўтварылася ў другой палове III тыс. да Н. Х. і праіснавала нядоўга.

² Э [дом], тэмен [падмурак], ан [неба], кі [зямля].

Тэрэса Клімовіч

Самапрэзентацыя Бога Майсею ў палаючым кусце

Тэалагічна-літаратурны аналіз фрагмента Кнігі Зыходу (3, 1–17)

- ¹ Майсей пасвіў авечак цесця свайго Етры, святара мадыянскага. І завёў ён авечак далёка ў пустыню, і прыйшоў да Гарэба, Божай гары.
- ² І з’явіўся яму Анёл Пана ў полымі агню з сярэдзіны цярновага куста. І бачыў ён, як куст палаў агнём, але не згараў.
- ³ І сказаў Майсей: Падыду я бліжэй і пагляджу на гэтую вялікую з’яву: чаму куст не згарае.
- ⁴ Ubачыў Пан, што ён наблізіўся, каб паглядзець, і паклікаў яго з сярэдзіны куста, кажучы: Майсей, Майсей. Той адказаў: Вось я.
- ⁵ І сказаў Бог: Не набліжайся сюды, здымі абутак з ног тваіх, бо месца, на якім ты стаіш, гэта святая зямля.
- ⁶ І сказаў яшчэ: Я — Бог айца твайго, Бог Абрагама, Бог Ісаака, Бог Якуба. І схаваў Майсей твар свой, таму што баяўся паглядзець на Бога.
- ⁷ І сказаў Пан: Я добра бачыў пакуты народу Майго ў Егіпце, Я чуў крык ягоны з-за прыгнятальянікаў яго.
- ⁸ Я ведаю яго цяргненні. Таму сышоў Я, каб вызваліць яго з рук егіпцянаў і вывесці яго з гэтай зямлі ў зямлю добрую і прасторную, дзе сочыцца малако і мёд, у месца канаанцаў і хетаў, амарэяў і пэрэзэяў, і хівітаў, і ебусеяў.
- ⁹ І сказаў Пан: Вось крык сыноў Ізраэля дайшоў да Мяне, і Я ўбачыў уціск іхні, якім егіпцяне прыгнятаюць іх.
- ¹⁰ Але ідзі, Я пашлю цябе да фараона, каб ты вывеў з Егіпта народ Мой, сыноў Ізраэля.
- ¹¹ І сказаў Майсей Богу: Хто я, каб ісці да фараона і выводзіць сыноў Ізраэля з Егіпта?
- ¹² Пан адказаў: Я пайду з табою. І вось знак таго, што Я паслаў цябе: калі выведзеш народ з Егіпта, паклоніцся Богу на гэтай гары.
- ¹³ І сказаў Майсей Богу: Вось я прыйду да сыноў Ізраэля і скажу ім: Бог айцоў вашых паслаў мяне да вас. А калі яны спытаюцца ў мяне: Якое ў Яго імя? Што адказаць мне ім?
- ¹⁴ Тады сказаў Бог Майсею: Я ЁСЦЬ, ЯКІ ЁСЦЬ. І сказаў: Так скажаш сынам Ізраэля: ЯКІ ЁСЦЬ паслаў мяне да вас.
- ¹⁵ І гаварыў далей Бог Майсею: Так скажаш сынам Ізраэля: Пан Бог айцоў вашых, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якуба паслаў мяне да вас. Гэта імя Маё навак і гэта напамін пра Мяне з пакалення ў пакаленне.
- ¹⁶ Ідзі і збяры старэйшын Ізраэля, і скажы ім: «Пан, Бог айцоў вашых, з’явіўся мне, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якуба, гаворачы тым, якіх наведар: «Я наведар вас і ўбачыў усё, што адбылося з вамі ў Егіпце»;
- ¹⁷ І сказаў: «Я ўвяду вас ад смутку Егіпта ў зямлю канаанцаў і хетаў, амарэяў і пэрэзэяў, і хівітаў, і ебусеяў, у зямлю, якая сочыцца малаком і мёдам».

Чытанне кнігі Зыходу — гэта не толькі захопленасць невядомасцю і цікаўнасць, але таксама рух ад аднаго адкрыцця да другога, якія, нібы маланка, раптоўна асвятляюць усё і даюць спасцігнуць сэнс ужо вядомых падзей¹. Кніга Зыходу была напісана натхнёным аўтарам у глыбокай старажытнасці, і яе змест найбольш поўна адкрываецца толькі ў тым выпадку, калі інтэрпрэтацыя дапаможа пэўным чынам

наблізіць гэты тэкст да сучаснага чытача. З усіх літаратурных метадаў менавіта наратыўны аналіз з асаблівай увагай ставіцца да пункту гледжання апавядальніка (наратара), намагаючыся выявіць, якім чынам аўтар тэксту распавядае гісторыю так, што слухач або чытач «уцягваецца» ў свет і сістэму каштоўнасцей асобнага наратыву.

Наратыўная экзэгега прапанае метаад разумення і пераказу

біблейнай весткі, пададзенай у форме апавяду і сведчання, што, у сваю чаргу, з’яўляецца асноўным спосабам чалавечай камунікацыі². Выбраны для аналізу фрагмент (Зых 3, 1–17) з’яўляецца часткай гісторыі зыходу выбранага народу з Егіпта — часткай вялікага наратыву ўсіх часоў.

У якасці ўступнай часткі да аналізу пазначым асноўныя паняцці, якія будуць выкарыстаныя

Тэрэса КЛІМОВІЧ — валанцёр праекта «Прастора малітвы». Нарадзілася ў 1977 годзе ў вёсцы Кавалі Астравецкага раёна Гродзенскай вобласці. Закончыла Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт (2001) і Мінскі тэалагічны каледж (2020 г.). Вядзе ўласны блог «Ціха старонка». Жыве ў Мінскім раёне.

далей. Два галоўныя элементы любога наратыву: наратар (голас) і сюжэт. Наратар — апавядальнік гісторыі — з’яўляецца пасрэднікам паміж светам наратыву і светам аўдыторыі³. Наяўнасцю сюжэта наратыву вылучаецца з шэрагу іншых літаратурных жанраў (лірычнай паэзіі, напрыклад) або філасофскіх твораў. Сюжэт мае сваю структуру, якая звычайна мае экспазіцыю (уступ), завязку (пачатак падзеі), развіццё, кульмінацыю, паваротны момант, развязку (вырашэнне праблемы). Біблійныя сюжэты часта выконваюць службовую функцыю, таму што не маюць на мэце прасты пераказ гісторыі, але адкрываюць і паказваюць чытачу пэўны аспект Бога.

Наратывуны аналіз паказвае адрозненне паміж «сапраўдным» або «яўным» наратарам (які на самай справе склаў апавед) і «імпліцытным» або «меркаваным», вобраз якога паступова ствараецца ў чытача ў працэсе чытання тэксту. Падобным чынам і «сапраўдны» чытач — гэта кожны, хто мае доступ да тэксту, а «імпліцытны» — той, каго тэкст мае на ўвазе, і хто здольны выканаць разумовыя і эмацыйныя дзеянні, неабходныя для таго, каб увайсці і даць адказ на гісторыю так, як таго жадае «сапраўдны» наратар. Як адзначае Дакумент ПБК, «тэкст будзе мець уплыў тады, калі сапраўдны чытачы (у дадзены момант мы) змогуць атаясамліваць сябе з імпліцытным чытачом. Адной з галоўных задач экзэгеzy з’яўляецца садзейнічанне працэсу такой ідэнтыфікацыі»⁴. Згодна са структурай эпизода Зых 3, 1–17 разгледзім асноўныя яго сцэны.

Першыя два раздзелы кнігі Зыходу ўводзяць чытача ва ўмовы і кантэкст падзеі самапрэзентацыі. Перш чым вывесці Майсея на першы план, наратар апісвае цяжар прыгнёту, паку-

Себасцьян Бурдон. Палаючы куст (Неапалімая купіна). XVII ст. Эрмітаж, Санкт-Пецярбург.

ты народу, згубнасць палітыкі фараона. Знішчэнне хлопчыкаў — чацвёрты захад, прадпрыняты фараонам, каб прыпыніць размнажэнне габрэяў. Наратар такім рытарычным прыёмам паказвае нарастанне няшчасця, безнадзейнасць сітуацыі габрэяў перад з’яўленнем Майсея. Уступныя эпизоды жыцця Майсея адлюстраваны наступным чынам: нараджэнне і выратаванне (Зых 2, 1–10), першыя крокі ў публічным жыцці (Зых 2, 11–15), сустрэча з дочкамі мадыянскага святара і вяселле (Зых 2, 15–22).

Эпізод, у якім Майсей ажаніў-

ся з Сэфорай, падобны да гісторыі Ісаака, які таксама ў чужой зямлі сустрэў ля студні будучую жонку. Так слухачы расповеду разумелі, што Майсей — герой, а не звычайны чалавек. Наратывы пра герояў адразу пасля шлюбу паказваюць вынік — нараджэнне сына. Такім чынам, другі раздзел пачынаецца сужэнствам бацькоў Майсея, яго нараджэннем і наданнем яму імя і завяршаецца шлюбам Майсея і выбарам імя для яго першынца. Унутры ж раздзела раскрыты асноўныя моманты, важныя для гісторыі: габрэйскае паходжанне, егіпецкая

ідэнтычнасць і сувязь з народам Мадыяну.

У Кнізе Зыходу (2, 23–24) распавядаецца аб смерці фараона і магчымасці вяртання для Майсея. Чытач можа яшчэ раз адчуць нарастанне прыгнёту габрэяў. Нарэшце наўпрост гаворыцца пра Бога. Яго прысутнасць адчувалася і ў клопаце пра малога Майсея, але наратар нічога не казаў пра Божы адказ на пакуты народу. Стогн і лямант людзей выклікаюць сіметрычную рэакцыю Бога. Драма інтэнсіўна нарастае. «Бог пачуў... прыгадаў... глянуў... пашкадаваў» і гатовы ўмяшацца ў гісторыю. Сцэна для паклікання Майсея падрыхтавана⁵.

Наратыў аб пакліканні Майсея (3, 1–4, 17), нягледзячы на ўплыў некалькіх традыцый, якія яго сфарміравалі⁶, мае выразную структуру:

- тэафанія (Зых 3, 1–6);
- пакліканне прарока (Зых 3, 7–10);
- дыялог з Богам (Зых 3, 11–4, 17), які мы разгледзім часткова, да верша ў 3, 17.

У пачатку апаведу наратар займае нейтральную пазіцыю і адзначае, што Майсей не прадчувае спаткання, якое яго чакае. Ён пасе статак авечак цесця, святара Рагуэля, вядзе спакойнае жыццё ў новай сям’і на зямлі мадыянітаў, якія з-за паходжання ад Абраама і Кетуры былі блізкімі да роду Ізраэля (гл. Быц 25, 1–2). Матыў пастыра выдатна пасуе будучаму правадыру народу.

У вершы 2а наратар загадзя адкрывае чытачу змест наступнай сцэны: агонь — гэта Божая прысутнасць, аб якой Майсей яшчэ не ведае. Калі чытач пераходзіць да верша 2б, ён «бачыць» толькі тое, што і Майсей. Інакш кажучы, пункт гледжання абмяжоўваецца толькі дзіўнай з’явай палаючага куста. Пасля кароткага ўнутранага маналогу,

у якім Майсей выказвае цікаўнасць, наратар змяняе «месца». Ён становіцца на пазіцыю Бога і з Яго перспектывы бачыць тое, што і Бог: набліжэнне Майсея. Затым, пачынаючы ад верша 4б, наратар займае пазіцыю знешняга назіральніка, пераказчыка дыялогу.

Выбар паміж унутраным ці знешнім пунктам гледжання (або перспектывай) застаецца за наратарам і мае важнае значэнне. У чым мэта такой наратарскай стратэгіі? Падобна да таго, што наратар хоча, каб чытач як мага паўней удзельнічаў у досведзе галоўнага героя⁷. Калі параўнаць наратарскую пазіцыю з камерай аператара кінафільма, то можна прасачыць «рэжысёрскую задуму» наратара і адчуць яго імкненне «ўцягнуць» чытача ў перажыванне падзеі.

Аповед разгортваецца далей, і Майсей, прываблены агнём, які не спальваў куст, чуе самога Ягвэ (вершы 4–6. 7–10. 12). Сустрэча з Богам у полімі агню знаходзіцца «ўнутры традыцыі тэафаніі»⁸. Падобны тэкст знаходзіцца ў Кнізе Быцця (15, 17), дзе Бог аб’яўляецца Абрагаму ў выглядзе агню, таксама прамаўляючы да яго. Сімволіка куста становіцца больш зразумелай, калі прыняць да ўвагі, што на старажытным Блізкім Усходзе расліны, якія растуць на пустынных месцах, успрымаліся як знакі жыцця, трываласці і моцы адраджэння прыроды ў надзвычай цяжкіх умовах. Таму менавіта такая расліна магла атрымаць прывілей месца тэафаніі⁹.

Як бачна з завязкі сюжэта, Бог з’яўляецца ініцыятарам дыялогу з Майсеем, і гэты дыялог працягнецца ва ўсім тэксце Зыходу. Бог двойчы вымаўляе імя Майсея, як і ў выпадку з Абраамам (Быц 22, 11), Якубам (Быц 46, 2) і Самуэлем (1 Сам 3, 4). Падобна ім, Майсей адказвае «Вось я».

Наратар выразна выкарыстоўвае замацаваны ў традыцыі ўзор *паклікання прарока*: панарамны агляд месца, унутраны маналог, адкрыццё святой прасторы, дыялог. Чытачы або слухачы наратыву ўжо на гэтым этапе абмену рэплікамі разумеюць, што Бог звяртаецца да прарока. Затым заўвага Бога пра «святую зямлю» (3, 5б) становіцца выразнай часткай наратыву. На старажытным Блізкім Усходзе святая гара ў якасці месца, дзе прабывае Бог, разумелася як цэнтр або вось Сусвету, месца, дзе сустракаюцца неба і зямля. Літаральна ў вершы 5б сказана пра «зямлю святасці», што далей будзе разгорнута ў раздзелах Кнігі Зыходу пра Сінай і ў шматмоўных апісаннях каўчэга завету і яго слугаў¹⁰.

Майсей у адказ здымае абутак у гэтым святым месцы ў знак павагі, згодна з традыцыяй Блізкага Усходу. Толькі пасля гэтага голас Бога раскрывае сваю Боскую ідэнтычнасць. Аўтарытэтнае «Я» (3, 6) таксама адпавядае прынятай у біблейнай літаратуры формуле, улічваючы тое, што і праайцам Майсея Бог аб’яўляўся падобным чынам. Саміх гэтых патрыярхаў згадвае Бог у сваёй самапрэзентацыі Майсею. Успамін імянаў Абраама, Ісаака і Якуба выяўляе сувязь з наратывамі Кнігі Быцця і з заканчэннем другога раздзелу Кнігі Зыходу (Зых 2, 24). Ізраэль выбавіць з няволі менавіта Бог айцоў. Бог прэзентуе сябе не праз уласнае імя, але ў *адносінах да* Майсея і Ізраэля¹¹ — Бог, «у якога верыў твой айцец і праайцы твайго народу». Формула дазваляе ўбачыць Бога, цесна звязанага са сваім народам, як з вялікай сям’ёй, і прасачыць лучнасць прамовы Бога з верай Майсея і пакаленняў ізраэльскага народу ў Егіпце¹².

Рэакцыя Майсея вынікае з яго веры: ён закрывае твар, што свед-

чыць аб тым, што ён сапраўды паверыў. Пачуўшы Божы голас, Майсей зразумеў, перад Кім ён стаіць і што непасрэдным кантактам з Богам будзе мець свае вынікі (гл. Быц 32, 23–33; Зых 19, 21–24; 20, 19; 24, 11; 33, 20).

У вершах 7–10 мы чуем аб ролі, якую Бог прызначыў Майсею ў сваім плане вызвалення Ізраэля. Адначасова гэта і прэлюдыя да першага з васьмі дыялогаў паміж Богам і Майсеем, у якіх выбраннік пратэстуе супраць місіі, а Бог адказвае яму¹³. Бог выяўляе сваё спачуванне прыгнечанаму народу і жаданне вызваліць ад уціску і несправядлівасці. Апісанне абяцанай зямлі, у якой «сочыцца малако і мёд» (3, 8) тут даецца ў Бібліі першы раз. Гэтая зямля незвычайная, але ўсё яшчэ знаходзіцца пад уладай іншых народаў.

Жанр паклікання ў дачыненні да Майсея мае на мэце паказаць ідэнтыфікацыю яго ў якасці прарока, нават нягледзячы на тое, што ён выразна названы прарокам толькі ў канцы Пяцікніжжа (гл. Дрг 34, 10). Падчас разгортвання падзей Кнігі Зыходу Майсей становіцца вельмі шматгранным лідарам. Тое, што ад самага пачатку місія Майсея змешчана ў наратыў паклікання дапамагае першаснай аўдыторыі зразумець, што кіруючая роля даручана яму Богам¹⁴.

Супраціў выбранніка традыцыйны для наратываў паклікання. На заклік Бога Майсей адказвае: «Хто я, каб ісці да фараона і выводзіць сыноў Ізраэля з Егіпта?» (3, 11). Бог запэўнівае яго ў сваёй прысутнасці: «Пайду з табой» (3, 12), і гэта значыць, што яму будучы спадарожнічаць абарона і моц, патрэбныя для спаўнення місіі.

Затым — «на мове, багатай неадназначнасцю»¹⁵, — Бог абвешчае знак, які будзе паказваць супрацоўніцтва з Божым паслан-

нем. Няясна, чым канкрэтна ёсць знак: гэта можа быць куст, які не згарае ў агні, прысутнасць Бога або той факт, што Бог пасылае Майсея, або нават канчатковы вынік місіі выбаўлення народу з-пад улады фараона. Ёсць верагоднасць, што мова інтэнцыянальна шматзначная і дазваляе існаваць усім магчымасцям, якія суправаджаюць мінулыя, цяперашнія і будучыя падзеі. Такая зацемненая адкрытасць выказвання значна адрозніваецца ад спецыфічнасці знакаў, якія Біблія падае ў пакліканні прарока ў іншых наратывах, што сведчыць аб тым, што апавед пра Майсея як непараўнальную постаць у габрэйскай Бібліі мае свае ўнікальныя рысы.

Ідэнтычнасць Бога, які дае знак, нечакана адкрываецца ў наступным эпізодзе (Зых 3, 13–15), што з’яўляецца кульмінацыйным момантам фрагмента, які мы разглядаем. Імя і сюжэт у біблейных наратывах вельмі цесна звязаны паміж сабою. Абвешчанае ўпершыню ад першай асобы, Божае імя «Я ЁСЦЬ, ЯКІ ЁСЦЬ» (*Ehyeh asher ehyeh*) настойліва выклікае ўсё новыя спробы філалагічнага аналізу, часта спалучанага з філасофскімі і тэалагічнымі разважаннямі. Меншая ўвага прысвяецца наратыўнаму аспекту самапрэзентацыі Бога ў кантэксце ўсёй падзеі зыходу. Выраз *Ehyeh asher ehyeh* з’яўляецца прыкладам канструкцыі *idem per idem* («тое самае праз тое самае»), якая ўжываецца тады, калі хтосьці не мае намеру выказацца больш зразумела¹⁶.

Божае імя як «адкрытая формула» ў кантэксце папярэдняга адказу «Я пайду/буду з табой» (Зых 3, 12), можа падразумяваць сцвярджэнне «Я буду, які буду» і павялічвае ўзровень няведання Майсея (і чытача) адносна будучыні¹⁷. Бог будзе такім, якім Ён хоча быць, — такая няўлоў-

насць імя зберагае Божую свабоду ў гісторыі і супрацьстаіць магчымым ды ідалапаклончым уплывам. У кантэксце абяцанай дапамогі і вызвалення (Зых 3, 7–10) формула імя ўспрымаецца як абяцанне зычлівасці Бога. Такім спосабам Бог паказвае непрадказальнасць будучыні, але адначасова запэўнівае ў сваёй дапамозе. Божае імя адлюстроўвае вернасць Бога: Ён быў, ёсць і будзе нязменным у сваёй прысутнасці, ласкавасці і спаўненні абяцанняў.

Імя, якое Бог адкрыў Майсею, вядомае як тэтраграматон, таму што запісана чатырма габрэйскімі літарамі. У транслітэрацыі імя выступае як YHWH і з’яўляецца каля 6823 разоў у габрэйскай Бібліі і некалькі разоў у па-забіблейных надпісах¹⁸. Старажытныя біблейныя манускрыпты былі ў асноўным кансанантнымі, г. зн. запісанымі без галосных. Калі масарэты, юдэйскія кніжнікі, якія імкнуліся захаваць традыцыйны тэкст габрэйскай Бібліі, рабілі агаласоўку тэксту ў раннім Сярэднявеччы (ад сёмага да дзявятага стагоддзя пасля Н. Х.), то чатыры зычныя Божага імя яны пакінулі без агаласоўкі. Масарэты ўстрымаліся ад дадання галосных, бо да моманту агаласоўкі габрэі лічылі імя Бога ўжо настолькі святым, што яго ўвогуле не вымаўлялі, каб сваім агучваннем ненаўмысна не зняважыць Бога і не парушыць заповедзь Дэкалогу не ўжываць дарэмна імя Пана. Такім чынам, калі яны чыталі ўголас Біблію, то замянялі тэтраграматон словам «Аданай» (*Adônâi*), поўным павялічэннем, які азначае «мой Пан». Гэтая практыка захоўваецца сярод габрэяў да сённяшняга дня. Каб пазначыць замену без выдалення літараў YHWH, масарэты дадалі галосныя слова «Аданай» да зычных тэтраграматона. У выніку ўзнікла гібрыдная

форма, транслітэрацыя якой выглядае наступным чынам: *Yehovah*. Сапраўднае вымаўленне імя Бога з чатырох зычных, па сутнасці, было страчана, аднак сучасная біблістыка настойліва даводзіць, што арыгінальнае вымаўленне гучала як «Ягвэ» (*Yahweh*)¹⁹.

Старажытныя перакладчыкі Бібліі захоўвалі павагу габрэяў да Бога імя і запісвалі тэтраграматон як «Пан»: пераклад на грэцкую мову (Сэптуагінта) у асноўным перадае *ΥΝΩΗ* як *Kyrios*, а лацінскі пераклад (Вульгата) — *Dominus*. Такое ж стаўленне перанялі і перакладчыкі Святога Пісання на беларускую мову. Адначасова з павагай, якую дэманструе такая практыка, яна не пазбаўлена і праблемаў: заменнае слова як эпітэт зацямае той факт, што Бог мае ўласнае імя і зніжае нашу дасведчанасць аб політэістычным кантэксте старажытнага Ізраэля, дзе імя Бога было істотна неабходным²⁰.

У перакладзе на беларускую мову формула самапрэзентацыі Бога, змешчаная ў вершы Кнігі Зыходу (3, 14), мае свае асаблівасці ў розных выданнях: «Я Ёсць, Які Ёсць»²¹, «Я — Той, Хто ёсць»²², «Я — Сутны»²³.

Важна разглядаць аб'яўленне Бога імя (3, 14) у лучнасці з тым кантэкстам, у якім змясціў гэты верш наратар. Фраза самапрэзентацыі «апраўлена», нібы ў рамку, у гарантыю Божай прысутнасці: «Я пайду з табой» (3, 12), і «гэта імя Маё на векі» (3, 15). Імя такім чынам мае ў сабе канатацыі пастаяннай прысутнасці, але таксама выяўляе расплывістасць, неахопны і няўлоўны характар гэтай прысутнасці: «Бог вядомы як невядомы»²⁴.

Пазітыўны ўнёсак неадназначнасці Бога імя заключаецца ў тым, што выконвае ў наратыве важную рытарычную функцыю. Формула самапрэ-

зентацыі дазваляе чытачу перажыць «невядомасць, цікаўнасць і здзіўленне»²⁵. Гэтыя тры сілы, якім наратар разважліва надае дынаміку, нясуць у сабе мноства разнастайных сэнсаў Бога імя, а менавіта:

- гульні паміж статычным аспектам («быць») і дзейным аспектам («здарыцца», «адбыцца») дзеяслова *ehyeh*;
- неабсяжнасць часу дзеяслова, які ахоплівае мінулае, сучаснасць і будучыню;
- дыялектыку паміж дзеясловам *ehyeh* (як падзей або працэсам) і злучальным займеннікам *asher* (як указаннем на асабістую ці тэматычную ідэнтычнасць (хто/што));
- рытарычную каштоўнасць канструкцыі *idem per idem*, якая адначасова адлюстроўвае і нявызначанасць, і ўзмацненне сэнсу;
- сілу мэтанакіраванасці выказвання 3, 14а, што ў кантэксте падзеі тэафаніі і паклікання выступае і як сцвярдженне, і як абяцанне²⁶.

У наступным выказванні Бога (Зых 3, 15) наратар змяшчае разам і імя («Так скажаш сынам Ізраэля: Пан Бог айцоў вашых, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якуба паслаў мяне да вас»), і наказ пра «напамін» («Гэта імя Маё на векі і гэта напамін пра Мяне з пакалення ў пакаленне»). Паводле некаторых даследчыкаў, арыгінальнае слова «напамін» (*zēker*), якое ўжывае габрэйская Біблія, звязана з сакральным аспектам старажытнага слова, якое азначае ўспамін падчас літургіі. Гаворка ідзе аб цырыманіяльным ушанаванні, якое заахвочвае людзей у сваіх дзеяннях кіравацца Божай задумай для ўсёй гісторыі свету. Такім чынам наратар у адным вершы яднае імя Бога з будучымі пакаленнямі народу. Гэты «напамін» з'яўляецца т. зв. эсхаталагічным памятаннем

таго, што яшчэ не споўнілася, але абавязкова станеца²⁷.

Пасля кожнага выказвання Бога, пачынаючы з вершаў 3, 14, і да канца трэцяга раздзела Майсей захоўвае маўчанне. Магчыма, так наратар паказвае, што яму не хапала словаў, ці адкрывае сваё здзіўленне, якое можа перадацца і чытачу. Сустрэўшыся з маўчаннем Майсея, Бог «даста-соўвае сваю самапрэзентацыю»²⁸ і робіць гэта ў два этапы. Па-першае, галоўная формула імя ў першай асобе саступае месца сцвярдженню, прызначанаму для сыноў Ізраэля, згодна з пытаннем Майсея («Вось я прыйду да сыноў Ізраэля... А калі яны спытаюцца...?»). «Так скажаш сынам Ізраэля: ЯКІ ЁСЦЬ паслаў мяне да вас» (Зых 3, 14б). Гэтае выказванне, аднак, зноў сустракаецца з маўчаннем Майсея, што вядзе да трэцяга сцвярдження, у якім Бог звяртаецца да вядомага з гісторыі сыноў Ізраэля імя: «Пан Бог айцоў вашых, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якуба паслаў мяне да вас» (Зых 3, 15). Бог сам дапамагае «перакласці» імя для сыноў Ізраэля. Далей Майсей на самай справе будзе выкарыстоўваць Божае імя менавіта ў трэцяй асобе. Інакш кажучы, паводле задумкі наратара, Майсей і чытач — адзіныя, каму «дадзены прывілей ведаць Божае імя ў першай асобе»²⁹.

У разгорнутай прамове (3, 16–17) Бог паўтарае сутнасць місіі пасланніка. Часткова змест пераклікаецца з вершамі 7–8, але тут словы Бога пададзены як рыторыка. Чаканае выбаўленне народу прадстаўлена ў выглядзе дэкларацыі, абяцання ад Бога. Больш за тое, па сутнасці, Майсей нічога не павінен пакінуць «пры сабе», але павінен перадаць суайчыннікам тое, што атрымаў сам: Божае імя, прысутнасць і абяцанне. Наступны ж верш (3, 18) адлюстроўвае некаторую

змену ракурса: акцэнт пераносіцца на больш канкрэтныя «інструкцыі» дзеля паспяховасці місіі. Наратар мэтанакіравана пачынае паказваць, што нават з Божай перспектывы зыход — не простая справа, бо патрабуе разважлівасці і стратэгіі.

Верш 3, 17, на якім спыняецца дадзены наратыўны аналіз, з’яўляецца не развязкай, але хутчэй адкрытым фіналам, які прадугледжвае асабісты адказы тагачасных людзей, а ў канчатковым выніку — кожнага чытача.

Высновы наратыўнага аналізу

Эпізод самапрэзентацыі Бога Майсею з’яўляецца часткай гісторыі не толькі вызвалення ад прыгнёту, але і аб’яўлення Бога сынам Ізраэля (Зых 14, 30–31; 15, 1–17) і егіпцянам (гл. Зых 14, 25). Прыгнёт габрэяў у Егіпце пачаўся з няведання новым фараонам Юзафа (гл. Зых 1, 8), а пазней няведання Пана («Не ведаю Пана і не адпусчу Ізраэля»; Зых 5, 2) стала пачаткам дзесяці бедстваў і Богага суду.

Пакліканне становіцца істотным фармацыйным момантам, які распачынае індывідуальную місію Майсея. Адбываецца разгортванне тэкстуальнай мадэлі,

у якой чалавек сваім дзеяннем адказвае на Божую ініцыятыву. Наратар паказвае Майсея не пасіўным адрасатам Божых паўнамоцтваў, але асобай, якая адказвае на палюхаючы заклік вельмі па-чалавечы — сумневам. У той жа час супраціў Майсея, якім прасякнуты дыялог з Богам, сведчыць аб тым, што развіццё падзей ідзе па вядомым узору паклікання прарока, які традыцыйна ўключае не толькі тэафанію і даручэнне пэўнай місіі, але і абмен рэплікамі паміж Богам і пасланнікам.

Наратар пераплятае літаратурна-чалавечае з Божым, акрэсліваючы тэалагічнае бачанне чалавечай слабасці, якая часта любіць схавання за «экранам» ужо вядомага, але неабавязкова пазітыўнага досведу Бога, таму нельга разумець падзею тэафаніі і паклікання толькі ў катэгорыях псіхалагічнай рэфлексіі Майсея, які разважае над лёсам свайго народу і прагне яго вызваліць, а з часам прыходзіць да пераканання, што Бог хоча яму ў тым дапамагчы. Менавіта выбраная наратарам форма аповеду дае чытачу ясна зразумець: толькі асабліва і радыкальная інтэрвенцыя Бога можа прывесці да поўнага разрыву з мінулым. І ў той жа час

наратар падкрэслівае каштоўнасць ініцыятывы чалавека, без якой Бог не жадае дзейнічаць. Пярэчанні і сумневы чалавека Бог спыняе не сваёй сілаю, але перакананнем. Бог бачыць пакуты сваго народу (Зых 2, 23–25, 3, 7) і запрашае чалавека прасякнуцца спачуваннем да церпячых. Майсей разумее, што ён павінен узяць на сябе цяжар долі народу, да якога ён належыць. Будучы выбітным прадстаўніком супольнасці, ён павінен цяпер вывесці народ з егіпецкай няволі і прывесці ў лепшую будучыню, звязаную з зямлёй, якая абяцана праайцам³⁰.

У падзеі самапрэзентацыі Бога чытач разам з Майсеём ад стану няведання пераходзіць да ведання імя Бога, ад спасціжэння асабістага паклікання — да служэння. Ужо не засланыя твару, як Майсей, але гледзячы «на таго, каго прабілі» (Ян 19, 37), хрысціянін у сучасным свеце пакліканы даць Богу адказ, поўны ўзаемнай любові, памятаючы, што Бог спадарожнічае яму на жыццёвым шляху. Выкананне заповедзі любові з’яўляецца дасканалым адказам, адначасова дарам Бога і свабодным выбарам чалавека.

¹ Гл. Jean-Pierre Sonnet. *God's "Narrative Identity"...*, с. 344.

² Гл. Папська біблійная камісія. Документ. *Тлумачення Бібліі в Церкві...*, раздзел І. Б. 2.

³ Гл. Jean Louis Ska, S.J. *Our Fathers Have Told Us. Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*. — Roma, 2000, с. 2.

⁴ Гл. Папська біблійная камісія. Документ. *Тлумачення Бібліі в Церкві...*, раздзел І. Б. 2.

⁵ Гл. Carol Meyers, *Exodus. New Cambridge Bible Commentary*, Cambridge, 2005, с. 46.

⁶ Экзэгеты бачаць тут прысутнасць явістичнай і элагістычнай рэдакцыі, якія ляглі ў аснову большасці наратываў Кнігі Зыходу. Пар. Janusz Nawrot. *Teofaniczna prezentacja Boga w spotkaniu z Mojżeszem* (Wj 3, 1–6), *Poznańskie studia teologiczne*, т. 10 2001, с. 24.

⁷ Гл. Jan Louis Ska, S.J. *Our Fathers Have Told Us...*, с. 76.

⁸ Гл. Janusz Nawrot. *Teofaniczna prezentacja...*, с. 33.

⁹ Тамсама.

¹⁰ Гл. Carol Meyers, *Exodus...*, с. 53.

¹¹ Тамсама, с. 54.

¹² Гл. Janusz Nawrot. *Teofaniczna prezentacja...*, с. 37.

¹³ На думку Кэрал Мейерс, «паўторы ў саміх дыялогах могуць быць вынікам існавання розных традыцый. Не менш праўдападобна і тое, што гэты васьмічасткавы дыялог — найвышэйшае прарочае ўзаемадзеянне з Богам, бо ў семіцкім рытарычным стылі сем-плюс-адзін узмацняе сімвалізм сямі як лічбы, якая азначае сукупнасць або паўнату». Пар. Carol Meyers, *Exodus...*, с. 55.

¹⁴ Тамсама, с. 56.

¹⁵ Тамсама.

¹⁶ Канструкцыя *idem per idem* складаецца з дзеяслова ў галоўнай частцы, які паўтараецца ў даданай частцы сказа, а ролю злучальнага слова выконвае адносны займеннік. Лік і асоба назоўніка ў галоўнай частцы адлюстроўваюцца ў

даданай частцы. Акрамя гэтага, дзеяслоў, які паўтараецца, мае аднолькавы сэнс у абедзвюх частках, што адрознівае гэтую з’яву ад паранамазіі, у якой падабенства формы словаў не азначае аднолькавага сэнсу. Канструкцыя *idem per idem* можна знайсці таксама ў Кнізе Зыходу (4, 13; «Пане, пашлі, каго маеш паслаць»); Зых 16, 23 («што маеце пачы — пачыце, а што маеце варыць — варыце»); Зых 33, 19 («Пашкадую, каго пашкадую, і буду міласэрны да таго, да каго буду міласэрны»); Эст 4, 16 («Калі я загіну — загіну»). Гл. Jean-Pierre Sonnet. *Ehyeh Asher Ehyeh (Exodus 3:14): God's "Narrative Identity" Among Suspense, Curiosity, and Surprise*. Gregorian University, Theology. *Poetics Today* (2010) 31 (2), с. 333.

¹⁷ Тамсама, с. 336.

¹⁸ Гл. Carol Meyers, *Exodus...*, с. 58.

¹⁹ Тамсама.

²⁰ Тамсама.

²¹ Секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі.

²² Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь. *Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў на падставе рукапісаў Уладзіслава Чарняўскага*. — Мінск, 2012.

²³ Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запавета кананічныя ў беларускім перакладзе / Перакладчык В. Сёмуха. Duncanville, USA: World Wide Printing, 2002.

²⁴ Гл. Samuel Terrien, *The Elusive Presence...*, с. 117.

²⁵ Гл. Jean-Pierre Sonnet. *Ehyeh Asher Ehyeh (Exodus 3:14)...*, с. 333.

²⁶ Тамсама, с. 334.

²⁷ Гл. Samuel Terrien, *The Elusive Presence...*, с. 115.

²⁸ Гл. Jean-Pierre Sonnet, *Ehyeh Asher Ehyeh (Exodus 3:14)...*, с. 344.

²⁹ Тамсама, с. 342.

³⁰ Гл. Janusz Nawrot, *Teofaniczna prezentacja...*, с. 24.

Ірына Багдановіч

«Заставайся верным Касцёлу і народу»

Святар і паэт Андрэй Зязюля ў служэнні Богу і Беларусі

У часе Вялікага посту ў касцёлах Беларусі вельмі часта можна пачуць прыгожую рэлігійную песню, з якой кожны вернік добра ведае на памяць прынамсі некалькі строфаў: *«Распачаўся пост вялікі — // Кайся, Евіна сям'я; // Хай пакутныя усклікі // Ёсць вечны наш Суддзя! // Станавіся на калені, // Уздымай далоні ўвыш, // І з грахоў сваё сумленне // Ачышчай, ўзірай на крыж...»* Гэты велікапосны спеў глыбока кранае душы; не будзе нацяжкай сцвердзіць, што ён стаў ужо па сутнасці народнай духоўнай песняй, якая надзвычай дакладна і пранікнёна перадае настрой гэтага літургічнага перыяду і пачуцці вернікаў. Аднак, напэўна, мала хто ведае сёння, што тэкстам для гэтай песні стаў верш «У посце», які напісаў беларускі каталіцкі святар Аляксандр Астравіч (ён жа паэт Андрэй Зязюля; 26.11.1878 — 17.01.1921) яшчэ ў самым пачатку XX стагоддзя: верш быў апублікаваны 27 лютага 1914 г. у каталіцкай газеце «Biełarus», што выходзіла ў Вільні ў 1913–1915 гг.

Андрэй Зязюля належаў да шэрагу тых святароў адраджэнцаў, якія прыкладалі ахвярныя намаганні, каб Касцёл у Беларусі стаў беларускім, каб адрадзіўся беларускі народ, а беларуская мова вярнулася ў святыні. Яго-

нымі папличнікамі ў гэтай справе, а таксама блізкімі сябрамі па духу і творчасці былі таксама святары паэты Казімір Сваяк (кс. Кастусь Стэповіч), Вінцук Адважны (кс. Язэп Германовіч), ксёндз-асветнік і пісьменнік Адам Станкевіч і іншыя вядомыя беларускія рэлігійныя дзеячы, якія заклалі падмурак адраджэння Касцёла ў Беларусі, асаблівым чынам рупячыся пра набажэнствы на беларускай мове. Андрэй Зязюля, маючы сапраўднае прозвішча Астравіч, этымалогія якога выводзіцца ад лацінскага слова *astra* — *зорка*, насамрэч быў зорнай асобай свайго часу, але не ў сэнсе такіх паняццяў як слава ці поспех, а ў сэнсе духоўнага святла, якое ён меў у сабе і якім шчодро асвятляў усе свае справы, людзей і жыццё вакол сябе. Ён быў адданым і ахвярным святаром-патрыётам: любіў Бога, родны беларускі народ і родную зямлю; праз сваё служэнне, творчасць, грамадскую дзейнасць спрыяў узрастанню беларускай нацыянальнай свядомасці, беларускаму духоўнаму і культурнаму адраджэнню. На алтар служэння Богу і Беларусі ён паклаў усяго сябе цалкам — свае пакліканне, талент і жыццё.

У гэтым годзе, 17 студзеня, споўнілася сто гадоў з часу адыходу кс. А. Астравіча (Андрэя

Зязюлі) у вечнасць — адыходу заўчаснага і, па ўсёй верагоднасці, мучаніцкага, што натхняе нас, сённяшніх беларусаў, разам з малітваю «Анёл Панскі...» за душу нашага слаўнага святара, аднавіць памяць аб ім, узгадаўшы яго імя і заслугі. Прыдатнымі тут будуць словы кс. Адама Станкевіча, які праз дзесяць гадоў па смерці свайго папличніка і сябра выдаў яго творы — усё, што на той час здолеў сабраць, — зборнік вершаў «З роднага загону» са сваёй прадмовай, дзе ўпершыню зрабіў аналітычны агляд паэтычнай спадчыны Андрэя Зязюлі, акрэсліў яго ролю і значэнне ў справе беларускага рэлігійнага і грамадскага адраджэння. «Заслугі кс. А. Астравіча ў справе беларускай мовы ў сьвятыні велізарныя, — пісаў кс. А. Станкевіч. — Праз свае рэлігійныя вершы ён прадусім паказаў, што беларуская мова здатная цалком для жыцця касьцельнага, а праз гэта значна яе прыблізіў да касьцёла і адчасыці ўвёў яе туды <...> Пасля расейскай рэвалюцыі 1917 году, менш аглядаючыся на праціўнікаў беларускай мовы ў касьцёле, кс. А. Астравіч казаньні па-беларуску гаварыў даволі часта. За сваю беларускасць кс. А. Астравіч дужа шмат цяпеў ад сільных гэтага сьвету — два гады быў без парафіі і жыў на

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікадзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

ласцы ў ксяндзоў-калегаў, — аднак заўсёды заставаўся верным і Касьцёлу, і народу»¹.

Вядома, што апошнім месцам яго святарскага служэння было м. Сянно Аршанскага дэканата. З прыходам бальшавікоў святар адразу ж быў залічаны да ворагаў савецкай улады, зазнаў пераслед і быў арыштаваны. Некаторы час знаходзіўся ў віцебскай турме губчэка, адкуль пасля допытаў і катаванняў быў адпушчаны, а неўзабаве памёр. Відавочна, што яго заўчасная смерць была выклікана менавіта гэтымі акалічнасцямі, а таму кс. А. Астравіча можна прызнаць мучанікам за веру.

У часопісе «Наша вера» ў свой час быў змешчаны грунтоўны філасофска-аналітычны артыкул незабыўнага Уладзіміра Конана «Андрэй Зязюля: хрысціянская філасофія і асветніцкая дзейнасць»², дзе быў прадстаўлены падрабязны жыццяпіс і зроблены цікавыя акцэнты ў асэнсаванні творчасці паэта святара. Зважаючы на гэта, каб не паўтарацца, засяродзім увагу толькі на тых аспектах яго творчай дзейнасці, якія сёння падаюцца найбольш актуальнымі.

Дваццаць гадоў назад свой артыкул У. Конан закончыў слухным пажаданнем: «Самы час (хоць тут мы спазніліся) выдаць збор твораў паэта». На жаль, гэтае пытанне застаецца пакуль не вырашаным. І гаворка не проста пра чарговае перавыданне (на гэты раз кірыліцай) зборніка «З роднага загону», першае выданне якога было ажыццёўлена яшчэ ў 1913 годзе віленскай друкарняй «Зніч» пры фундацыі Радзівілаў (Мікалая і Магдалены з Завішаў, вядомых мецэнатаў беларускага

Кс. Аляксандр Астравіч (Андрэй Зязюля).
Фота 1911–1912 гг.

друку пачатку XX стагоддзя), а другое, дапоўненае, як ужо згадвалася, зрабіў кс. Адам Станкевіч у 1931 г. да 10-х угодкаў смерці паэта святара (абодва выданні былі надрукаваныя лацініцай). Відавочна, цяпер стаіць тэксталагічная задача выдаць як мага больш поўны збор літаратурных твораў Андрэя Зязюлі, для чаго трэба сабраць расцярушаныя па перыёдыцы 1910–1920-х гг. (у газетах «Наша Ніва», «Крыніца», «Biełarus» ды інш.) вершы, што не ўвайшлі ў кнігу, а таксама распачаць пошукі магчыма ацалелай і недзе захаванай рукапіснай паэтычнай спадчыны, пра існаванне якой дакладна вядома з пэўных крыніцаў. Так, А. Станкевіч пісаў, што «...многа вершаў Зязюлі знаходзіцца ў рукапісах дагэтуль нігдзе не друкаваных», згадва-

ючы некалькіх асобаў, у якіх яны дакладна былі (у ліку іх праф. Б. Эпімаха-Шыпіла, Янка Купала, некаторыя святары)³. Ці знойдуцца гэтыя рукапісы Зязюлі — вялікае пытанне, але ж пакуль мы іх, здаецца, і не шукалі. Адною з гіпотэзаў, на маю думку, можа быць тое, што менавіта пярэ Андрэя Зязюлі належыць твор «Святы Андрэй Баболя, мучанік беларускі», захаваны ў архіўным машынапісным сшытку № 1 Б. І. Эпімаха-Шыпілы разам з творамі Янкі Купалы 1910 года⁴. З шэрагам дастаткова пераканаўчых аргументаў паэма была атрыбуваная паважаным даследчыкам Язэпам Янушкевічам менавіта Янку Купалу⁵. Аднак, на маю думку, ёсць прынамсі тры мала заўважныя на першы погляд моманты, якія ўсё ж ставяць тут вялікі пыталынік: па-першае, гэта само сведчанне

кс. Адама Станкевіча пра знаходжанне твораў Андрэя Зязюлі ў Б. Эпімаха-Шыпілы і Я. Купалы; найверагодней, гэта маглі быць творы прыблізна таго самага перыяду, а менавіта 1910 года, паколькі тады і Купала, і Зязюля, навучаючыся ў Пецябургу, знаходзіліся ў коле ўплыву знакамітага прафесара. Па-другое, сам стыль падачы тэкстаў першых двух твораў у сшытку Б. Эпімаха-Шыпілы (а гэта якраз варыянты паэмы пра А. Баболю) адрозніваецца ад далейшых тэкстаў, без сумнення прыналежных Янку Купалу, дзе і пазначана яго прозвішча. І нарэшце, па-трэцяе, рытміка-інтанацыйны малюнак вершаў пра А. Баболю супадае з рытміка-інтанацыйным малюнкам пераважнай большасці паэтычных твораў Андрэя Зязюлі

гэтага часу («Мая ліра», «Лірнік», «Слова праўды», «Зазімак», «Касьба» ды іншыя, напісаныя двух-складовым анапестам) і адрозніваецца ад купалаўскіх, хоць, вядома, наш вялікі класік таксама выкарыстоўваў анапест, але часцей чатырохстопны, як у паэме «Курган». Задумацца ёсць над чым.

Пра тое, што паэзія Андрэя Зязюлі запатрабаваная ў сённяшнім часе і яе варта зрабіць больш даступнай сучаснаму чытачу, сведчыць невягарагодная папулярнасць згаданай рэлігійнай песні на яго словы «У посце», а таксама іншыя вартасці яго твораў, на якія хачу звярнуць асаблівую ўвагу. З іншага ж боку, паўстае пэўная супярэчнасць: Беларусь сёння, як ужо

слушна засведчана сацыялагамі-аналітыкамі, краіна пераважна гарадская, а творчасць Андрэя Зязюлі пачатку XX ст. была арыентаваная на беларускую вёску і яе жыхароў, што падкрэсліваў той жа А. Станкевіч. Ён пісаў: «Андрэй Зязюля — гэта выдатны, цалком арыгінальны, беларускі паэт, які праз увагу на змест і форму ягонай творчасці можа быць слушна названы «вясковы лірнік», які зросься ў адно цэлае з родным сялом і бесперастанку будзіць яго ад сну векавога»⁶. Метафара «вясковы лірнік», аднак, не толькі «прыпісвала» А. Зязюлю да песняроў умоўна «вяскавай», земляробчай тэматыкі, але і адсылала да параўнання з выбітным паэтам нашага краю XIX ст. Уладзіславам Сыракомлем, які, маючы шляхецкі радавод, першы атрымаў такую літаратурную мянушку, з пэўным гонарам назваўшы так сам сябе ў вершы «Лірнік вясковы». За гэтай

Кс. А. Астрамовіч у групе з Браніславам Эпімахам-Шыпілам, Альбертам Паўловічам і іншымі духоўнымі і свецкімі асобамі. Фота 1911–1912 гг.

«вясковасцю» не стаяла, аднак, нічога прыземленага, абніжанага. Наадварот, гэта было найперш сведчаннем выхаду з кола вузкай саслоўнай *элітарнасці* (з маёнткаў і палацаў) да ў поўным сэнсе шырокай *народнасці*, да сялянскіх масаў, якія становіліся суб'ектам гісторыі і мелі анталагічную патрэбу далучэння да высокай культуры і духоўнасці.

У «вясковым» пісьменніцкім дыскурсе і шляхціца Людвіка Кандратовіча герба «Сыракомля» ў XIX ст., і святара Аляксандра Астрамовіча з народным «птушыным» псеўданімам *Зязюля* ў пачатку XX ст. прысутнічалі не толькі і не столькі майстэрскія знешнія апісанні вяскавай прыроды, побыту, сялянскіх заняткаў і штодзённых клопатаў. За ўсім гэтым выразна прачытва-

ецца глыбокая патрыятычная і духоўная рэфлексія абодвух «вясковых лірнікаў», якая ўводзіла прыземленае сялянскае жыццё ў сферу элітарнасці культуры і духу, а таксама праектавала запатрабаванасць гэтай рэфлексіі ў будучай, пераважна гарадской, цывілізацыйнай прасторы.

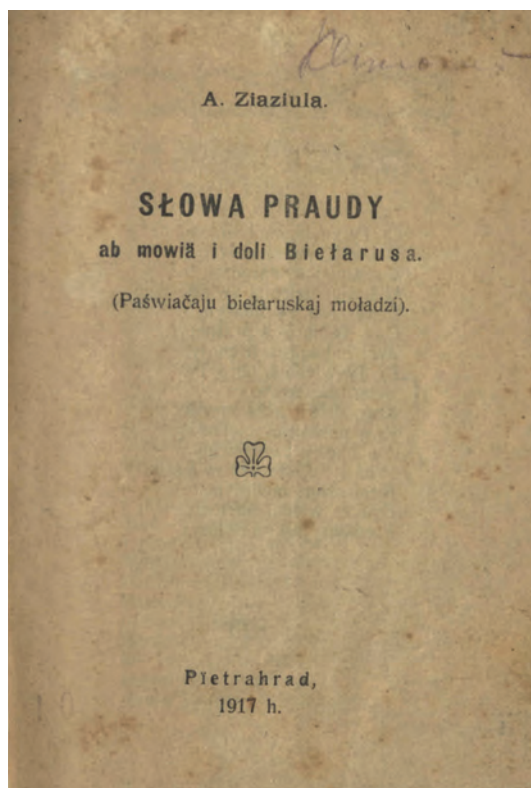
Менавіта патрыятычная дамінанта і духоўнае вымярэнне паэтычнай спадчыны Андрэя Зязюлі робяць яе запатрабаванай і актуальнай у сённяшнім часе. Гэтыя акцэнтны, між іншым, заўсёды гучалі і ў ацэнках яго творчасці дасведчанымі сучаснікамі. Вось як успамінаў пра А. Зязюлю яго сябра, таксама святар і паэт, а. Язэп Германовіч (Вінцук Адважны): «Ягоная жывая, энергічная душа выяўлялася ў кожным вершы, у якіх ён клікаў народ да адраджэння, да поступу, да працы і радасці жыцця. Вера ў Бога і Народ, надзея на

ўласную нашу здольнасць і энэргію, а найбольш сардэчная любоў да Бацькаўшчыны — Беларускага Народу — вось прыкметы дзейнасці і паэзіі Аляксандра Астрамовіча, сапраўды *народнага паэты*» (разрядка аўтара. — А. Я. Г.)⁷.

Важнай у гэтым плане падаецца і думка кс. Адама Станкевіча — фактычна першага тэкстолага, крытыка і даследчыка творчасці А. Зязюлі: «Вершы Зязюлі поўны шчырага патрыятызму, сардэчнай любові [да] Беларусі, а так жа поўны глыбокай веры ў лепшую будучыню беларускага народу»⁸. У якасці прыкладу А. Станкевіч цытуе вядомы санет А. Зязюлі «Беларусь», канцоўкай якога аўтар упэўнена сцвярджаў, што менавіта з сялянаў, верных Маці-Беларусі, паўстане

ў будучыні яе народ. Другі акцэнт А. Станкевіч робіць менавіта на рэлігійнай дамінанце творчасці А. Зязюлі: «Паэзія Зязюлі навеяна так жа жывым пачуццём рэлігійным. Праўда, матывы для сваіх песняў паэт бярэ з акружаючага яго сялянскага быту і роднай прыроды, але апошняй прычынай, якая яго панукае іграць на беларускай ліры, — ёсць Бог, Тварэц сьвету як першая і апошняя падстава Красы і Справядлівасьці. Для Зязюлі ўсё беларускае адраджэньне — гэта Божая справа»⁹.

Можна сказаць, што ўся творчасць А. Зязюлі ёсць пацверджаннем слухнасці апошняй высновы А. Станкевіча. Асаблівае ж значэнне ў справе абуджэння нацыянальнай свядомасці ў тыя часы і на фоне актуалізацыі гэтага працэсу (або яго новага этапу) у сучаснасці, на маю думку, мае твор «Слова Праўды аб мове і долі Беларуса», які па форме можна лічыць паэмай, або скарачаным паэтычным курсам гісторыі Беларусі. Кампазіцыйна твор складаецца з уступу і чатырох частак, у змесце якіх паэтызуюцца розныя этапы гісторыі Беларусі ад даўніх часоў да пачатку XX ст. Твор быў напісаны з выразнай асветніцка-адраджэнскай мэтай і арыентаваны на беларускую моладзь, аб чым сведчыла і аўтарскае прысвячэнне пад загалоўкам твора: «*Пасьвячаю беларускай моладзі*». Паколькі твор раней амаль не аналізаваўся, дазволім сабе спыніцца на ім больш падрабязна. Вельмі важны ў ім уступ, у якім выразна акрэслена мэта аўтара — фармаванне нацыянальнай свядомасці праз канкрэтны адказ на пытанне аб самаідэнтыфікацыі беларусаў. Паэт выкарыстаў прыдатную ў гэтым выпадку форму пытання і адказаў, стварыўшы адмысловы

Тытул асобнага выдання твора
А. Зязюлі «Слова праўды аб мове і долі Беларуса».
(Петраград, 1917 г.)

літаратурны ўзор нацыянальна-патрыятычнай паэтычнай «катэхезы»:

Ці ты знаеш, мой браце,
У якой жывеш хаце,
У сямейцы, народзе,
Ў краю, дзенна сьвятло дзе
Першы раз ты убачыў,
Дзе табе Бог прызначыў
Жыць, багаціцца ў цноты,
Ці ты ведаеш, хто ты? —
Беларусяй завецца
Край, дзе цяжка жывецца,
Край «паўночна-заходны»,
Але ўласны твой родны.
Вось і ты, што жыць рвесься,
Беларусам завесься.
Дык жа ведай аб лёсе
Продкаў, як ім жылося¹⁰.

Фенаменальным чынам разгортваецца далей патрыятычная «катэхеза» ад Андрэя Зязюлі: для вясковай сялянскай моладзі паэт малюе аблічча новай Беларусі — Краіны, якая адраджалася з гістарычнага нябыту, якую трэба было вызваляць з каланіяльных рызманоў «Паўночна-заходняга»

краю і апранаць у новыя шаты. Гэтымі «новымі шатамі» становяцца не фальклорна-каляндарныя абрады, а ўзгадка княжацка-каралёўскага мінулага краю, услаўленне яго даўняй дзяржаўнасці, моцы, незалежнасці, культуры. Так, праз аднаўленне гістарычнай памяці, будзеца падмурак нацыянальнай самасвядомасці. Як паэт А. Зязюля тонка адчуваў гэта і стварыў паэтычную «руну», годную і для сённяшняй нацыянальнай «катэхезы».

Твор мае чатыры асноўныя часткі. У першай паэт пераказвае гісторыю рассялення плямёнаў крывічоў, радзімічаў, драўлянаў, дрыгавічоў па ўзбярэжжах Дняпра, Нёмана, Сожа, Дзвіны, пакланенне іх паганскім багам Сварогу, Даждзбогу, Пяруну ды іншым. Багаты міфапаэтычны свет продкаў беларусаў насялялі русалкі, вадзянікі, лесуны, якія шанаваліся як прыродныя духі, а як апыкун хатняй жывёлы шанаваліся Волас, летні ж сонцазварот адзначаўся як свята Купалля. Род у тыя даўнія часы, як піша паэт, «зжыўся з родам, стаўшы адным народам», і гэты народ жыў тады ў згодзе, быў незалежны, заможны і шчаслівы, што яшчэ больш узмацнілася з прыняццем хрысціянства. Менавіта так паказваў раннюю гісторыю нашага краю паэт:

...Меў сваіх ваяводаў,
Дык і ворагаў ходаў.
Меў князёў на загады,
Веча-сходку, нарады,
Іх суд мудры і правы
Вёў краёвыя справы
Бяз супрэчак і звадак.
Панаваў скрось парадак,
Узмацаваны новай
Божай верай Хрыстовай...¹¹

Як бачым, тут паэт, грунтуючыся на добрым веданні гісторыі (а ў 1910 годзе ўжо выйшла «Ка-

роткая гісторыя Беларусі» Вацлава Ластоўскага), апісвае дахрысціянскае мінулае, а таксама час Полацкага княства, вечавай дзяржаўнасці, асаблівы акцэнт ён робіць на прыняцці хрысціянства як ключавой падзеі, якая змяняе ход гісторыі і становіцца першай нацыянальнай счэпай, асвятляючы край і люд «праўды Божай праменнем».

Часткі другая і трэцяя твора закранаюць гісторыю часоў Вялікага Княства Літоўскага. Акцэнты паэтам робяцца на тым, што беларуская мова была дзяржаўнай, на ёй вялося афіцыйнае справаводства, быў напісаны і прыняты Статут — звод дзяржаўных законаў, пашыралася друкаванае слова. Праўда, скарынаўскіх выданняў Бібліі аўтар чамусьці не ўзгадвае. Гэта была і гераічная гісторыя, калі пра тагачасны народ роднага краю Зязюля піша: *«Мусіў ён бараніцца, // З злосным ворагам біцца...»* Аўтар апавядае аб шлюбе Ягайлы з польскай каралевай Ядвігай, што прывяло да першага аб'яднання Літвы і Польшчы, важнага ў стратэгічным, абарончым плане і не вельмі спрыяльнага для далейшага захавання статусу роднай мовы як дзяржаўнай, што прывяло праз пэўны час да адступлення ад яе на карысць мовы польскай. Гэта адбылося, як вядома, у 1697 г. рашэннем сейма Рэчы Паспалітай. Нягледзячы на гэтую акалічнасць, паэт апісвае тагачасную гісторыю нашага краю як гісторыю свабоды і развіцця, а ў тым, што *«Мова родная Польшчы // Загарнула ўплыў большы»*, бачыць «допуст волі Божай».

Найбольш трагічныя падзеі гісторыі апісаны ў чацвёртай частцы твора — гэта падзелы Рэчы Паспалітай і пераход яе земляў да іншых дзяржаў. Беларусь разам з Літвой апынулася ў складзе Расійскай імперыі, і марнымі былі спадзяванні

мясцовага люду на адраджэнне беларускай мовы: пры захаванні польскай мовы ў касцёлах, усе іншыя сферы грамадскага жыцця пачала абслугоўваць расейская мова. Беларусы ж *«ў роднай мове газеты // Ані кніжак ня мелі. // Па-расейску тыкеля // Ды па-польску чыталі...»*¹². Андрэй Зязюля з вялікім пачуццём тужлівасці ад горкай праўды апісвае культурны і гістарычны заняпад беларусаў у выніку такога збегу акалічнасцяў, апісвае яго як нацыянальнае гора, экзістэнцыйную катастрофу, калі беларус забыўся ўжо, хто ён, страціў сваю ідэнтычнасць, называў сябе то *«рускім»*, то *«палякам»*. Шанц адраджэння з заняпаду дае беларусам, як піша Зязюля, 1905 год — *«год разрухаў багаты»*, калі *«бліснуў прамень свабоды»*. Гэты час паэт вітае як пачатак нацыянальнага адраджэння, бо, сапраўды, у выніку рэвалюцыйных *«зрухаў»* з'яўляецца беларускі друк, у 1906 г. пачынаюць выходзіць газеты *«Наша Доля»* і *«Наша Ніва»*, а затым узнікаюць і іншыя інстытуцыі беларускага грамадскага і культурнага жыцця, у літаратуру прыходзіць адважная і таленавітая кагорта беларускіх песняроў, пачынаюць працаваць выдавецкія суполкі. Паэт гарача вітае парасткі беларускага адраджэння і заклікае да актыўнай працы на роднай ніве: *«Вось і нашая мова // Пачала жыць нанова <...> // Плён народнай прабуды // Ў Беларусь паўсюды...»*¹³. Адраджэнскі пафас гэтага твора А. Зязюлі, яго скіраванасць на абуджэнне годнасці і самасвядомасці беларусаў у нечым былі вельмі прарочымі і сугучнымі сённяшнім працэсам, якія адбываюцца ў беларускім грамадстве: *«Беларускае імя // Сьцяг свой уласны падыме, // А сьвет цэлы убача: // Беларус нешта знача...»*¹⁴.

Хочацца таксама звярнуць асаблівую ўвагу яшчэ на вершы

А. Зязюлі, прысвечаныя розным вядомым асобам таго часу, з якімі яго сутыкаў лёс і якія таксама тварылі ў тым часе эпоху беларускага нацыянальнага адраджэння: гэта постаці Б. Эпімаха-Шыпілы, паэтаў Альберта Паўловіча і Альфонса Петрашкевіча, драматурга Уладзіслава Галубка ды іншых; ёсць у яго спадчыне прысвечэнне Святому Айцу Пію Х з нагоды благаслаўлення гэтым Папам газеты каталіцкай газеты *«Biełarus»*; па-свойму загадкавым выглядае прысвечэнне верша *«Лірнік»*, пазначанае крыптонімам *«М. Р.»*. Думаецца, што ў гэтых літарах зашыфравана постаць Мікалая або Магдалены Радзівілаў, фундатараў першага выдання яго кніжкі *«З роднага загону»*, аб чым ужо вышэй згадвалася. Прысвечэнне было ў тым першым выданні, праўда, А. Станкевіч у выданні 1931 г. чамусьці яго зняў. З Мікалаем і Магдаленай Радзівіламі Андрэя Зязюлю звязвала не толькі справа фундацыі яго кнігі, але і іншыя стасункі. Як святар ксёндз Астравіч быў адзін час капеланам хатняй капліцы ў маёнтку Кухцічы княгіні Магдалены, а таксама ён адпываў князя Мікалая Радзівіла пры яго пахаванні 26 лістапада 1914 г. у *«дварэ Кухціцы»* (князь Мікалай як прафесійны ваяр быў мабілізаваны на фронт адразу з пачаткам Першай сусветнай вайны, забіты 17 лістапада, яго пахавалі ў Кальвінскім зборы ў Кухцічах, у 2014 г. там была ўрачыста адкрыта мемарыяльная дошка). Захавалася пахавальная прамова кс. А. Астравіча (была апублікавана ў тым жа фундаваным Радзівіламі *«Беларусе»*), у якой святар называў спачылага князя *«праўдзівым сынам сьвятога Касцюка»*, які ў *«свабодных ад вайны хвілях»* займаўся шырокай дабрачыннай дзейнасцю, дапамагаў бедным і церпячым. Смерць князя ён назваў стратай

для ўсіх — для аўдавей князіні,
для людзей дваровых, для ўсяго
беларускага народу: «У асобе
нябошчыка Князя беларусы тра-
цяць шчырага абаронцу справы
іх адраджэння, трацяць яго ў
тым часе, калі займаіцца зара-
новага лепшага жыцця, калі
заглядае слонцэ і ў іх ваконцэ»¹⁵.
Вершаваныя прысвечэнні могуць
падацца чымсьці прыватным і не
вартым увагі, але насамрэч гэта
важныя сведчанні паяднанасці
нацыянальнага адраджэнскага
руху, таго, што гэта была Богам
выкліканая да жыцця шыро-
кая і жыватворчая плынь, якая
фармавала нацыю і будучыню,
паколькі была творчасцю духу.

На завяршэнне нашых разва-
жанняў прывядзем каротчкі
верш Андрэя Зязюлі «Моц Ідэі»,
апублікаваны ў газеце «Крыні-
ца» літаральна праз некалькі
месяцаў пасля смерці паэта —
25 сакавіка 1921 г. Гэта была
трэцяя гадавіна нацыянальнага
свята — абвяшчэння незалежна-
сці Беларускай Народнай Рэспуб-
лікі; верш А. Зязюлі быў бадай
першым з неапублікаванай пры-
жыцці спадчыны паэта, ён вы-
праменьваў надзею і сцвярджаў
моц свабоднага духу, які перама-
гае ўсякую цемру. Здаецца, гэты
верш шле прамень надзеі і ў нашу
трывожную сучаснасць:
Як зорка ясная на сінім небасхіле
Прыгожа ззяе у жудлівай

цёме начной,

Ідэя добрая ў жыцця

трывожнай хвілі
Надзеяй свеціць мне,
ўліваючы спакой.

І хоць мой пуць

шыпчыннікі укрылі
І цернь калючы чуць
пад кволаю нагой,
Усё ж дух мой ўздымаецца
на крылі

І рвецца ў даль усцяж

да Ідэі святой¹⁶.

Сёння актуальнае значэн-
не творчасці Андрэя Зязюлі
бачыцца не столькі ў тым, што
яна дае ўзор адмысловага вер-
сіфікацыйнага майстэрства,
прываблівае арыгінальнасцю і
багаццем вобразаў, узнёсласцю
і «моцай Ідэі», колькі ў тым, што
ўсё гэта дапамагае нам сёння
праз яго мастацкае слова рас-
пазнаваць веліч і красу Божай
прысутнасці ва ўсім створаным
свеце, а сам паэт-святар бачыцца
з адлегласці часу добрым і му-
дрым Настаўнікам Любоўі — лю-
бові да нашай Айчыны, зямной і
Нябёснай.

Прапануем чытачам «Нашай
веры» таксама транслітараваную
кірыліцай (пры транслітарацыі
былі ўлічаны асаблівасці су-
часнага беларускага правапісу)
падборку рэлігійных і патрыя-
тычных вершаў Андрэя Зязюлі,
якія ўваходзілі ў яго кнігу «З род-
нага загону», што стала цяпер
бібліяграфічнаю рэдкасцю.

У артыкуле выкарыстаны фо-
таматэрыялы з фондаў Белару-
скага дзяржаўнага архіва-музея
літаратуры і мастацтва:

Фатаграфія кс. Аляксандра
Астрамовіча (Андрэя Зязюлі),
індывідуальная (Ф. 3, воп. 3,
спр. 4, арк. 1). І фатаграфія
кс. А. Астрамовіча у групе з
Браніславам Эпімахам-Шыпілам,

Альбертам Паўловічам і іншымі
духоўнымі і свецкімі асобамі
(Ф. 3, воп. 3, спр. 41, арк. 1).
Абедзве фатаграфіі прыблізна
датуюцца адным часам [1911–
1912 гг.] і, па ўсёй верагоднасці,
былі зроблены ў адным і тым
самым месцы. Паводле штампіка
ў правым верхнім кутку фота-
здымкаў, яны раней былі экс-
панатамі Беларускага музея імя
Івана Луцкевіча ў Вільні.

Тытул асобнага выдання тво-
ра А. Зязюлі «Слова праўды аб
мове і долі Беларуса» (Петраград,
1917 г.) зроблены з арыгінала,
які захоўваецца ў кніжнай ка-
лекцыі аддзела рэдкіх кніг і ру-
капісаў Цэнтральнай навуковай
бібліятэкі імя Я. Коласа НАН
Беларусі.

Аўтар выказвае ўдзячнасць
дырэктару архіва-музея Ган-
не Вячаславаўне Запартыка і
загадчыку аддзела рэдкіх кніг і
рукапісаў ЦНБ, а таксама су-
працоўнікам архіва і бібліятэкі
за магчымасць выкарыстання
дакументаў для публікацыі і зро-
бленыя з іх копіі.

¹ Станкевіч А. З Богам да Беларусі. Збор твораў. — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2008. — С. 418.

² Гл.: Наша вера, 2001, № 4. С. 16–19.

³ Зязюля А. З роднага загону. Зборнік вершаў. — Вільня, 1931. — С. 12–13.

⁴ Літаратурны музей Янкі Купалы. Ф А-542, воп. 1, р-13.

⁵ Гл.: Наша вера, 202, № 2. С. 13–19.

⁶ Зязюля А. З роднага загону... С. 13.

⁷ Гэрмановіч Я. Мае прыяцелі: Аляксандар Астрамовіч (Андрэй Зязюля) // Божым шляхам. Лондан. 1965. № 2. С. 7.

⁸ Зязюля А. З роднага загону... С. 14–15.

⁹ Тамсама. С. 15.

¹⁰ Тамсама. С. 43.

¹¹ Тамсама. С. 45.

¹² Тамсама. С. 53.

¹³ Тамсама. С. 53, 54.

¹⁴ Тамсама. С. 54.

¹⁵ Хурсік В. Белы лебедзь у промнях славы: Магдаліна Радзівіл. — Мінск: Пейто, 2001. — С. 37.

¹⁶ Krynica. — Wilnia, 1921, 25 Sakawika, s. 2.

Андрэй ЗЯЗЮЛЯ

3 псалму

Шчаслівы, хто ў раду благіх ня ўступае,
Хто выбраў вузкую дарогу,
Да неба йдзе ёю, гасцінцы мінае,
Што цягнуць да пекла парогі.

Шчаслівы, хто Богу на службу аддаўся,
Каб шчыра араць Яго ніву,
Шчаслівы, хто верным ва ўсім Яму стаўся,
Здалеўшы натуру ляніву.

Шчаслівы, хто ўчуўшы гаротных стагнанне,
Па вузкай, цяжкім дарозе
Пайшоў з добрай волі сваёй на спатканне
Ім бедным — і стаўся ў спамозе.

Хто зважыў марноту дачаснасці гэтай,
Па сцежцы цясноты йдзе смела,
Ды злучаны верай са светлаю мэтай
Душу сваю любіць — ня цела.

Хто йшоў па асколках прыкладам Хрыстовым,
Пьючы горкі келіх цягнення,
І кожную хвілю пайсці быў гатовы
За праўду на здзек засляпення.

Хто выпаўніў шчыра приказ мілавання,
Як сам сябе бліжняга свогі,
Дзяліўся з убогім кусочкам надання,
Успамогшы ў патрэбе чым змога.

Хто верны быў Богу ў прызначанні заўсёды,
Спачатку да самай канчыны —
Вось той толькі вечнае варты нагоды —
Быць сынам нябеснай айчыны.

Ружанец

Вячорная цемра зямлю абняла,
Чутны звон касцельны наўкола —
Грамадка сялянаў маліцца прышла
Да блізкага ў вёсцы касцёла.

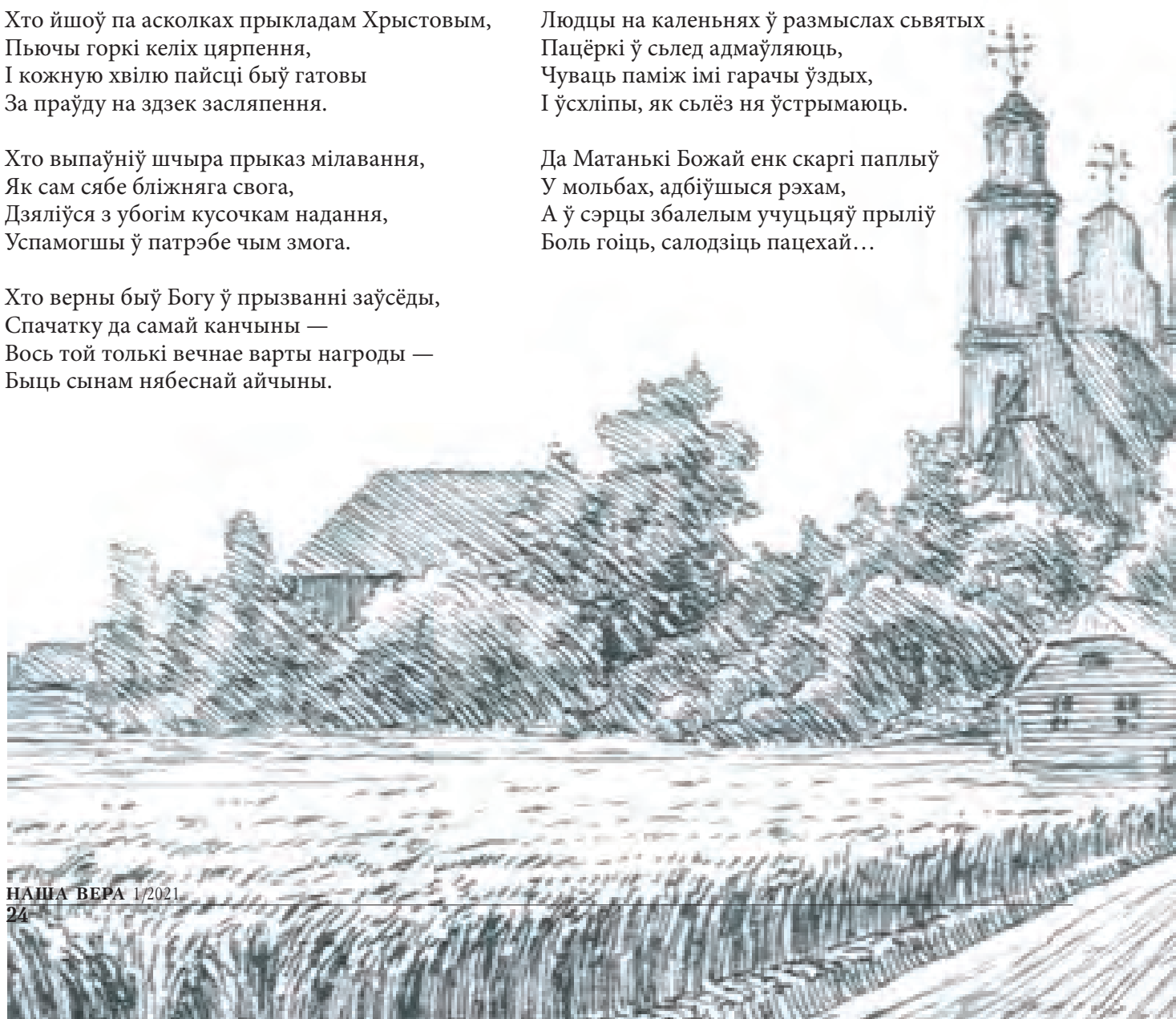
У касцёлку ўбогім алтар зіхаціць
Святлом мігатлівым ад свечак:
Дымок з кадзільніцы ў неба ляціць,
Моў дымок сівёных авечак.

У манстранцыі яснай бялеецца хлеб,
А ў ім Спас наш Езус уккрыты
Гатоў прыхіліцца да нашых патрэб,
Да просьбаў вясковае сьвіты.

З пакорай у сэрцы, з пагодным чалом,
Прыкленчыўшы, ксёндз прад алтарам
Ружанец гаворыць ціхім галаском,
З пабожным, раз'ясненым тварам.

Людцы на каленьнях ў размыслах сьвятых
Пацёркі ў сьлед адмаўляюць,
Чуваць паміж імі гарачы ўздых,
І ўсхліпы, як сьлёз ня ўстрымаюць.

Да Матанькі Божай энк скаргі паплыў
У мольбах, адбіўшыся рэхам,
А ў сэрцы збалелым учуцьцяў прыліў
Боль гоіць, салодзіць пацехаў...

Апошнія словы малітвы святой
Уціхлі; ня чутна аргану,
Ні песьні спяванай усей грамадой:
Люд чэсць дае Езусу Пану.

Жалосна званочак сыцішка зазваніў,
Людцы хіляць нізенька твары...
Ксяндзок Найсьвяцейшым пабагаславіў,
І Бога схаваў у алтары.

Пяюць пахвалёны хай будзе ад нас
Павек Найсьвяцейшы Сакрамант,
Цяпер і заўсёды: у Ім Бог наш і Спас
Дае Цела-Кроў на трактамант.

Скрапіўшыся борзда свячонай вадой,
Людцы ўжо выходзяць з касцёла,
І ціха да хаты ідуць грамадой
Пад стражай Рафала анёла.

А Божая Маці ў Ружанцы Святым
Удзеліць ім з неба падмогі:
У душах засвеціць святлом залатым,
Яны не саб'юцца з дарогі.

Голас крыжа

Спакойся дух, стрывожаны нягодай,
Стрымай нудлівыя парывы жалю;
Зірні на крыж, адвечных праўд скрыжалю
І кліч пачуй адтуль: «Ты мне жыццё дай!»

Жыццё дай мне між болю і цярпенняў;
Ахвотна йдзі цярністаю сцяжынай
Да мэты тэй апошняй і адзінай,
За голасам усіх людзкіх сумленняў.

Цярпі, трывай, злыдню не паддавайся,
З пакусай у бой адважна йдзі;
Спакойна ў даль жыцця глядзі,
За плуг узяўшыся, назад не азірайся.

Ары, карчуй дзірван духовай нівы,
Падатны грунт для Ласкі ўрабляй:
Яна ўзрасце — надзеі ня губляй; -
Працуй ты з ёй і будзеш век шчаслівы.

А шчасце гэтае ня кончыцца з табою,
Яно прадоўжыцца за гробам, — там,
Дзе за труды і гора дасць Бог нам
Сябе ўвідзець у вечным супакою.

Дык проч трывога, сум! У спакою і вяселлі
Для шчасця душ тут трэба працаваць,
З тугой і злом адважна ваяваць,
Аж да канца, пакуль душа у целе.

Беларусь

Ёсць слоўца цэннае ўсім і знамяніта,
Што вымаўляецца з пашанай дзіцянім,
У якім паняцце Бацькаўшчыны скрыта, —
То Беларусь, то край, дзе мы здаўна жывём.

Старонка мілая, Ты многімі забыта,
Шмат спіць сыноў Тваіх адвечным сном!
Зямелька родная, слязьмі і потам зліта,
Мы да жыцця з Табою зноў уваскрасём.

Хоць знойдзецца ў Табе выродны валакіта,
Катораму Твая не да спадобы свята,
І не адзін прадасць Цябе Іскарыёт,

Але Табе яшчэ ўсё ж, Маці семяніта,
Сяляне верныя, што сеюць жыта, —
А з іх паўстане Твой народ.

Кс. Артур Ляшнеўскі SDB

Святар, падараваны нам Марыяй

Жыццё, дзейнасць і смерць кс. Станіслава Міхальскага SJ

Кожны ксёндз мае ў сваім жыцці святара, які быў з ім каля пачатку яго паклікання, які здолеў паказаць прывабным служэнне Богу праз асабісты прыклад жыцця і досвед веры. Такія прыклады святароў на дарозе паклікання маю і я. Адным з такіх Божых слугаў быў святар, якога я ніколі асабіста не бачыў і не пачуў, аднак менавіта гэтая постаць з'яўляецца для майго паклікання найважнейшаю.

Калі я быў малым хлопцам, мая бабуля Лілія Ляшнеўская кожны раз пасля святой Імшы паводле невядомага тады для мяне звычаю вяла мяне за касцёл у напрамку званіцы. Там мы падыходзілі да магілы кс. Станіслава Міхальскага SJ, маладога езуіта, колішняга пробашча нашай парафіі ў Вішневе. Бабуля казала стаць на калені і маліцца «Ойча наш...» і «Вітай, Марыя...» ў інтэнцыі новых пакліканняў з нашай зямлі. Так мы чынілі з года ў год пасля кожнай Эўхарыстыі. Мне здавалася, што гэта пэўны абрад, якога я не разумею, як і шмат чаго не разумеў у тэя часы ў касцёле. Аднак, сталаючы, я пачаў задавацца пытаннем: чаму мы молімся на магіле за новых святароў?

Пытанне я задаў бабулі падчас каляднай пілігрымкі да касцё-

ла. Адна Імша ва ўрачыстасць Нараджэння Хрыстовага пры кс. Уладзіславу Чарняўскім МІС цэлебравалася за душу гэтага законніка штогод. «Чаму? — адказала бабуля, і сляза пакацілася па яе шчацэ. — Гэты ксёндз уратаваў нашу сям'ю ад голаду». «Як?» — з цікавасцю працягваў задаваць я пытанні.

«Калі на нашу зямлю ў 1939 годзе прыйшлі бальшавікі, твой прадзед а мой тата Пётр Кавалеўскі, быў вельмі багаты. Ён жыў у засценку „Шыльвы

Бор“, яго цяпер не знойдзеш на мапах. У яго было шмат зямлі, шмат жывёліны і нават парабкі былі. Савецкая ўлада ўбачыла ў гэтым зло і абвясціла нас кулакамі, а маёмасць канфіскавала. Забралі ўсё. Разабралі будынкі, пакінуўшы нам адну старую прыбудову, якую не кранулі, бо баяліся, што разваліцца пры транспарціроўцы. Мой тата хварэў на сухоты. Здэкаваўшыся, бальшавікі збілі хворага так, што вельмі хутка ён памёр. Мая матуля засталася адна з грамадкаю дзяцей — дзевяць душаў. Падчас вайны савецкія партызаны расстралялі семярых, апраўдваючыся тым, што нібыта «палячкі» разам з немцамі за адно...

Каб выкарміць сям'ю, мая матуля Караліна ўзяла другі шлюб з Антоніем Фабіцкім. Ён быў добрым бацькам. Быў майстрам, які рабіў прыгожы абутак. У іх нарадзілася яшчэ пяцёра дзяцей, і маці зацяжарыла шостым. Аднак спакойна жыць „кулакам“ савецкая ўлада не думала даваць. Айчыма Антонія асудзілі як бунтаўшчыка і заговоршчыка супраць савецкай улады і заганалі ў Сібір, дзе год і дзевяць месяцаў ён быў пад следствам. Пасля здзекаў, допытаў і пакутніцкага жыцця ў лагеры яго адпусцілі.

Кс. Артур Ляшнеўскі SDB нарадзіўся 10 красавіка 1989 г. у Мінску. Пасля школы скончыў тэхнікум лёгкай прамысловасці з дыпламам тэхніка-тэхнолага, мадэльера скураных вырабаў. Працаваў на абутковых фабрыках «ЛеГрант», «Отыка», «Сівельга». У 2009 г. пасля распазнання паклікання распачаў салезіянскую фармацыю, якую скончыў першымі манаскімі абяцаннямі, складзенымі 8 верасня 2011 года ў касцёле Найсвяцейшага Сэрца Езуса ў Чэнстахове. Вывучаў філасофію ў Лёндзе над Вартаю, пасля чаго прыехаў у Беларусь для душпастырскай практыкі: у 2013–2014 гг. служыў у Мінску; у 2015–2016 гг. — у Дзятлаве. У 2016–2019 гг. вывучаў тэалогію ў Кракаве. 13 жніўня 2017 г. склаў вечныя манаскія абяцанні ў парафіі св. Яна Хрысціцеля ў Мінску. 12 мая 2018 г. прыняў дыяканскае пасвячэнне. Скончыў тэалагічную адукацыю абаронай магістарскай працы 15 сакавіка 2019 г. у Львове. 8 чэрвеня 2019 г. атрымаў святарскае пасвячэнне. З 2019 г. працуе ў Смаргоні, дзе выконвае функцыі эканомы супольнасці і адказнага за аратарый.

Ён вярнуўся, але, схварэлы і абясілены, пажыў зусім нядоўга. Антоній вельмі сябраваў з вішнеўскім пробашчам ксяндзом Станіславам Міхальскім. Яны былі землякамі — абодва з Польшчы, адзін — вялікапалянінам, а другі — заядлым сьлёнзакам. Менавіта ксёндз Станіслаў падрыхтаваў паміраючага Антонія да годнай смерці...

У тыя часы ксёндз Міхальскі хадзіў па хатах, збіраючы сродкі на касцёл, на рамонт даху святыні. Зайшоў і ў нашу ўбогую хаціну, дзе мясціліся сямёра дзяцей і цяжарная матуля. У той год мы рыхтаваліся да галоднай смерці. Маці дастала белы абрус з шафы, заслала на стол, паставіла крыжык, свечку і фігурку Марыі — адзіную памятку аб „Шыльвым Бары“. Святар паблагаславіў дзяцей, зірнуў на басоту вакол яго і моцна маліўся пры стале. „Гроша ўдавы“, які падрыхтавала маці, не ўзяў і вельмі хутка выбег з дому. Збіраючы абрус са стала, маці ўбачыла грошы, пакінутыя святаром, каб мы выжылі. Гэта быў святар, дадзены нам з неба.

Ён памёр маладым: яго забілі, таму магіла яго — месца святое. Перад смерцю ён прасіў маліцца на яго магіле аб новых пакліканнях з нашай зямлі, каб заўсёды ў Беларусі хапала жняцоў на Божай ніве, такіх, як ксёндз Станіслаў Міхальскі»...

...Такое сведчанне для юнака сталася нібы стралою, якая працяла сэрца. Цяпер, свядома молячыся аб новых пакліканнях на магіле святара-мучаніка, я прасіў Бога і кс. Станіслава, каб, калі Ён гэтага пажадае, і мяне забраў у шэраг выбраных слугаў сваіх. На магіле гэтага святара я распазнаваў сваё пакліканне і прасіў Бога стаць такім жа верным Яму да канца, як гэты пакутнік нашага Касцёла...

Заўсёды задаваўся пытаннем, чаму ж такога святога і гераічнага ў сваёй вернасці святара ў нашых

краях як бы прызабылі. Памятаў старажылаў, якія распавядалі пра яго са слязьмі на вачах, але цяпер іх няма. І каму раскажаць пра жыццё і смерць пакутніка? Лічу сябе пакліканым гэтым святаром і пакорна бяруся за гэта. Прагну сабраць успаміны бабулі і іншых людзей, усе матэрыялы і дакументы ў адзіны аповед, дзе жыццё святога будзе паўставаць як жыццё Хрыстовага пакутніка з Вішнева.

* * *

Станіслаў Міхальскі ўбачыў гэты свет упершыню 1 мая 1912 года ў сям’і Юзафа і Юзэфы з дому Дзьвецкіх. Яго радзіма — гэта вёска Мэлпін, гміна Дольск Малапольскага ваяводства. На жаль, нічога невядома пра яго дзяцінства, аднак можам з упэўненасцю сцвердзіць, што Міхальскія былі богапаслухмянымі католікамі і вучылі свайго сына любові і ахвярнасці, бо ўжо ў 16 гадоў Станіслаў вырашае прысвяціць сябе Богу як законнік. 8 жніўня 1928 года ён уступае ў ордэн езуітаў у Калішы. Пасля пачатковай фармацыі настаяцелі дазваляюць яму з Божай дапамогай распахаць навіцыят у тым жа горадзе. Пасля навіцыяту ён накіроўваецца на Палессе, дзе ў знакамітым калегіуме, у якім працаваў св. Андрэй Баболя, атрымлівае сярэдняю адукацыю (атэстат сталасці атрымаў 12 мая 1935 года). Знакаміты ў Пінску і на Палессі Баболя, напэўна, быў для яго натхненнем і ўзорам сапраўднага езуіта — духоўнага сына св. Ігнацыя Лаёлы. Св. Андрэй рыхтаваў яго быць верным да канца¹.

1 верасня 1935 года Станіслаў накіроўваецца ў Кракаў, дзе вучыць філасофію, рыхтуючыся да святарства. 30 мая 1938 года настаяцелі просяць яго прыехаць у Вільню, каб у езуіцкай гімназіі ён заняў пасаду сакратара. Менавіта ў старадаўняй сталіцы Вялікага

Княства Літоўскага маладога езуіта сустрэла Другая сусветная вайна.

Падчас нямецкай акупацыі Вільня належала да Генеральнай акругі «Літва» (*Generalbezirk Litauen*) — адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі ў складзе рэйхскамісарыяту «Остланд» з цэнтрам у Каўнасе. Генеральным камісарам Літвы быў прызначаны Тэадор Адрыян фон Рэнтэльн². З-за вялікай колькасці польскага духавенства ў складзе Віленскай архідыяцэзіі адносіны паміж рэйхам і Касцёлам не былі найлепшымі. Палякі, як і каталіцкія святары на гэтых тэрыторыях, атаясамліваліся з дзеяннем Арміі Краёвай — узброенай падпольнай арганізацыі на акупаванай нацысцкай Германіяй Польшчы і частцы тэрыторыі былога СССР (Заходнія Беларусь, Украіна і Літва).

Навучанне семінарыстаў ва ўсіх манаскіх законах і архідыяцэзіі ў такіх умовах было спынена. Каб рыхтаваць новых святароў, настаяцелі ладзяць канспірацыйныя курсы вывучэння тэалогіі, неабходнай для прыняцця святарства ў цалкавітай таямніцы. Аднажна ідучы за Хрыстовым святарствам, Станіслаў Міхальскі распачынае сваё небяспечнае навучанне.

Польскае паходжанне і канспірацыйная навука сталіся 26 сакавіка 1942 года прычынаю яго арышту гестапаўцамі. Законнік разам з іншымі духоўнымі быў змешчаны ў віленскіх Лукішках, дзе будучы пробашч Вішнева, прабыў сем доўгіх месяцаў да 30 кастрычніка 1942 года і без суда разам з іншымі духоўнымі быў вывезены ў лагер пад Каўнасам. 9 ліпеня 1944 года Станіслаў Міхальскі выйшаў з лагера, бо савецкая армія набліжалася да Каўнаса. Прайшоўшы небяспечны шлях праз лінію фронту, 5 жніўня 1944 года ён вярнуўся ў Вільню, дзе працягваў патаемна

рыхтавацца да святарства.

Урэшце жаданы дзень на-стаў: 3 кастрычніка 1944 года езуіт Станіслаў Міхальскі прымае сакрамэнт святарства з рук Віленскага мітрапаліта, арцыбіскупа Рамуальда Ялбжыкоўскага ў езуіцкай капліцы ў Вільні. Разам з Міхальскім павінен быў прыняць святарства і Уладзіслаў Чарняўскі МІС, наступнік Міхальскага ў Вішневе, аднак супольнага пасвячэння не адбылося па просьбе арцыбіскупа, які перашкаджаў Чарняўскаму на шляху да святарства з-за яго прыхільнасці да беларушчыны і памкненняў беларусізацыі Літургіі. Аб гэтым успамінаў кс. Уладзіслаў у адным з нумароў «Хрысціянскай Думкі»³. Міхальскі і Чарняўскі ведалі адзін аднаго і нават сябравалі.

...Падчас акупацыі ў Вішневе адбылася трагедыя. У мястэчку жыло вельмі шмат габрэяў, якіх пераследавала нацыска-Германія. У Вішневе было ўтворана гета, дзе знішчаліся сотні габрэяў. Мясцовы пробашч кс. Зыгмунт Мілкоўскі пачаў дапамагаць у іх ратаванні, за што паплаціўся жыццём. У жніўні 1943 года ён быў арыштаваны разам з іншымі парафіянамі і вывезены

Касцёл у в. Вішнева, Валожынскі раён. Фота 1930-х гадоў.

ў валожынскую турму, пасля якой быў расстраляны ў Старой Вілейцы.

Пасля смерці пробашча парафія год не мела святара⁴. Мітрапаліт Ялбжыкоўскі звяртаецца да законных уладаў Вільні, каб яны дапамаглі ў рэалізацыі «Місіі Усход» — працы віленскіх святароў у асірацелых парафіях архідыяцэзіі на ўсходзе ад Вільні. Езуіты адгукнуліся ў 1944 годзе, і кс. Міхальскі разам з іншымі

сабратамі вырушыў у Вішнева.

Да заканчэння вайны кс. Міхальскі быў у Вішневе толькі вікарыем, а пробашчам быў іншы святар, імя якога, на жаль, мы не ведаем. Пасля акупацыі немцаў настала акупацыя камуністаў. Адзін за адным зачыняюцца касцёлы, над ксяндзамі здзекуюцца, высылаюць у лагеры і нават забіваюць. Існаванне езуіцкай місіі ў Вішневе было пастаўлена пад пытанне. Паміж святарамі ўзнік падзел: двое хацелі збегчы, каб уратаваць жыццё, але кс. Міхальскі быў супраць, лічачы, што вучань Хрыстовы павінен быць з авечкамі. Адноўчы маладому святару, як сведчыць спадарыня Ірына Станкевіч, жыхарка вёскі Букатова, прысніўся дзівосны сон: ён убачыў Найсвяцейшую Багародзіцу каля вішнеўскага касцёла, якая звярнулася да законніка словамі: «Не пакідай Маіх дзяцей у Вішневе. Як узнагароду атрымаеш Валадарства Майго Сына».

Таямнічае пасланне Марыі, цвёрдасць і глыбіня веры не дазволілі кс. Станіславу ўцячы. Яго сабраты, у тым ліку і пробашч, неўзабаве збеглі, а кс. Міхальскі застаўся ў Вішневе адзін. З 1945

Галоўны алтар у вішнеўскім касцёле. Фота 1930-х гадоў.

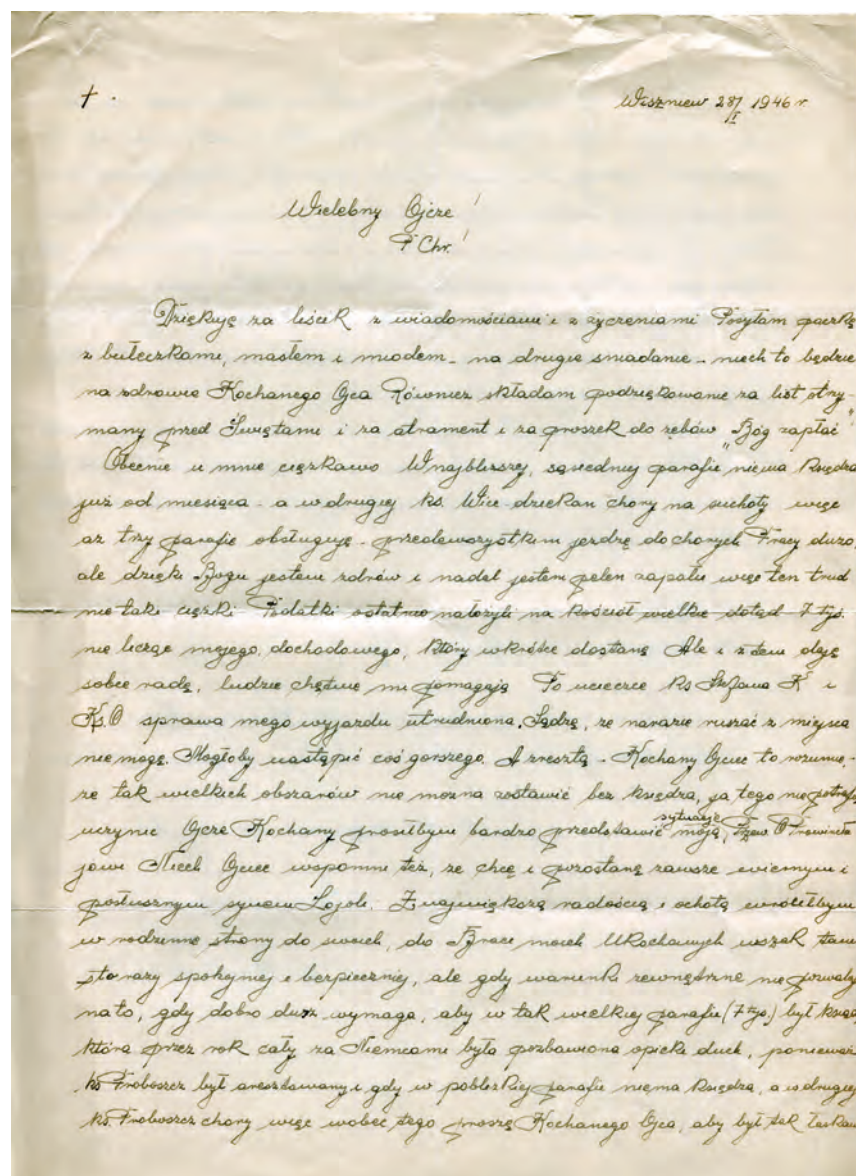

Бакавы алтар у вішнеўскім касцёле, дзе віднееца абраз св. Андрэя Баболі, які прывёз кс. Станіслаў.

года ён таксама займаў месца пробашча мясцовага касцёла ў Вішневе і Багданаве, дзе доўгі час не было святара. Вернікі былі ўпэўнены, што гэтага святара падаравала ім сама Марыя, Апякунка парафіі, якая не хацела пакінуць сваіх дзяцей без Бога...

Мая прабабуля, Фабіцкая Караліна, успамінала: «Такога святара ў нас ніколі не было, ён быў сапраўдным дарам для нас. Ён быў нашым суцяшэннем, нашай радасцю, нашай надзеяй...». З выслуханых сведчанняў магу сказаць з упэўненасцю, што кс. Міхальскі сапраўды быў любімым. Жыхарка вёскі Лінкі, спадарыня Ядвіга Мароз, упамінала: «Кс. Станіслаў да кожнага звяртаўся з любоўю. На жанчын казаў „мае ружы“, а мужчын называў „дубочкамі“. Калі гаварыў казанне з амбоны, плакалі ўсе, бо казаў не як усе, казаў проста з сэрца. А з якой вераю ён трымаў святую Гостыю! Гледзячы на яго, хацелася маліцца. Любілі мы Міхальскага, толькі мала ён пабыў у нас».

Апрача душпастырскай дзейнасці, кс. Станіслаў займаўся будоўляй. Прыгожая цагляная двухпавярховая плябанія была знішчана падчас вайны. Святару не было дзе жыць. Кс. Станіслаў папрасіў, каб кожная вёска парафіі ахвяравала па бярвяну, і з гэтага «падатку», ён неўзабаве пабудоваў новую плябанію недалёка ад касцёла. Намаганнямі гэтага святара ў Вішневе быў пабудаваны ля касцёла грот Маці Божай Люрдскай. Матэрыялы для грота ў Вішневе незвычайныя: гэта не камяні — кс. Міхальскі выкарыстаў рэшткі жалезнай руды з даўняга металургічнага завода Храптовічаў, таму вішнеўскі грот асаблівы. Калісьці гэты завод праславіў мястэчка на ўсю Рэч Паспалітую, бо менавіта тут была ўтворана першая на гэтых землях доменная печ. Будаўніцтва грота ў такі нялёгкі для веры час магло быць матывавана

Ліст ксяндза Станіслава Міхальскага ад 28.01.1946 г.

толькі і выключна дзівосным сном пра Марыю, якая з'явілася святару ля касцёла. У Вільні быў набыты ім новы фэрэтрон з абразом Марыі і св. Тэрэзы. Гэты фэрэтрон быў меншы і спецыяльна быў набыты для таго, каб у працэсіі яго насіла моладзь. Цікава, што мая бабуля, пакуль магла, у працэсіі насіла менавіта гэты фэрэтрон, падараваны парафіі кс. Міхальскім.

Быць ксяндзом у тагачаснай Беларусі ўжо было мучаніцтвам. У Каталіцкім Касцёле савецкая ўлада бачыла ворага рэжыму, якім кіруе варажы да СССР

Ватыкан на чале з Папам Рымскім. Кожны святар успрымаўся як «шпіён Ватыкана», які хоча знутры знішчыць савецкую дзяржаву. Кожная няўдача ў Беларусі, асабліва ў справе калектывізацыі, заканчвалася пошукам вінаватых — ворагаў дзяржавы. Святароў абвінавачвалі ва ўсім: у шпіянажы, змове супраць урада, агітацыі супраць калгасаў, знішчэнні прадпрыемстваў, антыпатрыятызме. Для таго каб быць абвінавачаным (і нават асуджаным) за антыпатрыятызм альбо „супрацоўніцтва з замежнай разведкай“, не трэба было

Ксёндз С. Міхальскі з удзельнікамі парафіяльнага хору.

факту падпольнай антысавецкай дзейнасці: дастаткова было мець сваякоў за мяжой, напрыклад, у Польшчы⁵. Так вярнуўся тэрор, які ўжо быў пяць гадоў таму...

Сітуацыя ў Вішневе была вельмі складаная. Улады, пачыняўшы ўсе касцёлы ў Валожынскім раёне, глядзелі на храм у Вішневе як на апошні аплот веры, які трэба было тэрмінова знішчыць. У гэты перыяд касцёлы знаходзіліся ў распадраджэнні ўлады. Парафія, якая хацела мець святыню, павінна была наймаць свой жа касцёл для малітвы, плацячы каласальныя сумы за арэнду. Многія парафіі ў той перыяд з-за недахопу сродкаў былі вымушаны аддаць свае храмы камуністам⁶. Вішнеўцы стойка баранілі свой дом Божы: ахвярна збіралі сродкі па вёсках, каб сплываць савецкі падатак. Аб ахвярнасці парафіянаў сведчыць сам кс. Станіслаў у лісце ад 1946 года да законных уладаў, дзе езуіт скардзіцца, што падатак з месяца ў месяц павышаюць, каб не было магчымасці вернікам яго асіліць⁷.

Найлепшым спосабам канфіскаваць касцёл у той час была адсутнасць святара. Такія кас-

цёлы вельмі хутка адбіраліся ў парафіі і перарабляліся ў склады і збожжасховішчы. Такі лёс мог напаткаць і вішнеўскі касцёл, але ў рэалізацыі гэтага плану была адна перашкода — кс. Станіслаў Міхальскі. Святара трэба было знішчыць...

Адным са спосабаў барацьбы з духавенствам было зневажанне і катаванне святароў на плябаніях і ў касцёлах. Многім святарам давялося перажываць і жорсткія фізічныя пакуты ад камуністаў і ад камсамольцаў. За здзеку над духавенствам ніхто не нёс адказнасці: святары былі цалкам безабаронныя. Злачынствы, часцей за ўсё, здзяйсняліся ноччу, каб схваць доказы. Менавіта ад такіх злодзеяў веры і цягнуў кс. Міхальскі амаль кожны дзень...

У сваіх успамінах жыхар Галянова, спадар Вінцэнт Герасімовіч, успамінае: «Мы сябравалі з кс. Міхальскім. Я часта прыходзіў да яго на плябанію. Ён пастаянна скардзіўся, што камуністы-злодзеі прыходзілі здэкавацца над ім. Не раз паказваў свае плечы, сінія ад пабояў. Кс. Станіслаў казаў, што білі жалезным прутом». Іншыя сведкі апавядаюць, што ранней вясной, калі толькі

пачаў трэскацца лёд на возеры ля касцёла, камсамольцы выганялі кс. Міхальскага з плябаніі і гналі ў возера, прымушаючы па пояс заходзіць у ледзяную ваду, і трымалі яго так амаль гадзіну»...

Спадарыня Зінаіда Пялэйка з Вішнева ўспамінае наступны выпадак: «Кс. Міхальскага мясцовыя ўлады абвінавачвалі ў агітацыі моладзі за тое, што шмат дзяцей і моладзі хадзіла да касцёла. За гэта яго выклікалі ў сельсавет, білі, крыўдзілі. Горай за ўсё, што ён да канца не разумеў, што яму казалі, бо не ўмеў па-руску размаўляць. Гэта ўжо пазней мой стрыечны брат Уладзіслаў Трыпуцька, які быў арганістам, хадзіў на гэтыя выклікі ў сельсавет разам з ім. Ён і распавядаў, як ксяндза ў грудзі білі і гразілі, што задушаць. Таксама памятаю пра пахаванні, за якія ксяндза збілі. Памерла камусьці ў вёсцы дзіцятка. Сваякі пайшлі ў сельсавет, каб паперы ўзяць для пахавання, а тыя, ведаючы, што да ксяндза пойдучь, кажуць не, ды каб аж у панядзелак прыйшлі. А хто ж цела будзе трымаць тры дні? Пайшлі да Міхальскага, а ксёндз, гледзячы на гора бацькоў, без папераў пахаваў тое дзіцятка. На заўтра ўжо выклікаюць ксяндза, абвінавачваючы, што праз гэта пераступіў савецкі закон. Моцна яго мучалі»...

Намагаліся ксяндза забіць і праз падступныя дзеянні. Аб гэтым сведчыць таксама Зінаіда Пялэйка: «Аднойчы ксяндза абакралі. Забралі нават усе харчы. Гаспадыня тады была пані Ружа Канаўка з Войштавічаў. Кс. Міхальскі запытаўся яе: усё забралі? Гаспадыня кажа, што пару бульбін і масла чамусьці пакінулі. Тады Міхальскі сказаў ёй кінучь масла на гарачую патэльню. Не разумеючы святара, гаспадыня так і зрабіла. Калі масла растапілася, пані Ружа з жахам убачыла ў патэльні дробна пабітае шкло. Гэта ж яго забіць

так хацелі, але Матачка Божая дала яму зразумець, дзе смерць схавана»...

Святару часта не давалі скончыць набажэнства, калі людзей у касцёле не было альбо было мала. Святара збівалі і ў сакрыстыі, і нават ля алтара. Некаторыя сведчаць, што камсамольцы бралі гуляцца літургічныя начынні і адзенне, налівалі ў імшальны келіх гарэлку і сілаю лілі кс. Станіславу ў горла, а пасля прымушалі яго танцаваць у касцёле⁸. Усе атрыманыя ахвяраванні ён быў вымушаны аддаваць злодзеям. Спадар Вінцэнт Герасімовіч сцвярджаў таксама наступнае: «Аднойчы Міхальскі папрасіў мяне дастаць нейкі абутак. Я запытаўся, ці не маеце ў чым хадзіць, ойча? Не мне, Вінцук, ім... злодзеям. Сказалі, што калі не раздабуду, заб'юць да смерці».

Вернікі стараліся бараніць святара і часта наведвалі плябанію. Яны вельмі баяліся, што законнік пасля ўсіх гэтых катаванняў не вытрымае і ўцячэ, як яго папярэднікі. Падчас адной з Імшаў кс. Міхальскі, адчуваючы страх вернікаў, сказаў: «Не бойцеся. Я не пакіну вас без Бога». Настаяцелі Таварыства Езуса, да якога належаў кс. Станіслаў, намагаліся зрабіць дакументы аб пераездзе законніка на радзіму. Даведаўшыся аб гэтым, кс. Станіслаў 28 студзеня 1946 года напісаў настаяцелям: «З вялікай радасцю і ахвотай я вярнуўся на родныя землі, да маіх ўмілаваных братоў, усё ж там бы мне было спакойней і бяспечней, аднак, калі б па нейкай прычыне гэта не было б магчымым, калі б дабро душаў гэтага патрабавала, каб у так вялікай парафіі (7 тыс.) быў ксёндз, бо ўжо падчас вайны з немцамі на цэлы год была пазбаўлена яна духоўнай апекі, бо пробашч быў

Ксёндз С. Міхальскі за дзень да смерці.
24.12.1950 г.

арыштаваны, а цяпер у суседняй парафіі няма ксяндза, а ў другой пробашч цяжка хворы, таму дзеля гэтага прашу ўмілаванага айца, каб быў ласкавы папрасіць дастойнага ксяндза правінцыяла, каб дазволіў мне застацца і на-

далей у вішнеўскай парафіі. Маё гарачае жаданне цяпер трываць надалей на гэтым месцы, нават калі б тут было вельмі цяжка, — прагну вытрымаць да канца, так, як Добры Пастыр, які аддае душу сваю за свае авечкі»⁹. Настаяцелі задаволілі просьбу кс. Міхальскага.

У 1948 годзе да ўсіх пакутаў святару дадалася таксама і цяжкая хвароба сэрца, што сталася вынікам страху і нечалавечых пакутаў. Аднак, нягледзячы на тое, што балела сэрца, ён аддана працягваў служыць Богу ў касцёле, церпячы пакуты і прыніжэнні камуністаў.

22 альбо 23 снежня 1950 года адбылася апошняя экзекуцыя над святаром: ён яшчэ не паспеў зняць арнат пасля Эўхарыстыі, а ў касцёл уляцела група маладых людзей з прутамі. Яны павалілі святара ля алтара і пачалі

збіваць жалезнымі прутамі па жываце. Нехта з вернікаў, адчуваючы небяспеку, убег у касцёл. Ксёндз ляжаў амаль непрытомны. Спадарыня Ванда Шаўцова ўспамінае, што ў ксяндза быў моцна збіты жывот. «Паднялі ар-

Магіла кс. Станіслава Міхальскага ў Вішневе, 1951 год.

нат, а там чырвона. Міхальскага пасадзілі ў крэсла. Пачакаўшы, перанеслі ў плябанію. Вішнеўцы пачалі збірацца каля яе і маліцца». Кананне вернага сына Лаёлы доўжылася пару дзён і таксама ўсю вігілійную ноч да раніцы 25 снежня. Вернікі трывалі на малітве ў касцёле і на плябаніі нават ноччу. Хтосьці запаліў на акне плябаніі свечку, каб людзі ведалі, што пакуль яна гарыць, жыве іх ксёндз...

Ядвіга Мароз успамінала: «Мы на Пастэрку прыехалі, а тут такое... Маліліся ўсе адда-на, шкада ксяндзочка нам. Ужо ноччу на вігілію ён слаба нават вочы адкрываў. Жылот быў завязаны анучамі. Ubачыўшы нас на малітве, знямоглы кс. Станіслаў паблагаславіў нас паўвялай рукою і наказаў: «На маёй магіле маліцеся аб новых пакліканнях з гэтай зямлі, каб былі ксяндзы тут».

Кананне доўжылася аж да 25 снежня. Да касцёла прыехала шмат людзей з навакольных вёсак. Ніхто не ведаў, што дзеецца, бо людзі на Імшу прыехалі. Прысутны ў той ранак спадар Юзаф Гардынец напісаў наступнае: «Надышоў паранак Божлага Нараджэння. Людзі шматліка пачалі збірацца ў святыні. Малітвы плылі так заўзята, так гарача, як ніколі, увесь касцёл блісцел у святле. Усё было падрыхтавана з наказу кс. Станіслава. Людзі плакалі, спяваючы замест калядных песняў «Перад твае вочы...» і «Святы Божа...» — не хапала толькі пры алтары святара. Людзі, якія былі на плябаніі, маліліся Ружанец, кс. Станіслаў у апошні раз зірнуў на сабраных, як пастыр на свае авечкі, якія кленчылі каля ложка, потым уздыхнуў і спакойна апусціў сваю галаву на падушку, нібы яму да сну пачалі жалосна енчыць званы, просячы Бога аб адпачынку для свайго слугі, але яшчэ болей енчылі людскія сэрцы, якія стра-

Магіла кс. Станіслава Міхальскага ў Вішневе. Цяперашні стан.

цілі свайго апекуна, айца і пастыра. Гэта быў адзіны слуга Божы — святар у нашай парафіі за ўсё яе існаванне»¹⁰. Кс. Станіслаў Міхальскі адышоў у дом Нябеснага Айца 25 снежня 1950 года ў 11:15. Паводле сведчання тагачаснага арганіста парафіі, спадара Уладзіслава Трыпуцькі, перад смерцю памерламу было ўдзелена адпушчэнне грахоў, святая Камунія і намашчэнне алеямі¹¹.

Цела памерлага было змешчана на плябаніі для ўсеагульнага развітання. Тры дні да цела кс. Міхальскага, нібы да бэтлеемскай стаенкі, ішлі пілігрымы. Людзі маліўся, плакаў, развітваўся з тым, хто даваў ім Хлеб з Неба. 27 снежня цела памерлага пад гук званаў было перанесена ў касцёл. 28 снежня ў 13:00 адбылася жалобная святая Імша за душу памерлага. Людзі Божы не змяшчаўся ў касцёле. Пасля Эўхарыстыі і традыцыйнай працэсіі з труной вакол касцёла ксяндза пахавалі на дзядзінцы касцёла, каля званіцы. Гэта была апошняя воля спачылага — быць пахаваным ля касцёла і каб людзі маліліся аб новых пакліканнях ля яго пагосту...

Мая сям'я ведае да сённяшняга дня, што пасля касцёла для нас святым месцам з'яўляецца магіла кс. Станіслава Міхальскага. Ані мая прабабуля, ані бабуля, ані яе браты і сёстры ніколі не абміналі гэтую святую рэліквію — месца спачынку святара-мучаніка за веру. Так мяне вучыла бабуля, і да сённяшняга дня я, нібы прыцягнуты нейкаю сілаю, кожны раз, прыезджаючы ў Вішнева, іду да кс. Станіслава, станаўлюся на калені і прашу аб сіле і вернасці ў пакліканні, якое вымаліў на яго магіле, на магіле святара, падараванага нам Марыяй.

¹ Гл. Dzwonkowski R., Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988. — Lublin, 2003. — S. 418.

² Гл. T. Krahel, Archidiecezja wileńska, [y:] Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939–1945. — Katowice, 1992. Пад рэд. Z. Zielińskiego, s. 15–16; гл. T. Krahel, Archidiecezja wileńska w latach <...>, Białystok, 2014. — S. 24–25.

³ Гл. «Хрысціянская Думка», № 3, 1993, с. 43.

⁴ Гл. Krahel T., Martyrologia duchowieństwa Archidiecezji Wileńskiej 1939–1945. — Białystok, 2017. — S. 279–280.

⁵ Гл. И. Кузнецов, Репрессивная политика советской власти в Беларуси. Выпуск II, Минск, 2007, с. 341.

⁶ Гл. E. Jarmusik, Kościół katolicki na Białorusi w latach 1939–1991. Od zniszczenia do odrodzenia. — Kraków, 2013. — S. 105.

⁷ Архіў Вялікапольска-Мазавецкай правінцыі Таварыства Езуса ў Польшчы; Ліст кс. Станіслава Міхальскага SJ да настояцеляў Таварыства Езуса дня 28.01.1946.

⁸ Гл. Dzwonkowski R., Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988. — Lublin, 2003. — S. 418.

⁹ Архіў Вялікапольска-Мазавецкай правінцыі Таварыства Езуса ў Польшчы; Ліст кс. Станіслава Міхальскага SJ да настояцеляў Таварыства Езуса дня 28.01.1946.

¹⁰ Dzwonkowski R., Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988. — Lublin, 2003. — S. 418–419.

¹¹ Архіў Вялікапольска-Мазавецкай правінцыі Таварыства Езуса ў Польшчы; Ліст Уладзіслава Трыпуцькі да правінцыяла Таварыства Езуса дня 10.01.1951.

Хто патрэбны ў Ватыкане

Інтэрв'ю Дамініка Ярчэўскага ОР з Джорджам Вейгелем

— Калі адзін мой знаёмы па-чуў, што я рыхтуюся да размовы пра апошнюю Вашу кнігу «The Next Pope» («Наступны Папа»), то падумаў, што гаворка ідзе пра серыял Паоло Саррэнціна. Падабенства назваў — гэта вы падковасць ці інспірацыя?

— Праўду кажучы, я не бачыў ні першай, ні другой часткі фільма. Аднак, мяркуючы па тым, што я чуў ад знаёмых, там больш фантазіі і рэжысёрскіх прыдумак, чым глыбокага разважання аб цяперашняй сітуацыі ў Касцёле. Жыццё Касцёла і Ватыкана здольнае захапіць і здзівіць значна больш, чым фантазія сцэнарыста.

— Але цікава, як Каталіцкі Касцёл бачыцца звонку. Магчыма, аб'ектыўны назіральнік здольны паказаць нам нешта, чаго мы не заўважаем?

— Каб зразумець Касцёл знутры, трэба жыць каталіцтвам. Паглядзець звонку — гэта дакладна замала, хаця відавочна, што Касцёл мусіць шукаць спосабаў евангелізаваць людзей, якія знаходзяцца звонку, і сёння гэта — вялізны выклік.

— Адкуль гэтае захапленне тэмай Касцёла і папства не толькі ў хрысціянаў, а і ў постхрысціянскай культуры? Я маю на ўвазе не толькі творчасць Саррэнціна.

— Захапленне папствам, прынамсі ў такой форме, ідзе з часоў Другога Ватыканскага Сабору. Яно звязанае таксама з імкненнем сусветных СМІ ўкласці рэчаіснасць Касцёла ў чыста палітычныя катэгорыі, гэтак жа, як і ўсё іншае ў нашым

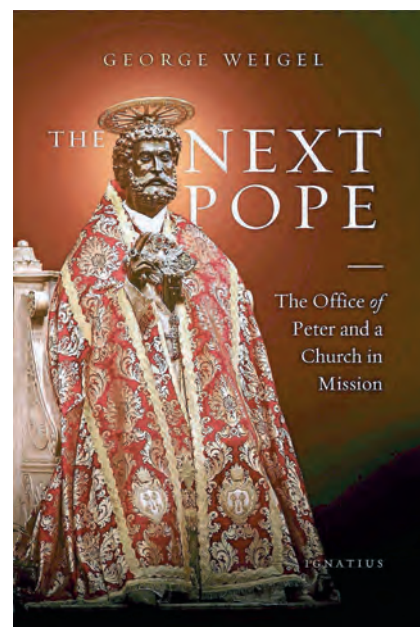
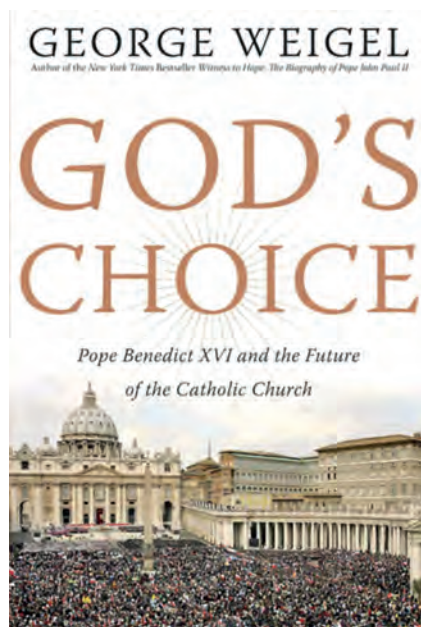
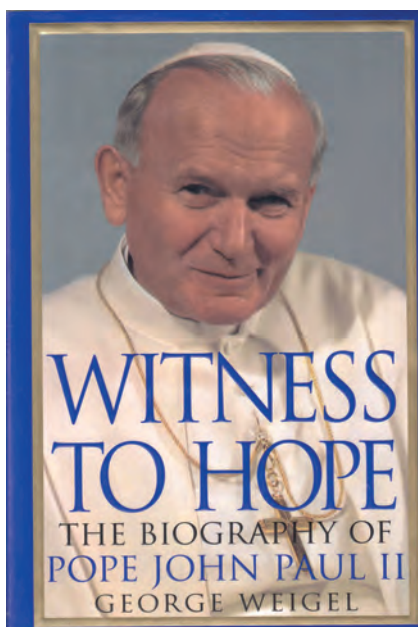
Джордж Вейгель — амерыканскі тэолаг, каталіцкі пісьменнік, грамадскі і палітычны дзеяч. Нарадзіўся ў 1951 годзе. Займаецца пытаннямі рэлігіі і культуры, праблемамі хрысціянства ў часы дэмакратыі і капіталізму. Аўтар бестселера пра Яна Паўла II «Сведка надзеі».

грамадстве. А пасля гэтую складаную рэчаіснасць спрабуюць вытлумачыць вельмі простымі тэрмінамі: ліберальнае і кансерватыўнае. Такім чынам Касцёл нібыта ператвараецца ў чарговае палітычнае поле бітвы, а Папа, нібыта прэзідэнт ці прэм'ер-міністр, становіцца «стрэлкаю» на «вагах». Відавочна, што Папа — вельмі важная фігура ў Каталіцкім Касцёле, але Касцёл — гэта нашмат больш, чым папства.

— Няўжо да сёння сусветная грамадскасць мусіць лічыцца з папствам? Ян Павел II у 80-я і 90-я гады быў аўтарытэтам не толькі для католікаў. Яго голас слухалі, з ім лічыліся. Але ці не апошні ён з такіх сусветных аўтарытэтаў?

— Улада папства ў сучасным свеце — гэта ўлада сведчання і маральнага аўтарытэту, якая

вынікае з таго, як Касцёл сведчыць аб праўдзе. Ян Павел II карыстаўся гэтай ўладаю з асабліва пераканаўчасцю і моцаю, і гэты эфект, безумоўна, быў звязаны з яго незвычайнаю харызматычнаю натураю. Бэнэдыкт XVI даў свету вельмі важныя ўрокі ў цыкле так званых вераснёўскіх лекцый: у Рэгенсбургу, Парыжы, Лондане і Берліне. Але ў вачах СМІ ён не валодаў такою сілаю пераканання і не меў такой асабістай харызмы, здольнай запальваць іншых, як яго папярэднік, і ў выніку яго пасланне не выклікала такога магутнага водгуку. Тым не менш, мне падаецца, што пасланне, якое нясуць у сабе вераснёўскія лекцыі, будзе мець большае значэнне ў наступныя дзесяцігоддзі, бо Бэнэдыкт XVI прадставіў вельмі дакладны аналіз сучаснага крызісу на Захадзе Еўропы.

Кнігі Джорджа Вейгеля «Сведка надзеі», «Божы выбар» і «Наступны Папа».

— Што гэта за аналіз?

— Бэнэдыкт XVI развіў думку Яна Паўла II аб тым, што дынамічная маральная культура ў палітыцы з'яўляецца галоўнаю ўмоваю для належнага функцыянавання дэмакратычных палітычных сістэмаў і свабоднай рыначнай эканомікі. Папа звяртае асаблівую ўвагу на тое, што агрэсіўная форма секулярызму, якая жадае вытруціць з публічнага жыцця рэлігійныя перакананні і мараль, абাপертую на рэлігію, дэ факто знішчае гэтую маральную культуру. Бэнэдыкт XVI добра ведаў, што немагчыма пабудаваць сапраўды вольнае грамадства на падмурку ўтылітарызму і маральнага рэлятывізму. У рэшце рэшт даходзіць да таго, што рэлятывісцкая этыка навязваецца ўсяму грамадству прадпісаннямі закону, як, напрыклад, у выпадку закону аб абортах або новага разумення паняцця сужэнства.

— А што наконт папы Францішка? Яго вучэнне знікне пасля яго смерці?

— Папа Францішак вучыць, што Касцёл — гэта супольнасць

вучняў місіянераў, што кожны ахрышчаны мае пакліканне да місіянерскай дзейнасці і ўвесць свет з'яўляецца полем для місіі. Гэта развіццё канцэпцыі новай евангелізацыі Яна Паўла II. Папа Францішак развівае канцэпцыю чалавечай экалогіі Бэнэдыкта XVI, ставячы ў цэнтр каталіцкага экалагічнага руху ахову навакольнага асяроддзя і годнасці кожнага чалавека ад зачацця да натуральнай смерці.

— У сваёй новай кнізе Вы прадстаўляеце цікавы разбудаваны план, які Касцёлу і Папу належала б як найхутчэй ажыццявіць. Тады чаму кніга называецца «Наступны Папа», а не «Цяперашні Папа»? Навошта чакаць, калі ўсё трэба рабіць хутка?

— Я імкнуўся зрабіць высновы з Пантыфікатаў папаў Францішка, Яна Паўла II і Бэнэдыкта XVI. Шмат з таго, пра што я пішу, адносячы гэта да будучыні (перадусім новая евангелізацыя), у той ці іншай форме адбываецца ўжо цяпер. Задача католікаў — прыспешыць рэалізацыю праграмы, якую папа Францішак

назваў «Касцёлам вучняў-місіянераў», Касцёлам, які пастаянна знаходзіцца на місіі. У сваёй кнізе я пішу, як гэта мусіла б выглядаць у адносінах да розных сфераў Касцёла, і спрабую акрэсліць перашкоды на шляху новай евангелізацыі, якія неабходна пераадолець у першую чаргу.

— Падобна да прыхаванай крытыкі папы Францішка. Вы апісваеце сучасны Касцёл, раішэнні, за прыняцце якіх адказвае Папа, яго спосаб кіравання Касцёлам і стыль яго выказванняў, і пры гэтым пішаце, што трэба змяніць.

— Ніводзін Пантыфікат не дасканалы. Гэта датычыць і Яна Паўла II, і Бэнэдыкта XVI, і Францішка. Я імкнуўся зрабіць станоўчыя высновы і зрабіць перасцярогі на будучыню, абাপіраючыся на досвед гэтых Пантыфікатаў.

— Вы малюеце партрэт ідэальнага Папы аднаведна з патрэбамі XXI стагоддзя. Мне падалося, што гэта амаль партрэт Яна Паўла II. Чаму Вы не назвалі кнігу «Навука быць

папам Янам Паўлам II»? Калі звярнуць ўвагу на колькасць спасылак, то Вы 29 разоў узгадваеце імя Яна Паўла II (апроч спасылак на дакументы), а імя Бэнэдыкта XVI і Францішка ўзгадваеце 5 разоў, да таго ж імя Францішка — толькі ва ўступе да кнігі.

— Нельга стварыць клон Яна Паўла II, было б неразумна ісці гэтым кірункам. Ён — дзіця свайго эпохі, яго жыццё стала вельмі дакладным адбіткам гісторыі XX стагоддзя: жудасці вайны, сутыкненне з двума таталітарнымі рэжымамі, рэформы ў Касцёле перад правядзеннем Сабору і рэформы пасля Сабору. Яго асаблівыя рысы характару і здольнасці нельга скапіяваць. Вучэнне Яна Паўла II настолькі ўсёабдымнае, што цытаваць яго — натуральна, і Яна Паўла II цытуюць нашмат часцей, чым яго наступнікаў. Калі ўвогуле можа існаваць нейкі ідэальны Папа, то ў яго асобе будуць спалучацца найлепшыя рысы Яна Паўла II, Бэнэдыкта XVI і Францішка.

— А Вы не баіцеся абвінавачванняў у тым, што прадстаўляеце пакаленне вялікага папы Яна Паўла II, далёкага і ўжо мала зразумелага для сённяшняй моладзі і людзей да 35-ці гадоў? Прайшло ўжо 15 гадоў пасля ягонай смерці...

— 15 гадоў — невялікі тэрмін. Спадчына Яна Паўла II яшчэ не вывучалася глыбока, а гэта абавязковая ўмова для таго, каб практычна рэалізоўваць яго вучэнне ў душпастырскай дзейнасці. Апошнія 25 гадоў свайго жыцця я прысвяціў таму, каб Ян Павел II не быў забыты, не стаў мінулым.

— У кнізе Вы часта ўжываеце слова «павінен». Наступны Папа павінен зрабіць гэта, павінен чыніць вось так... Вам не падаецца, што гэта ўтопія, бо

немагчыма, каб раптам з'явіўся такі рознабаковы чалавек і вывеў Касцёл з крызісу? Адноўчы падчас нашага ордэнскага капітулу мы паспрабавалі выбраць такім чынам настояцеля: сабралі характарыстыкі ідэальнага кандыдата толькі для таго, каб зразумець, што такога чалавека сярод нас няма.

— Складаючы праграму дзеянняў, ніхто не піша «можа быць», мы мыслім у катэгорыях «мусіць» і «павінен». Гэта толькі падкрэслівае важнасць таго, што «павінна» быць зроблена, але не азначае, што ўсё гэта ўдасца. Але ў любым выпадку трэба пачынаць з акрэслення таго, што і для чаго трэба зрабіць у першую чаргу.

— Апроч іншага, Вы пішаце аб праблеме «папскага пратаганізму» — аб тым, як некаторыя мясцовыя Касцёлы скідаюць на Папу і Рымскую курыю адказнасць за выкананне складаных або непрыемных задач. Напрыклад, некаторыя біскупы ў Польшчы так тлумачылі сваю бяздзейнасць адносна фактаў гвалту непаўнагадовых: «Рым не сказаў дакладна, як мне на гэта рэагаваць і што рабіць». Нібыта не існуе такіх паняццяў як сумленне і розум.

— Гэта праблема біскупскай улады, мадэлі кіравання мясцовым Касцёлам, ёй прысвечаны адзін з раздзелаў маёй кнігі. Наступны Папа павінен гэтым заняцца. Біскупаў, якія не спраўляюцца з выкананнем няпростых абавязкаў, трэба прасіць і нават змушаць пакінуць пасаду. На іх месца трэба прызначаць наступнікаў, якія разумеюць, што прынцыпы праўды і празрыстасці ключавыя для евангелізацыі.

— Адкуль возьмуцца гэтыя біскупы? Сёння трое з дзесяці кандыдатаў адмаўляюцца прыняць біскупскую намінацыю.

Значыць, з гэтай працэдурай нешта не так.

— Я ўжо даўно пісаў пра неабходнасць рэфармаваць працэдуру прызначэння біскупаў. У апошняй кнізе я падкрэсліваю неабходнасць пашырэння кола асобаў, якія ўдзельнічаюць у выбары. У гэтае кола павінны ўвайсці кампетэнтныя свецкія людзі. Вылучэнне кандытатаў біскупы не можа быць падобным да выбару кандытатаў на ўступленне ў клуб, калі рашэнне прымаюць яго дзейсныя члены.

— Гэта даволі рэвалюцыйная думка.

— Мудрыя нунцыі робяць гэта ўжо цяпер. У першыя стагоддзі існавання Касцёла біскупаў прызначалі ў выніку працэдуры выбараў. Калі лічыць, што гэта не вельмі добрая думка, то няма нічога рэвалюцыйнага ў тым, каб кансультавацца са свецкімі людзьмі, вызначаючы намінантаў на біскупскую пасаду.

— Давайце сур'ёзна паразмаўляем пра біскупскую місію: вызначым, якія асноўныя задачы яна ўключае. Калі біскуп ездзіць з адной афіцыйнай сустрэчы на іншую, дае інтэрв'ю, асвятчае розныя аб'екты, але не мае часу пагаварыць са сваімі святарамі, не гаворачы ўжо пра свецкіх, нешта ідзе не так. Лепш няхай адмовіцца ад чатырох афіцыйных сустрэчаў у месяц і ў гэты час сядзе ў канфесіянал, каб даведацца, чым насамрэч живуць яго вернікі і з якімі праблемамі сутыкаюцца.

— На працягу апошніх трыццаці гадоў многія мае знаёмыя сталі біскупамі. Кожнаму я даваў адну і тую ж парад: калі разумееш, што больш за 40 % свайго часу праводзіш на афіцыйных сустрэчах, гэта знак таго, што неабходна перапрацаваць свой

графік у адпаведнасці з першаснай місіяй. Другі Ватыканскі Сабор ясна акрэслівае: біскуп перадусім з'яўляецца галоўным настаўнікам і святаром у дыяцэзіі. Ён нясе адказнасць за асвятчэнне супольнасці давераных яму вернікаў. Адміністрацыйнымі і фінансавымі справамі можа заняцца нехта іншы, у тым ліку і свецкія людзі.

— *Хочаш не хочаш, а шмат дзе гэта проста неабходна, бо колькасць пакліканняў да святарства змяняецца. Але праблема перадусім не ў недахопе кваліфікаваных кадраў.*

— Не, праблема перадусім у менталітэце. Адным з самых здольных іерархаў ЗША быў Чарльз Шап'ю, капучын, біскуп Рэйпід-сіці, арцыбіскуп Дэнвера і Філадэльфіі. Падчас свайго служэння ён паўсюль атачаў сябе колам кампетэнтных свецкіх людзей, падтрымліваў іх, бо ведаў свае моцныя і слабыя бакі і не баяўся кампетэнтных спецыялістаў. Менавіта такога спосабу мыслення трэба жадаць ад кожнага біскупа.

— *Спосаб мыслення змяніць няпроста. Звычайнаму ксяндзу няпроста падзяліцца адказнасцю з вернікамі...*

— Калі ксёндз лічыць сваім галоўным пакліканнем навучанне, прапаведанне, асвятчэнне, то ён з радасцю павінен прымаць дапамогу ад свецкіх людзей. Ён не можа несці на сабе ўсю адказнасць, і неабходна вызначыць нейкія прыярытэты. Калі ён не паставіцца да новай евангелізацыі сур'ёзна, то не будзе мець чым кіраваць!

— *На працягу апошніх дваццаці гадоў Касцёл у ЗША атрымаў вельмі балючы ўрок у сувязі з сексуальнымі скандаламі. Здаецца, што многія іерархі гэтага ўроку не зразумелі. Замест таго*

каб вучыцца на чужым досведзе, яны паўтараюць самыя горшыя памылкі. Як добразычлівы назіральнік за сітуацыяй у Касцёле, дайце, калі ласка, добрыя парады біскупам.

— Мне падаецца, што Касцёл павінен вучыцца ў ЗША найперш стаўленню да фармацыі і набору ў семінарыі. Рэформа семінарыі неабходная, каб у будучыні пазбегнуць выпадкаў гвалту непаўнагадовых ксяндзамі. Мне здаецца, што наказы, якія прадпісваюцца іерархамі ў выпадках абвінавачвання ксяндза (або біскупа) у гвалце, выконваюцца. Пры гэтым неацэнную дапамогу аказваюць свецкія спецыялісты, якія ўваходзяць у склад дыяцэзіяльных дарадчых камісій, што даследуюць абвінавачванні ў гвалце. Але трэба сачыць, каб гэтыя працэдуры не зруйнавалі сувязі паміж біскупам і яго святарамі. Перадусім кожнаму павінна быць зразумела, што крызіс, справакаваны сексуальнымі скандаламі, з'яўляецца крызісам вернасці пакліканню: святары, якія вераць, што з'яўляюцца вобразамі вечнага святарства Езуса Хрыста, як вучыць Касцёл, не могуць учыняць ні сексуальнага, ні якога іншага гвалту. Гэта несумяшчальна! Нельга быць вобразам Хрыста і забойцам! Калі святары будуць лічыць сябе найвышэйшаю кастаю, грахі і злачынствы будуць працягвацца. Адначасова неабходна падкрэсліць, што ў Касцёле ёсць тысячы добрых і актыўных святароў. Наступны Папа мусіць ухваліць і падтрымаць іх працу і дзякаваць за іх служэнне.

— *Трагедыя ў тым, што часта гвалтаўнікі былі цудоўнымі арганізатарамі, прапаведнікамі, духоўнымі настаўнікамі. Не было ніякіх скаргаў на іх служэнне, таму і ахвярам ніхто не верыў.*

— Д'ябал можа выкарыстаць і злых, і добрых людзей у Касцёле. У гэтым няма нічога дзіўнага, але гэта, вядома ж, трагічна.

— *Думаю, што калі б у свой час стала вядомай гучная справа Марсыяла Маццеля Дэгалада [мексіканскі святар, заснавальнік некалькіх рэлігійных рухаў, які напрыканцы жыцця быў абвінавачаны ў шматлікіх выпадках сексуальнага гвалту, у тым ліку і непаўнагадовых. — Заўв. пер.], можна было б пазбегнуць многіх новых ахвяраў, але ўплывовае атачэнне Яна Паўла II пасля хавала ад яго інфармацыю аб злачынствах святароў. Вы пішаце, што рэфармаванне Рымскай Курыі павінна быць у першую чаргу справай адпаведных спецыялістаў, а не самой гэтай структуры. Але ж нават святы чалавек не змог знайсці адпаведных супрацоўнікаў.*

— Марсыял Маццель быў псіхапатам. Тэадор Мак Кэррык [былы арцыбіскуп Вашынгтона, кардынал, які быў абвінавачаны ў сексуальным гвалце. — Заўв. пер.] таксама быў псіхапатам. Часткаю натуры псіхапатаў з'яўляецца іх здольнасць падманваць людзей, нават святых і прадбачлівых. Трэба таксама памятаць, што і Маццель, і Мак Кэррык ашукалі вельмі многіх уплывовых і заможных свецкіх людзей. Памятайма і пра паняцце *mysterium iniquitatis*, таямніцы зла, уведзенае Янам Паўлам II. У апошнія дзесяцігоддзі католікі звярталі недастаткова ўвагі на рэчаіснасць д'ябла і зла. І злы дух гэтым скарыстаўся.

— *Некаторыя не затрымаліся на ўзроўні метафізікі і прыдумалі найменне *mysterium iniquitatis* — «лавандавая мафія». Я маю на ўвазе не толькі Фрэдэрыка Мартэля, аўтара спрэчнай кнігі «Садом» аб гомасексуалізме ў сценах Ватыкана, я кажу і пра*

мноства кансерватыўных католікаў, якіх цяжка абвінаваціць у кансерватызме і лявацтве.

— Мартэль адразу прапануе ў сваёй кнізе тэзіс, які адносіць да ўсяго Ватыкана, таму з ім шмат пра што можна спрачацца. Але несумненна, што ў Касцёле, у тым ліку і ў Ватыкане, ёсць факты злачынстваў духавенства, з якімі трэба змагацца. Гэтыя злачынствы розныя, сярод іх і парушэнне святарскіх прысягаў праз актыўны гомасексуалізм, і ўкрыванне карупцыйных схемаў. Таму я пішу ў кнізе, што ключавым для рэфармавання Курыі з'яўляецца не змяненне працэдураў кіравання, а найманне на працу ў Рыме мужчын і жанчын найвышэйшай кваліфікацыі. Я ўпэўнены, што наступны Папа мусіць сур'ёзна заняцца прыборкаю «аўгіевых канюшняў», у якія цяпер ператварылася Рымская Курыя.

— А як гэта зрабіць? Двое апошніх Папаў вельмі стараліся, а вынікаў няма.

— Наступны Папа павінен прызначыць кампетэнтнага і дзейснага сакратара дзяржавы, які спыніць злачынствы ў Ватыкане і дапаможа Папу знайсці адпаведных супрацоўнікаў. Памятайма, што мы гаворым пра Касцёл, а не пра вялікую карпарацыю, і таму мала проста замяніць злачынных кіраўнікоў, а трэба заклікаць іх да пакуты і навяртання. Гэта нашыя браты, нягледзячы на тое, як злачынна яны здрадзілі Касцёлу, і мы мусім даць ім шанец паяднацца з Хрыстом і хрысціянскаю супольнасцю.

— Ян Павел II паказаў свету, у тым ліку многім маладым еўрапейцам, што поўнае і шчаслівае хрысціянскае жыццё не з'яўляецца сярэднявечным цемрашальствам. Але праз 15

гадоў пасля яго смерці здаецца, што секулярызацыю ўсё ж не ўдалося стрымаць. Можна таму, праграма кардынала Ратцынгера — малы Касцёл моцных супольнасцяў — больш актуальная? Можна менавіта ў гэтым будзе найважнейшая місія наступнага Пантыфікату?

— Мне падаецца, гэта гучыць вельмі спрошчана. Сусветны Касцёл вельмі разнастайны, паўсюль ён развіаецца з рознай дынамікай. Простае супрацьпастаўленне масавага Касцёла ў хрысціянскім свеце і закрытай супольнасці, «малога статку» ў непрыхільным свеце, не адпавядае складанасці сітуацыі, гэтак жа нельга супрацьпастаўляць ліберальны і кансерватыўны Касцёл. Евангелізацыя і веравучэнне — гэта праграма не толькі на добры і спрыяльны час, а абавязковая ўмова існавання Касцёла. Несумненна, што мясцовыя Касцёлы, якія прымаюць веравучэнне і ажыццяўляюць новую евангелізацыю, квітнеюць і развіваюцца нават у постхрысціянскія часы ў секулярызаванай культуры. А мясцовыя Касцёлы, якія прытрымліваюцца «дзетчыннай» версіі каталіцтва, спадзеючыся, што такім чынам хоць і не прыцягнуць новых вернікаў, але ўтрымаюць старых, скурчваюцца і паміраюць. Або ты жывеш паўнатаю, або пакутуеш ад голаду. Ёсць яшчэ, вядома, і мясцовыя Касцёлы, якія лічаць, што можна перадаваць веру як нацыянальную спадчыну, быццам гэтае хрысціянства «культуры» ўрадуе веру. Гэта ілюзія, якая раней ці пазней прывядзе да сур'ёзнага крызісу.

— Прыклад традыцыйна каталіцкіх краінаў, такіх як Іспанія і Ірландыя, паказвае, як моцна секулярызацыя напружвае адносіны ўлады і алтара.

— Дадайце ў гэты спіс яшчэ Партугалію і Квэбэк.

— А з іншага боку, мы не павінны сыходзіць са сваёй вераю ў надзею. Мы пакліканы будаваць евангельскае грамадства. Але гэта не азначае карыстання палітычнымі метадамі, як некаторым здаецца.

— Гэта і ёсць новая евангелізацыя, пра якую мы ўсцяж узгадваем у нашай размове. Я дадаў бы толькі, што Касцёл павінен вучыцца весці дыскусію ў публічнай сферы, замест таго каб загадваць і ціснуць сваім аўтарытэтам. Сёння гэта ўжо не спрацоўвае, а абапірацца на ўласны аўтарытэт азначае толькі ўскладняць працэс евангелізацыі.

— Мы ў пэўным сэнсе прайгралі барацьбу на полі культуры. Касцёл не здолеў знайсці агульнай мовы з грамадствам. Цяпер фармацыяй сумлення і светапогляду займаюцца міжнародныя медыямагнаты: HBO, Netflix, Youtube, а не прапаведнікі.

— Так і ёсць, але евангелізацыя заўсёды адбываецца ў супрацьстаянні з іншымі праўдамі і каштоўнасцямі. Мне падаецца відавочным, што жыццёвая мадэль, якую прапануюць розныя медыяканцэрны, не вядзе да шчасця. Статыстыка самазабойстваў і наркаманіі, асабліва сярод моладзі, цяпер большая, чым раней. Калі мы дамо прыклад высакароднага, шчаслівага і напоўненага жыцця, людзі ўрэшце пачнуць задаваць пытанні: «Што нам рабіць, каб так жыць?». І тады мы зможам паказаць ім Езуса.

Пераклад з польскай мовы
Юліі Шэдзько.

Паводле: «W drodze», №10, 2020.

Андрэй Шпунт

«ЛАСКАВЫ, ЯК ПАН ВАЯВОДА МЕНСКІ...»

Спадзяюся, што калісьці, здабыты з-пад пылу забыцця, партрэт апошняга менскага ваяводы аздобіць офісы сталічных уладаў як напамін і прыклад таго, якім павінен быць адміністратар і гаспадарнік. Гледзячы на цудам ацалелы партрэт (ці гэта знешняе падабенства ці пайшло знутры), успомніў адважнага Верашчагіна з «Белага сонца пустыні». Аднак былі і паездка ў Санкт-Пецярбург, і прыкрая прамова да Кацярыны II, таму неабходна перш за ўсё хаця б сцісла асвятліць ролю і месца гэтага чалавека ў кантэксце часу і падзей.

У кантэксце часу і падзей...

Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай (як і пасля першага) Кацярына II пажадала бачыць лепшых прадстаўнікоў пераможанага войска, уключанага ў склад рускай арміі. Напрыканцы ліпеня 1793 г. дэлегацыя са шматлікіх учарашніх абаронцаў Рэчы Паспалітай — ад жаўнера да старэйшага афіцэра, гатовая была стаць перад імператрыцай. Тады ж генерал-губернатар Ту-талмін таксама вырашыў накіраваць дэлегацыю з прадстаўнікоў захопленых (прашу прабачэння — «далучаных», ці «воссоединённых») земляў Рэчы Паспалітай па два ад кожнага ваяводства і адным ад павета — усяго 33 дэлегаты на чале з менскім ваяводам Адамам Хмарам, на якога выпаў абавязак ад імя ўсіх новых падданных выступіць перад Кацярынай II з урачыстай прамовай. Менскі губернатар Няплюеў разаслаў інструкцыйныя лісты, у якіх быў распісаны рэгламент ад працэдуры абрання дэлегатаў (пры назіранні штабс-афіцэра)

да адпаведных мерапрыемствам строяў (з далучэннем малюнка). Як піша Генрык Масціцкі, «усё гэта вельмі нагадвала нядаўнія соймікі для абрання паслоў на гарадзенскі сойм». Таварыства менскаму ваяводу склалі такія паважаныя людзі, як, напрыклад, ад былога Менскага ваяводства шамбелян і генерал-маёр каронных войскаў граф Казімір Завіша; ад Мазырскага павета — судовы староста Ян Яленскі, ад Браслаўскага павета — шамбелян Марцін Лапацінскі, ад Полацка — ваявода Тадэвуш Жаба і канюшы Корсак. Сустрэкаюцца імёны віцебскага кашталяна Адама Жавускага, валынскага ваяводы князя Януша Гераніма Сангушкі, князя Аляксандра Любамірскага і іншых асобаў.

Дэлегацыю сустракалі з асабліваю пашанаю. Напэўна, прадстаўнікі «воссоединённых» земляў разам увасобілі сабою «марнатраўнага сына», сустрэтага радасным да слёз бацькам...

25 верасня, прыкладна апоўдні, менскіх дэлегатаў правялі

ў тронную залу, чым таксама была выказана незвычайная пашана. Імператрыца, якая стаяла перад тронам, падыходзіла на некалькі крокаў бліжэй, і тады Адам Хмара пачаў прамову, што магла б аздобіць бээсэсэраўскія манаграфіі, хрэстаматыі і дапаможнікі, дзе шматлікія вырваныя з кантэксту факты павінны былі б пацвярджаць неабходнасць уз'яднання Беларусі з Расеяй. Хмара параўноўвае Кацярыну II з іншымі манархамі свету, што з'яўляюцца прыладамі Пана, які накіроўвае іх волю і сэрцы ў выкананні заданняў па ўладаранні народамі, ставячы яе на першае месца, бо ў адрозненне ад іншых яна пашырае сваю імперыю не сілай, а асаблівым дарам мудрасці. Прыклад шчасця старых падданных пакарыў сэрцы і розумы новых. Шматлікія народы каля падножжа трону штодзённа сведчаць аб сваім шчасці, але асаблівую хвалу выказвае народ, што «з-пад уласнага кіравання, з-пад свабодаў, да якіх прызвычаіўся з нараджэння, пад твой падходзіць скіпетр». Кацярына, расчуленая ад такога відовішча, пачала плакаць. Увесь гэты хвалебны «торт» быў абсыпаны «цукатамі здравіцаў» аб доўгім жыцці і панаванні на шчасце сваіх новых падданных...

Аўдыенцыя зацягнулася, пе-

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (аддзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржаўнага архіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акцябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і навукова-папулярных публікацый. Жыве ў Мінску.

КАРОТКАЯ БІЯГРАФІЧНАЯ ДАВЕДКА

Адам Міхал Станіслаў Хмара (1720–1805), з беларускай шляхты герба «Крыўда», апошні менскі ваявода, староста Гіжаўскі і Язерскі.

Генеральны падскарбі двара падканцлера літоўскага Міхала Сапегі (1743–1752).

Менскі лоўчы (1748).

Сакратар малой пячаткі ВКЛ (1752–1760, так падае Суддзя выводны Згуртавання беларускай шляхты сп. У. Вярхоўкін-Шалюта. Паводле Урускага і Масціцкага — 1755 г.).

Падчашы менскі (1756. Паводле Урускага і Масціцкага — 1759 г.).

Віцэ-інстыгатар ВКЛ (1760–1765. Паводле Урускага — 1766 г.).

Інстыгатар ВКЛ (1765–1779. Паводле Урускага і Масціцкага — 1777 г.).

Менскі кашталян (1779–1784).

Ваявода менскі (1784–20.XII.1793).

Тайны дарадца (1793).

Член Пастаяннай Рады (1783. Паводле Масціцкага — 1784 г.).

Маршалак Трыбунала ВКЛ (1785).

Ротмістр нацыянальнай кавалерыі ў Пяцігорскай брыгадзе (1786).

Пасол на Соймах 1761, 1764, 1776, 1782 гг.

У 1792 г. разам з іншымі грамадзянамі Менскага ваяводства далучыўся да таргоўцаў канфедэрацыі, хаця, як адзначае Масціцкі, «скардзіўся на яе самавольства».

Галава дэлегацыі ад беларускіх губерняў у Санкт-Пецярбургу (1793).

Кавалер ордэнаў св. Станіслава (1779), «Белага Арла» (1783), св. Аляксандра Неўскага (1793).

Адам Хмара. XVIII ст. Аўтар невядомы.

рарываючыся прыкладна на паўгадзіны, пакуль міністры супакойвалі імператрыцу, а яна на іх клопаты сярод усхліпванняў гаварыла: «Ведаю я, што гэта значыць звольнага ўраду ісці пад абсалютны; пакуль жыву, упэўнена, што будуць яны шчаслівыя, але па маёй смерці, хто ведае, які будзе іх лёс?».

Калі Хмара скончыў, Кацярына, пашкадаваўшы, што не можа адказаць яму на яго мове, узамен прапанавала адказаць сэрцам, што «найадданейшае вашаму народу». Ведаючы расійскую імператрыцу, якую нават па мерках XVIII ст. Марыя Тэрэзія лічыла пачвараю, цяжка павярць у шчырасць гэтых сентыментальных слёз: хутчэй гэта была натуральная рэакцыя на шчырасць Хмары, дзеянні якога (яшчэ раз трэба падкрэсліць)

неабходна разглядаць у тагачасным кантэксце, а кантэкст быў наступны (калі пакінуць за дужкамі маральны ўпадак пануючага саслоўя). Барталамей Міхалоўскі ў сваіх мемуарах (падрыхтаваных да публікацыі графам Генрыхам Жавускім, які пісаў у прадмове, што «<...> пан Міхалоўскі быў шляхціцам, выхаваным на старых прынцыпах <...>, што толькі праўды рэлігійныя і маральныя лічыў абсалютнымі, <...> што акрамя Бога нічога і нікога не баяўся, і што ніколі найменшай уступкі не зрабіў ні з сумлення, ні з гонару»), піша аб тым уражанні, якое склалася ў яго з першага погляду, калі быў у Літве пасля другога падзелу, і ў якім умацаваўся падчас размоваў у Гародні з першымі грамадзянамі краіны, а потым, канчаткова, падчас падарожжа

ў Валынь у Дубна на кантракты. «Кожны спадзяваўся на Бога і на сваю працу. Ніхто не надакучваў уладам, каб жыць за іх кошт, таму што грамадскія паслугі не аплачваліся. <...> Кожны быў заняты працай, з чаго вынікалі два наступствы: першае, што справы палітыкі, гэты рай гультаёў, нікога не цікавілі; і па-другое: не было вулічных жабракоў, ні яшчэ больш шкодных — жабракоў салонных. Як і перад, так і пасля падзелу ў Літве і на Русі ніхто не бачыў жабрака, толькі хіба каля касцёла. Лёгка было кіраваць народам працавітым, што ніякай свабодай не мог злоўжываць». Уражанне Міхалоўскага — гэта ўражанне пра «мірных людзей», працавітых і неканфліктных (хутчэй абыякавых). Нешта падобнае можна было назіраць у Чэхіі падчас Другой

Ёган Баптыст Лампі Старэйшы.
«Кацярына II», фрагмент, 1793.

сусветнай вайны, пакуль ганьба нацыянальнага канфармізму не была змыта жудасным коштам аперацыі «Антрапоід». Можна прыгадаць і словы прысягі Касцюшкі і Ігнацыя Патоцкага на вернасць Паўлу I, гарантаваную ў Санкт-Пецярбургу 28 лістапада 1796 года, і лісты Касцюшкі да таго ж адрасата праз два гады са словамі пра «вольнасць <...> пад апекай законаў найвялікшага і найвысакароднейшага народу», але наўрад ці ў кагосьці падымецца рука кінуць камень у Начальніка.

Авансы, якімі адорвалі дэлегатаў, — празмерная пашана і пахвальствы, шчодро палітыя манаршымі слязьмі, давалі надзею на ажыццяўленне пажаданняў жыхароў новых правінцый, складзеных да трону. І хаця складзеныя былі пад уплывам пастановаў таргоўцай канфедэрацыі, відавочна, пасля кансультацый з расейскімі вяльможамі, што павінна было павялічыць шанцы на станоўчы

вынік, вярталіся дэлегаты, не атрымаўшы нічога, нават надзеі на частковае выкананне «ніжайшэ» пададзеных просьбаў аб скасаванні падатку дзясятага гроша на грамадскія мэты, аб зніжэнні транзітных пошлін да Рыгі, аб выданні прадпісанняў у справе ўцёкаў крапасных сялянаў і г.д. і г.д., не кажучы ўжо аб тых, заснаваных на соймавых лаўдах наказах, у якіх, як піша Масціцкі, адсутнічае ўсялякая грамадская думка і рэальнае адчуванне істотных грамадскіх і нацыянальных патрэбаў. Узамен ехалі дэлегаты дамоў, абцяжараныя каштоўнымі прэзентамі, табакеркамі, пярсцёнкамі, грашыма і высокімі рангамі. Праўда, Міхалоўскі, быўшы ў тых дні ў Санкт-Пецярбургу і зайшоўшы да Хмары на абед, піша, што: «Ласкавасць яснавяльможнага Хмары паслужыла яму і ў Пецярбургу <...>. Хаця кунтушовы старац чужых моваў не ведаў, а толькі сваю родную і лацінскую, здолеў знайсці прыхільнасць той вялікай манархіні і праз тое шмат добрага ісхадайначаў для землякоў. <...> пан ваявода быў светлым мужам, а яго размова і мілай, і павучальнай».

На тле роднага краявіду

У лістападзе 1793 г. Хмара вярнуўся на Радзіму тайным саветнікам, аздобленым чырвонаю стужкаю ордэна св. Аляксандра Неўскага з каштоўнаю табакеркаю ў кішэні. Аднак параднае палатно з выявай кацярынінскага вяльможы на тле славукасцяў Масквы ці Пецярбурга пакінем для імперскіх сталіцаў. У нас дух старасвеччыны застаў яшчэ напрыканцы XIX ст. Караткевічаў Андрэй Беларэцкі, таму гэта будзе сармацкі партрэт з гербам «Крыўда» ў верхнім рагу, з ад-

Партрэт генерал-фельдмаршала
П. А. Румянцова-Задунайскага.
Канец XVIII ст. Аўтар невядомы.

паведным надпісам, а мы згадаем, што Хмара паходзіў з немажнага, але старога літоўскага роду, карані якога, з прыdomкам Мілоўскі, цягнуцца, па дупшчэнні Урускага, з Падляшша. Сярод продкаў — Астафі Хмарыч, шляхціц крэўскі, імя якога сустракаецца ў Літоўскай метрыцы за 1528 г.; Шымон з менскага ваяводства, што падпісаў у 1698 г. паспалітае рушэнне; нарэшце, нейкі палкоўнік войскаў ВКЛ, прыхільнік Станіслава Ляшчынскага ў 1709 г. Шчасце ўсміхнулася сям'і, калі 22 снежня 1720 года ў Антонія, скарбніка менскага, і Катарыны з Вязэвічаў нарадзіўся сын Адам-Міхал-Станіслаў. Гэты ўбогі шляхціц (паводле словаў Урускага, які без усялякай дыпламатыі адкінуў акрэсленне «незможны») у 23 гады стаў генеральным падскарбіем двара падканцлера літоўскага Міхала Сапегі ў Слоніме. Пратэкцыя Сапегаў адкрывала шырокія магчымасці, што і сталася дзякуючы прыроджаным здольнасцям і

добрым манерам Адама Хмары, якія сапраўды вылучалі яго ў брутальнай шляхецкай масе.

Гаспадарнік і адміністратар

А вось наконт здольнасцяў, мабыць, Урускі крыху забег наперад, бо, хутчэй за ўсё, яны маглі праяўляцца тады, калі Хмара пачаў атрымліваць розныя пасады, а затым і павялічваць свой маёнтак. У 1755 г. са сціплага месца лоўчага ён перамясціўся на пасаду сакратара малой пячаткі літоўскай і ў тым жа годзе атрымаў ад Міхала Сапегі ў вечнае карыстанне ўладанні Сёмкаў Саламярэцкі пад Менскам, на прытоку Вячы — рацэ Сёмкаўцы. Паводле інвентара ад 1755 г., у фальварку былі 27 ½ валокаў зямлі (1 валок — 30 моргаў — 9000 прутаў — 21, 36 га), вінакурня, бровар, млын, карчма пры заслаўскім гасцінцы, 38 сялянскіх гаспадарак у вёсках Сёмкаў і Сялюты, што прыносілі грошы з арэнды і чыншы (у далейшым са сціплага фальварка Сёмкаў Саламярэцкі вырас у цэнтр вялізных уладанняў, што ў сярэдзіне XIX ст. складалі звыш 400 валокаў у прыгожым сасновым лесе). У 1757 г. Хмара дакупіў у Міхала і Аляксандра Сапегі за 60 тыс. злотых уладанні Зацань з прылеглымі землямі — дзве вёскі і фальварак пад Менскам на рацы Цна, левым прытоку Свіслачы, пры старым тракце на Вільню. У інвентары за 1782 г. зафіксавана, што ў фальварку Зацань з 40 моргаў (1 морг літоўскі = 0,661 га) сабрана жыта 182 капы (1 капа — 52–60 25-фунтовых снапоў), пшаніцы яравой — 33 капы, ячмяню — 44 копаў, аўсу — 82 капы, грэчкі — 10 копаў, гароху — 90 копаў, канаплі — 20 копаў, сена — 200 вазоў. Калі пераводзіць на сучасныя меркі, пры самых

Герб «Крыўда».

прыблізных падліках, у сярэднім гэта складала крыху звыш 6-ці цэнтнераў з га. Для параўнання, у БССР у 1933–1940 гг. падчас прымусовай гонкі да высокіх паказчыкаў, падмацаванай паркам з 10 тысяч сельскагаспадарчых машын і 612-ці рабочых-дваццаціпяцітысячнікаў, сярэдняя ўраджайнасць зернявых культур

Зорка і знак ордэна св. Аляксандра Неўскага.

не дацягнула і 6 цэнтнераў з га.

Адам Хмара ўмела спалучаў шматбаковыя грамадскія абавязкі з руплівай адміністрацыяй і добрым гаспадараннем. Сёмкаў і Зацань сталі ў шэраг флагманаў, раскіданых па прасторах ВКЛ. Там узносіліся касцёлы Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі і Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, будаваліся млыны, цагельні, бровары і вінакурні, быў наладжаны міжнародны гандаль. Збожжа, якім калісьці Рэч Паспалітая карміла ўсю Еўропу, Адам Хмара ўласнымі баржамі сплаўляў па Немане ў Прусію. І, канешне, пярлінаю яго ўладанняў, яго фасадам, вітрынаю быў наш «беларускі Версаль» — Сёмкаў, аздоблены ў 1772 г. пышным палацам, створаным італьянскім архітэктарам Карлам Спампані. У рэзідэнцыі, абкружанай векавымі дрэвамі, з садам у французскім стылі, змяшчаліся архіў, бібліятэка, нумізматычны збор, шмат твораў мастацтва і гістарычных помнікаў.

Але ці сведчыла эфектыўнае вядзенне гаспадаркі аб хрысціянскім стаўленні да людзей працы? Цяжка казаць увогуле, хаця, як вядома, рабская праца малапрадуктыўная. Мітрафан Доўнар-Запольскі ў сваім класічным творы, што нездарма ж пасля забароны ў 1926 г. пыліўся амаль сем дзесяцігоддзяў у спецфондах партархіва Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, піша, што «нават знешні выгляд панскага двара 2-й пал. XVIII ст. меў на сабе адзнаку гаспадарлівасці. Колькасць пабудоваў, як жылых так і нежылых, разраслася. Акрамя панскага двара ці двара аканома, быў дом адміністрацыйны, г.зн. дом, адкуль ажыццяўлялася кіраванне. Затым ішоў большы ці меншы

Палац у Сёмкаве. Макет сядзібы, зроблены ў 2011 г. Аўтары М. Бярэзіна, Т. Вайтэнка.

рад амбараў, стайняў, стадолаў, кладовак, вазоўняў, маштарняў і іншых майстэрняў, кузні, сабакарні. Збожжа захоўвалася ў гумнах. Для жывёлы рабіліся асобныя адрыны, птушнікі для маладых і дарослых птушак. Пры кухні былі скляпы і льдоўні. Тут жа пры двары сустракаем бровар». Што датычыць сялянства, то яго становішча было розным у залежнасці ад рэгіёна і гаспадара, але ў цэлым яно вельмі адрознівалася ад бэзэсэраўскай «безнадзёгі». Так, напрыклад, у Берасцейскім старостве ў 1783 г. да бедных двароў належала 37, 2%, да сярэдніх — 38, 9%, да заможных — 13, 7%, і да багатых — 6, 4%, а сярэдні сялянскі двор меў ад 2-х да 4-х галоў рабочай жывёлы, 2 каровы, ад 1 да 5 штук маладняку, 3–4 авечкі, 2–4 свінні.

... Аднак вернемся да пытання аб хрысціянскім стаўленні да людзей працы. Частковым адказам, здаецца, можа служыць тое, што на працягу дзясяткаў гадоў у ВКЛ з Расіі збегла аграмадная колькасць сялянаў. І калі засумнявацца, гаварыла ці не Лізавета Пятроўна Аўгусту III, каб вярнуў каля мільёна збеглых, то можна пачаць з 200 тыс. пры

Пятры I, і гэтая лічба ўвесь час павялічвалася. Расейскае памешжа практычна абязлюдзела (ЕГЭ. История. Универсальный справочник.; Дейниченко П. Империя. От Екатерины до Сталина. — Москва, 2007). Ад чаго беглі? Шмат ад чаго, зразумела, што не ад добрага жыцця. Зноў жа, усё пазнаецца ў параўнанні. Ключэўскі ў якасці аднаго з прыкладаў памешчыцкага кіравання, не зважаючы на асобы, згадвае вялікага рускага палкаводца, генерал-фельдмаршала, графа Пятра Аляксандравіча Румянцава, пакаранні якога былі «решительным баловством». «Румянцаў не любіў розгі, аддаючы перавагу палкам, што больш моцна дзейнічаюць на ўражанне <...>; за самы малы крадзеж крапасны селянін караўся адняццем усёй рухомай маёмасці і пацялесным пакаранні адданнем у жаўнеры без даклада барыну. Па „Рускай праўдзе“ падобнае пакаранне насіла назву „потока и разграблення“, але яно належала за самыя цяжкія крымінальныя злачынствы — разбой, падпал, канакрадства. Гэткім чынам памешчык XVIII ст. здолеў быць больш строгім, чым „Руская

праўда“ XII ст.». Таму ўцякалі ў ВКЛ, дзе, як піша Доўнар-Запольскі, «сялянскія павіннасці <...> былі адносна невысокія, і памешчыкі павінны былі лічыцца са старымі звычаямі, якія вызначалі сялянскія павіннасці і былі занесены ў інвентар». Пасля першага і другога падзеяў уцёкі працягваліся далей на захад. Адам Хмара, дзеянні якога вылучаліся на фоне парадкаў айчынных землеўласнікаў, таксама рэгуляваў адносіны з сялянамі, зафіксаванымі ў «Інструкцыя для аканома». У адрозненне ад тагачасных прыкладаў жорсткасці, дзе ўсё зводзілася да пераліку злачынстваў і пакаранняў, менскі ваявода разглядаў свае «інструкцыі» хутчэй як заслону ад самавольства адміністрацыі, наказваючы, што з «падданымі шмат цяжкіх, шмат наглядных, шмат працы патрэбна і мала суровасці ўжываць». Было забаронена прымушаць сялянаў да выканання павіннасцяў звыш вызначаных. Увогуле сурова забараняліся ўсялякія злоўжыванні і абцяжарванні. Праўда, для бізуноў таксама знайшлося месца, але не болей за 15 (у Расіі Ключэўскі называе 100). У важнейшых справах трэба было звяртацца да кіраўніка ці да гаспадара, на міласэрнасць якога заўсёды можна было разлічваць, не кажучы ўжо пра падзеі больш прыемныя: на вяселлі з гаспадарскага двара выдавалася багата піва і гарэлкі. Аляксандр Ельскі, наш гісторык, этнограф, краязнаўца, пісьменнік, перакладчык, публіцыст і проста руплівец на нацыянальнай ніве, чалавек цнатлівы, які сам у сваім маёнтку Замосце вёў узорную гаспадарку і дасканалы на ведаў прадмет, у кнізе «Нарыс звычаяў шляхты ў супастаўленні з эканомікай і доляй народу

Палац у Сёмкаве. Сучасны выгляд.

ў Польшчы і Літве» (Кракаў, Т. 1–2, 1897–1898), робячы агляд узорных гаспадарак у менскім ваяводстве, першым адзначае ўладальніка «слаўнага Сёмкава», у якога «дзясятнікі, род вясковай паліцыі, мелі абавязак даносіць пану аб кожнай крыўдзе люду <...>».

Уладальнік, прыроджаны гаспадар і адміністратар, сам пільна ўваходзіў ва ўсе дэталі, хоць меў верных і сумленных памочнікаў <...>, сёмкаўскі варштат быў узорам для Меншчыны, аб чым засталася традыцыя <...> і сведчанні цудоўнага мінулага ў каменных збудаваннях, старажытных агародах, алеях, нарэшце ў пышнай <...> рэзідэнцыі ваяводы».

Лёс спадчыны

Адам Хмара быў у шлюбе з 1757 г. з Марыянай з Войнаў Аранскіх. Не пакінуўшы нашчадкаў, ён памёр 30 траўня 1805 г. у Сёмкаве і быў пахаваны ў касцёле ў Дубровах. Некралог у «Кур’еры Літоўскім» у шэрагу разнастайных заслугаў святой памяці нябожчыка аб’яўляў усім, што: «Муж той для мужычкоў быў айцом і дабрадзеям; і цяпер памятку пакінуў, дараваўшы ім гадавы ўсялякі манархічны падатак, а

слугам <...> прызначыў аплаціць падвойную гадавую пенсію <...>. Быў прыкладам Касцёла, робячы новыя фундацыі ў Гіжах, Гродку <...> і Дубровах. Упаў кедр <...> чорны крэп пакрыў усё, і тую дабрачынную руку, якая шчодро адорвала сваякоў і бедных».

Спадчына Адама Хмары перайшла да яго роднага брата Яхіма, войскага менскага, таксама добрага гаспадара, але далейшыя пераемнікі апошняга менскага ваяводы не здолелі стаць годнымі прадаўжальнікамі яго справы: на працягу XIX ст. высыкаліся вялікія лясныя абшары, знішчалася дзічына, рапрадаваліся фальваркі, а ў снежні 1888 г. уладанні былі выстаўлены на таргі. Каштоўныя зборы рассяліся (частку збораў, у тым

ліку партрэт апошняга менскага ваяводы, набыў Аляксандр Ельскі).

...Нягледзячы на ўсё гэта, водбліск былой велічы яшчэ праглядваўся да таго часу, пакуль канчатковы ўдар не нанеслі саветы, якія ўсё разбурылі і апаскудзілі. «Беларускі Версаль», аздоба Меншчыны, стаў па волі новай ўлады дзіцячым прытулкам, а сёння ён ляжыць пад пылам забыцця — паўсюль брыдота запустення...

Штрых да партрэту

Барталамей Міхалоўскі прыгадвае, што яснавяльможны Хмара быў чалавекам надзвычай ласкавым, нават тады, калі найвялікшая ласкавасць характарызавала ўсё наша грамадства. Хто яго ведаў, мог быць упэўненым, што на гадавіну свайго нараджэння ці імянінаў атрымае ад яго ўласнаручны віншавальны ліст. Калі яго наведаў найубогі шляхціц, назаўтра ён чакаў візіту ў адказ. Хоць быў сенатарам і ўплывовым панам, але кожнаму нізка кланяўся. Быў паўсюдна шанаваны і любімы так, што калі кагосьці за ласкавасць хвалілі, найвялікшымі былі словы — «ён ласкавы, як пан ваявода менскі», а гэтыя якасці спалучаў з вялікаю пабожнасцю і рэдкамі цнотамі...

ЛІТАРАТУРА

1. Вярхоўкін-Шалюта У. Хмара Адам Міхал Станіслаў // Вялікае Княства Літоўскае: Энцыклапедыя. Т. 2. — Мінск, 2006.
2. Доўнар-Запольскі М. Гісторыя Беларусі. — Мінск, 1994.
3. Нарысы гісторыі Беларусі: У 2 ч. Ч. 2 / М. П. Касцюк, І. М. Ігнаценка, У. І. Вышыньскі і інш.; Інстытут гісторыі АНБ. — Мінск: Беларусь, 1995. — С. 163–178.
4. Ключевский В. Сочинения. Курс русской истории. Т. V, часть 5 — Москва, 1958. — С. 152.
5. A. J. (Jelski A.) Zarys obyczajów szlachty. T. II. — Kraków, 1898.
6. Kuryer Litewski. — Wilnia, 1805, № 48.
7. Michałowski B. Pamiętniki od roku 1786 do 1815. T. III. — Warszawa, 1857.
8. Mościcki H. Chmara Adam Michał Stanisław // PSB. T. III. — Kraków, 1937. — S. 315–316.
9. Mościcki H. Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi. — Wilno, 1910 (zeszyt IV), 1911 (zeszyt V).
10. Mościcki H. Dzieje porozbiorowe Polski w aktach i dokumentach od rozbiórów do Księstwa Warszawskiego. T. I. 1772–1807. — Warszawa — Kraków — Lublin — Łódź — Poznań — Wilno — Zakopane. (без даты выдання).
11. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. X. — Warszawa, 1889. — S. 550–554.
12. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. XIV. — Warszawa, 1895. — S. 211–212.
13. Uruski S. Chmara h. Krzywda//Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. T. II. — Warszawa, 1905. — S. 187–188.

Райнэр Марыя Рыльке (ням. *Rainer Maria Rilke*) — вядомы аўстрыйскі паэт. Нарадзіўся 4 снежня 1875 г. у Празе. У 1894 г. выйшаў першы зборнік яго вершаў «Жыццё і песні» («*Leben und Lieder*»). Вучыўся ў Празскім універсітэце на філасофскім, а пасля на юрыдычным факультэце. У падарожжах па Германіі і Італіі з’явіліся яго зборнікі «Увянчаны снамі» («*Traumgekrönt*», 1897) і «Адвэнт» («*Advent*», 1898), цэнтрам якіх стаў унутраны свет чалавека. Вывучаў рускую мову, падарожнічаючы па Расіі. Быў знаёмы з Львом Талстым, Ілём Рэпіным, Барысам Пастернакам. Вынікам рускіх падарожжаў стаў зборнік «Часасловец» («*Stundenbuch*», 1905; бел. пераклад В. Сёмухі «Кніга гадзін», 2004), напісаны у форме дзённіка праваслаўнага манаха (многія з вершаў напісаныя ў форме малітваў). Некаторы час жыў у Парыжы, падарожнічаючы па Еўропе і Скандынавіі, у выніку чаго з’явіліся першыя запісы рамана «Запіскі Мальтэ Лаўрыдса Брыгге» («*Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*», 1910). У падарожжы па Італіі распачаў працу над зборнікам «Дуінскія элегіі» («*Duineser Elegien*», 1912–1922), у якім звярнуўся да глыбінняў свядомасці і эмоцый чалавека. Апошнім значным паэтычным зборнікам паэта стала кніга «Санеты да Арфея» («*Sonette an Orpheus*», 1923). Сваімі любімымі кнігамі называў Біблію і творы Е. П. Якабсена. Памёр 29 снежня 1926 года ў Швейцарыі.

Райнэр Марыя Рыльке

Анёлы

Стамлёна вусны ўсе стулілі,
хоць душы ў іх, як звон струны.
І смутак (быццам саграшылі)
часамі іх трывожыць сны.

Яны ж усе, як бы блізныты,
маўчком ідуць праз Божы сад,
прабелаў многа, ёсць і страты,
і спраў няскончаных так шмат.
Калі ж іх крылы распраўляе
натхнення вецер і здаля
сыходзіць Бог, і спакваля
рукою разьбіра гартае
старонкі цёмных кніг быцця.

Зыход

Адчуў я на сабе, што значыць тут зыход,
як штосьці жорсткае, упартае і злое,
што ўсё тут звязанае, цёплае, жывое
паволі рве і працінае навывёт.

І я бездапаможна назіраў,
калі яно, паклікаўшы, адстала,
як бы жанчына, што мяне жадала
і кінула... ды ўсё ж то з іншых з’яў —

той развітальны ўзмах ужо не для мяне,
і ён такі: як бы галінку слівы
вясновым ранкам ціха гайдане
зязюля, адлятаючы імкліва.

Звар’яцелыя

Яны маўчаць, таму што ўсе граніцы
у розуме іх зніклі назаўжды,
гадзіны адыходзяць, каб забыцца,
праходзяць у бяспамяцтве гады.

А ноччу да вакна яны падходзяць,
і раптам стане ясна ўсё для іх:
канкрэтнасць рэчаў, з’яваў у прыродзе,
у сэрцы Бога зноў яны знаходзяць,
і вочы ўбачаць, хай сабе на міг:
часцінку дзіўнага начнога свету,
дзе сад здзічэлы між дамоў расце
пад водбліскам чужых для нас сусветаў
і з памяці ўжо больш не прападзе.

* * *

За болем боль, як быццам плоць арэ
за пластам пласт затупленая сошка.
Пакутны боль? І, можа быць, апошні,
які ўсе болі нашы абарве?

Мучэння столькі... Мне чакаць чаго? —
Хвіліны той, што прынясе палёжку?
І я адчую на апошнім кроку
раскошу уваскрэсення свайго.

* * *

Жыццёвы шлях. Раптоўна ўсё іначай —
палёт у высь над стомленай зямлёй.
Мы над сасудам трэснуўшым шчэ плачам,
а рукі ўжо акроплены вадой.

З глыбінь інтымных п'ём разлукі, страты,
а лёс на дне таемнасцю расцвіў.
Скажу: я ёсць, і я не вінаваты,
я да яго заўжды зычлівым быў.

Адлюстраваннем у вадзе зазіяю,
а цень мой — міма, падае на дно.
А што мне ён? Яго я забываю,
Бо ён з зямлёй сырою заадно.

Да анёла

Магутны, ціхі ты над самым краем
стаіш і асвятляеш змрок густы,
мы да твайго падножжа прыпадаем
у нерашучасці ад нашай цемнаты.

З пацёмкаў выйсце мы не знойдзем самі,
там, дзе мігцяць аблудныя агні.
Падняўся ты над нашымі грахамі
і ззяеш з недаступнай вышыні.

Святло тваё над царствамі, шляхамі
хай не аслепіць болей нам вачэй,
ты ў раўнадзенстве ставіш паміж днямі
вясновую бязвоблачнасць начэй.

Ці змог бы хтосьці ўвесці ў твае вены
ліхую сумесь зайздрасці людскай?
Калі велічынёй непераменнай
узнёсся ты над нашай мітуснёй.

Наш ціхі плач нікога не кранае,
не ўсцеражомся мы ад страт і бед,
наш смех нікога больш не спакушае
і нават тых, хто ідзе за намі ўслед.

О мой анёл! Ці скардзіўся? — крычу я,
ці надакучваў я табе калі?
Іду, і дзеравянак стук не чуе
ніхто, ніхто на гэтай вось зямлі.

То для цябе мой стук тут асцярожны —
пачуй мяне... мінаецца жыццё,
ты пасвяці, каб бачыў мяне кожны —
і адыду тады я ў небыццё.

* * *

Ты забяры іх з гарадской віны,
дзе толькі злосць, забытанасць, сумненні,
і дзе яны ў штодзённай мітусні
згараюць у задушлівым цярпенні.

Няўжо няма ім месца на зямлі?
Чый гэты вечер? Чый ручэй празрысты?
Ці ў сажалцы таемныя агні
не адлюструюць уваход імглісты?
Зямлі ім трэба — лапik травяністы,
там, дзе, як дрэвы, пусцяць карані.

Вечар

У вэлюм чорны дрэвы ўсе адзеты,
звужае вечар свету берагі,
ты глянь наўкол: мяняюцца сусветы —
адзін заходзіць, устае другі;

а ты не тут, дзе цемра асцярожна
ахутвае пакінуты твой дом,
ні там, дзе ноччу ў вечнасці трывожнай
міргае зорка прывідным святлом.

І цяжка адшукаць у цемры горкай,
дзе пралягае тонкая мяжа,
навобмацак блукае тут душа,
што можа стаць і каменем, і зоркай.

*Пераклаў з нямецкай мовы
Сцяпан Сяргей.*

Фота Фелікс Райман (Félix Rajmān).

Андрэа Грыль

Андрэа Грыль — аўстрыйская пісьменніца, перакладчыца, доктар эвалюцыйнай біялогіі. Нарадзілася ў 1975 годзе. За раман «Керубіна» (2019) была намінаваная на Нямецкую кніжную прэмію. Атрымала розныя ўзнагароды, сярод якіх прэмія імя Отто Шцёсля (2010), узнагарода Брэменскай літаратурнай прэміі (2011) і ўзнагарода горада Вены ў галіне літаратуры (2013). У 2019–2020 гг. выкладала ў Бернскім універсітэце (Швейцарыя). Жыве ў Вене.

Мульцімоўна

Часам я злуюся на цябе
бо ты з іншымі размаўляеш на той жа самай мове
бо ты іншым гаворыш тыя ж самыя словы
бо ў нас няма словаў
якія належаць толькі нам
і больш
нікому

Меню

Я мушу выесці
з цябе маё сэрца,
даўжэй за год не павінна
трываць адзінота,
тэрмін прыдатнасці датычыцца
супавых кубікаў

Ураджай

Цяпер далікатныя машыны
выціскаюць сок
зубцы цэнтрыфугі рвуць
амаль што без сілы
амаль што белую
абрыкосавую мякаць;
я з’ела б
і лісце

Вавёркі

Знойдзеныя
жанчынай у парку

яны па чарзе
бяруць у яе
з далоняў
грэцкія арэхі

гэта сапраўдныя
дзікія, кажа яна

Імпульс

Сябе не разумею я
чаму не жыву я
як казуля
ў снезе
ніколі не было б мне
холадна ў лесе
цяпер я мерзну

Успамін

Я нахіляюся
да старога верша
ў пыле пад лаўкай
нельга думаць
кажаш ты, захавай яго

ён мае нашчадкаў,
твары, пыльныя насы
ветлівыя хвасты
як нованароджаныя мышы
ці скарпіёны

ўецца
ў светлым узоры
ўпаўшага з ног
наведвальнікаў
слою

я не хачу
прасіць іх зняць абутак,
мне падабаецца
дзьмуць на старое
пакуль яно не страціць футра;
потым скам'ячанае
засунуць у бот

Mal del paese¹

Часта я прагнула
зімы
сярод лета
часта вясной

дзён як вялізныя кавалкі
вільготнай ваты
якія я
абпальваю ўжо
адным-адзіным
пацеючым пальцам

Хто

Сапраўды магло б здарыцца
што я сёння
ў гэты светлы дзень
калі зоркі ўжо даўно
сцёртыя адтуль зверху
і месяц недзе ў іншым месце
зводзіць кагосьці з глузду
што я сёння
нарэшце проста
проста так
зrabлюся ваўкалакам
у мяне вырастуць зубы
лапы на тоўстых падушачках
кіпцюры даўгія
нібыта лёзы
і вушы з завостранымі канцамі
з поўсці
што я сёння
ў гэты светлы дзень
стаю на даху
выю і кажу:
я больш не магу
ўспомніць

Пераходны сезон

Раптоўна наступае лета
я еду з лета ў зіму
ў зімы пяшчотны твар
няма валасоў
няма брата ці сястры

зіма шукае сабе сваё лета
ў цёплых бязветраных кутках
наверсе на роўных месцах лугу
цісне руку ўцёсу
за каленам яліны

лета трымае сваю зіму
ў ценю ў лужынах
і шэрых гурбах снегу за
аўтавакзалам; на ніжнім баку
возера

калі б яго перавярнулі
знайшлі б вечны
расплаўлены снег

Першы дзень новага года

Усё зусім па-іншаму;
кава зроблена
сок выпіты
ййка зварана,
сонечнае святло
як першы краявід,
амаль няма машынаў

на антэнах птушка
яна памахвае хвостом,
чорная; гатовая да ўзлёту,
прызямленне на даху
насупраць нехта прадае сваю хату
вусна і пісьмова,
цудоўна было б, калі б цяпер
тут быў пляж

з пачышчанымі зубамі
ты кладзешся
ў самае бяспечнае месца,
учарашняя парфума
паміж коўдрамі

*Пераклад з нямецкай мовы
Алены Сямёнавай-Герцаг.*

*Паводле зборніка вершаў
«Шчаслівыя бастарды».
Вyd. «Отто Мюлер Ферлаг», —
Зальцбург — Вена, 2011 г.*

¹ «Mal del paese» (італ.) — «туга па радзіме», «настальгія» (заўв. перакл.).

Анатоль Франс — французскі раманіст і літаратурны крытык, член Французскай акадэміі (1896).

Нарадзіўся 16 красавіка 1844 г. у сям’і букініста. Літаратурную дзейнасць распачынаў як журналіст і паэт. Дэбютам Анатоль Франса стаў зборнік вершаў у стылі парнааскай школы «*L’Etui de Nacre*» («Залатыя паэмы», 1873) і драматычная паэма «*Les Noces Corinthiennes*»

(«Карыньскае вяселле», 1876). Высокім майстэрствам пазначаны яго раманы «Злачынства Сільвестра Банара» (1881), «Таіс» (1890), «Харчэўня каралевы Гусіныя лапы» (1892), кніга афарызмаў «Сад Эпікура» (1894), зборнікі навелаў «Валтасар» (1889), «Перламутравы куфэрак» (1892) і інш. Сусветную вядомасць набыла тэатралогія «Сучасная гісторыя» (1897–1901), раманы «На белым камені» (1904), «Востраў пінгвінаў» (1908), «Богі прагнуць» (1912), «Паўстанне анёлаў» (1914), у якіх выкрываюцца сацыяльна-палітычныя заганы грамадства. Паэтыка А. Франса адметная багаццем сатырычнай палітры, спалучэннем канкрэтна-рэалістычнага з умоўна-фантастычным, дакументальнасці з алегорыяй, біблейскімі матывамі і вобразамі, стылізацыямі старажытных легендаў, хронік і мемуараў, утопіяй і антыўтопіяй. Анатоль Франс напісаў гістарычную працу «Жыццё Жанны д’Арк» (1908), цыкл аўтабіяграфічных твораў, а таксама літаратурна-крытычныя эцюды, філасофскія дыялогі, п’есы і інш.

У 1921 г. Анатоль Франс атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры «за бліскучыя літаратурныя дасягненні, пазначаныя вытанчанасцю стылю, глыбока выпакутаваным гуманізмам і праўдзівым гальскім тэмпераментам». Сродкі ад прэміі ён ахвяраваў для галадаючых у Расіі. Памёр 13 кастрычніка 1924 г.

Анатоль Франс

АМІКУС І ЦЭЛЕСТЫН

Жоржу дэ Порта-Рыш

Укленчыўшы на падлозе дзікага грота, пустэльнік Цэлестын сустракаў Вялікдзень у малітвах. У гэтую анельскую ноч палахлівыя дэмані абрынаюцца ў бездань. І пакуль цень пакрываў зямлю, а бязлітасны Анёл лунаў над Егіптам, Цэлестын трымцеў, ахоплены страхам і непакоем. Ён чуў з глыбіні лесу мяўканне дзікіх катой і меладычны голас рапухаў. Сярод глыбокай цемры яго апанаваў сумніў, а ці здзейсніцца вялікі чуд. Але, калі ён убачыў, што настае дзень, радасць увайшла ў ягонае сэрца разам са світанкам. Ён ведаў, што Хрыстус уваскрос, і ён гукнуў:

— Езус выйшаў з труны! Любоў перамагла смерць, аллелюя! Ён уздымаецца ў ззянні над пагоркам! Аллелюя! Усё існае адноўлена і збаўлена. Цемра і зло рассяяны; ласка і святло запаўняюць свет. Аллелюя!

Пустэльнік Цэлестын выйшаў са свайго грота і накіраваўся ў каплічку, што стаяла непадалёк, каб адзначыць святы Вялікдзень.

Ідучы па лесе, ён убачыў сярод паляны прыгожы бук, з набухлых пупышак якога ўжо павылазілі пяшчотна-зялёныя лісцікі; гірляндны плюшчу і льняныя стужкі звисалі з галінаў да самай зямлі. Выцінанкі і малюнкi, прымацаваныя да каржакаватага ствала, былі прысвечаны маладосці і каханню, а сям-там гліняныя Эрасы з распасцёртымі крыльцамі і ў падхопленых ветрам туніках гойдаліся на галінах. Убачыўшы гэта, пустэльнік Цэлестын нахмурыў свае сівыя бровы:

— Гэта дрэва феяў, — прамовіў ён, — і мясцовыя дзяўчаты прынеслі ім дары, паводле старажытнага звычаю. Усё маё жыццё прайшло ў змаганні з феямі. Проста немагчыма ўявіць сабе,

як мяне бянтэжаць гэтыя малыя стварэнні. Яны не супраціўляюцца адкрыта. Штогод на жніво я выганяю злых духаў, як прынята абрадам, і спяваю ім Евангелле паводле святога Яна. Лепшага сродку не можа быць. Свяцёная вада і Евангелле паводле святога Яна прымушаюць іх уцякаць, і пра гэтых паненак не чуваць усю зіму. Але яны вяртаюцца зноў увесну, таму трэба каторы год пачынаць усё нанова.

Феі дробненькія, цэлы рой можа пасяліцца на адным кусце глогу. Да таго ж яны зачароўваюць маладых хлопцаў і дзяўчат.

На старасці я падслеп і не магу іх больш разгледзець. Яны кпяць з мяне, падбіраюцца пад самы нос і тузаюць за бараду. Але ў дваццаць гадоў я бачыў, як яны вадзілі карагоды на паллянках у вянках пад святлом месяца. Пане Божа, каторы ства-

рыў нябёсы і расу, будзь блага-слаўлены ў Тваіх стварэннях! Але чаму Ты стварыў паганскія дрэвы і цудатворныя крыніцы? Чаму пасяліў пад арэшнікам пяюху-мандрагору? Гэтыя з'явы прыроды штурхаюць моладзь на грэх і ствараюць незлічоныя цяжкасці для анахарэтаў, што, як я, імкнуцца надаць святасць усяму існаму. Раней дастаткова было Евангелля паводле святога Яна, каб прагнаць дэманаў! Але цяпер гэтага мала, і я не ведаю, што рабіць.

І калі добры пустэльнік, уздыхаючы, пайшоў далей, дрэва (а гэта была фея), ціхенька прашамацела:

— Цэлестын, Цэлестын, мае пупышкі — гэта і ёсць яйкі, сапраўдныя велікодныя яйкі! Аллелюя! Аллелюя!

Цэлестын ішоў па лесе, не падымаючы галавы. Ён тупаў з цяжкасцю па сцяжыне пасярод цярноўніку, які абдзіраў яму вопратку. Нечакана з гушчару выскачыў малады хлопец і загарадзіў дарогу. Ён быў пакрыты скурай нейкай жывёліны і нагадваў хутчэй фаўна, чым хлопца. У яго быў пранізлівы позірк, кірпаты нос і смяшлівы твар. У кучаравых валасах над зухаватым тварам хаваліся маленькія рожкі. Вусны адкрывалі вострыя і белыя зубы, а пад падбародкам тырчэлі дзве пасмы белых валасоў. Залацісты пушок зіхацеў на ягоных грудзях. Ён быў жвавы і спрытны, а ногі з капытамі засціла трава.

Цэлестын, які валодаў усімі ведамі, што дае медытацыя, адразу ж зразумеў, з кім мае справу, і ўзняў руку, каб перажагнацца. Але фаўн схапіў яго за руку і не дазволіў скончыць магутны жэст:

— Добры пустэльнік, — сказаў ён, — не праклінай. Сёння для мяне, як і для цябе, святочны дзень. Будзь літасцівы і не засмучай мяне ў гэты святочны дзень. Калі хочаш, мы прагуляемся

разам, і ты пабачыш, што я не нячысцік.

На шчасце, Цэлестын быў выдатна абазнаны ў свяшчэнных навукх. Ён успомніў, што святога Гераніма суправаджалі ў ягоных падарожжах па пустыні сатыры і кентаўры, яны нават спавядаліся яму.

Пустэльнік сказаў фаўну:

— Фаўн, уславім Пана. Кажы. Кажы: Ён уваскрос.

— Ён уваскрос, — адказаў фаўн. — Ты бачыш, я радуся.

Сцяжына пашырэла, і яны пайшлі побач. Пустэльнік задуменна разважаў сам сабе:

«Гэта не дэман, бо ён спавядаўся. Добра, што я не засмуціў яго. Прыклад вялікага святога Гераніма не прайшоў для мяне дарэмна».

— Зірнуўшы на свайго казла-ногага спадарожніка, Цэлестын спытаўся:

— Як цябе завуць?

— Амікус, — адказаў фаўн. — Я жыву ў гэтым лесе, бо тут нарадзіўся. Я прыйшоў да цябе, ойча, таму што ў цябе з тваёй доўгай сівой барадой такія добразычлівы выгляд. Мне здаецца, што пустэльнікі — гэта фаўны, знясіленыя гадамі. Калі я састаруся, то зраблюся падобным да цябе.

— Ён уваскрос, — прамовіў пустэльнік.

— Сапраўды ўваскрос, — адказаў Амікус.

Кажучы гэта, яны ўскараскаліся на пагорак, дзе ўзвышалася капліца, прысвечаная Богу. Капліца была маленькая і грубаватая па канструкцыі. Цэлестын пабудаваў яе ўласнымі рукамі з абломкаў храма Венеры. Унутры збудавання стаяў алтар Пана, бясформенны і пусты.

— Укленчым, — прамовіў пустэльнік, — і праспяваем аллелюя, бо Ён уваскрос. А ты, цёмнае стварэнне, заставайся на каленях, пакуль я буду правіць Божую службу.

Але фаўн падышоў да пустэльніка, пагладзіў яго па барадзе і сказаў:

— Добры стары, ты мудрэйшы за мяне і ўмееш бачыць нябачнае. Але я лепш за цябе ведаю лясы і крыніцы. Я прынясу Богу лісце і кветкі, бо ведаю адхоны, дзе крэсы сустракаюцца з ліловымі шчыталіснікамі, лугі, дзе першацвет красуе зялёнымі сукеццямі. Я адрозніваю па лёгкім паху амялу ад яблыні-дзічкі. А хмызняк чорнага цярноўніка ўкаранаваны цяпер снегам кветак. Пачакай мяне, стары.

У тры казліныя скачкі ён знік у лесе, а калі вярнуўся, Цэлестыну падалося, што ён бачыць, як шыбуе куст глогу. Амікус хаваўся пад духмяным покрывам раслінаў. Ён развесіў гірлянды кветак на алтары, пакрыў яго фіялкамі і сур'ёзна прамовіў:

— Гэтыя кветкі для Бога, які стварыў іх!

І пакуль Цэлестын правіў святую Імшу, казланогі, схіляючы да зямлі сваю рагатую галаву, пакланяўся сонцу і казаў:

— Зямля — гэта вялікае яйка, якое ты, сонца, свяшчэннае сонца, апладніла!

З таго дня Цэлестын і Амікус жылі разам. Пустэльніку не ўдалося, нягледзячы на ўсе намаганні, растлумачыць паўчалавеку нявыказаныя таямніцы. Але з тае пары з ласкі руплівага Амікуса капліца сапраўднага Бога заўсёды была ўпрыгожана гірляндамі і кветкамі лепш за дрэва феяў. І богабазны святар казаў: «Фаўн — гэта гімн Пану».

І таму ўдзяліў яму святое хрышчэнне.

На пагорку, дзе Цэлестын пабудаваў некалі лядашчую каплічку, якую Амікус упрыгожыў кветкамі гор, лясоў, рэк і азёраў, цяпер узвышаецца касцёл, які адносіцца ажно да XI стагоддзя. Гэта месца пілігрымак. Вернікі ўшаноўваюць тут добрую памяць святых Амікуса і Цэлестына.

ЖАНГЛЁР МАЦІ БОЖАЙ

I

У часы Людовіка жыў у Францыі бедны жанглёр, родам з Камп'еня, па імені Барнабэ, які хадзіў па гарадах, паказваючы ўсім хвацкія фартэлі.

У дзень кірмашу ён расцілаў на плошчы свой старэнькі дыванок і, спачатку прыцягнуўшы ўвагу дзяцей і нянек прыемнымі прапановамі, якім ён навучыўся ў аднаго старога жанглёра і нічога не мяняў у іх, прымаў ненатуральныя позы ды прымушаў балансаваць на сваім носе алавяную талерку. Аднак зазвычай натоўп абыякава глядзеў на яго.

Але калі, трымаючыся на руках дагары нагамі, ён падкідваў і лавіў нагамі шэсць медных шароў, якія блішчэлі на сонцы, выгінаючыся так, што патыліцай ён кранаўся пятак, надаючы свайму целу форму дасканалага кола і жанглюючы ў гэтай позе дванаццаць кінжаламі, гоман захаплення чуўся сярод публікі і манеты дажджом сыпаліся на дыванок.

Аднак, як бальшыня тых, хто жыве са свайго таленту, Барнабэ з Камп'еня жыў у галечы.

Зарабляючы на хлеб у поце твару свайго, ён нёс вялікую долю бедаў, выкліканых грахом Адама, нашага бацькі.

Да таго ж, ён не мог працаваць так, як хацелася б. Каб дэманстраваць сваё майстэрства, яму патрэбны былі цяпло сонца і святло дня, як дрэвам, каб квітнець і даваць плён. Узімку паўсюль былі паўмёртвыя дрэвы без лісця. Мерзлая зямля для жанглёра была надта мулкай. І, як страказа, згаданая Марыяй дэ Франс, ён пакутаваў ад холаду і голаду ўвесь гэты непагодны час. Але з усёй прастадушнасцю ён цярпліва прымаў гэтыя выпрабаванні.

Ён ніколі не задумваўся ні над крыніцай багаццяў, ні над няроўнасцю людзей. Цвёрда разлічваў толькі на тое, што, калі гэты свет дрэнны, то іншы свет абавязкова будзе добрым, і гэтае спадзяванне падтрымлівала яго. Ніколі ён не прыпадабняўся да тых арлекінаў фальшывых і бязбожных, што прадалі сваю душу д'яблу. Ніколі ён не знеслаўляў імя Божае; жыў прыстойна і, хаця не меў жонкі, не жадаў жонкі бліжняга, бо жанчына ёсць ворагам моцных людзей, як паказана ў гісторыі Самсона, выкладзенай у Пісанні.

Па праўдзе, ягоная душа не была апантаная плоцкімі жаданнямі, і яму цяжэй было адмовіцца ад чаркі, чым ад жанчын. Таму, ведаючы меру, ён любіў выпіць у спіёку. Гэта быў добры чалавек, богабазны і вельмі адданы Святой Дзеве.

Ніколі ён не забываўся, уваходзячы ў касцёл, укленьчыць перад выявай Маці Божай і звярнуцца да Яе з малітвай: «Мадонна, апякуйся маім жыццём да пары, калі па волі Божай я памру, а калі я памру, дазволь мне радасці раю».

II

Калі аднойчы ўвечары ён ішоў, сумны і ссутулены, са сваімі шарамі і кінжаламі, загорнутымі ў стары дыванок, шукаючы які-небудзь свіран, каб пераначаваць, так і не пачаўшы, то ўбачыў на дарозе манаха і павітаўся з ім. Яны пайшлі побач і разгаварыліся.

— Падарожнік, — сказаў манах. — А чаму ты апрануты ва ўсё зялёнае? Можа, ты ўдаеш апантанага ў нейкай містэрыі?

— Ды не, святы ойча, — адказаў Барнабэ. — Я проста завуся Барнабэ, і прафесія мая жанглёр.

Гэта была б лепшая прафесія ў свеце, каб удавалася пад'есці штодня.

— Дружа Барнабэ, — адказаў манах, — зважай на свае словы. Няма ў свеце лепшага стану, чым манаскі стан. Мы славім Бога, Дзеву і святых, а рэлігійнае жыццё ёсць вечным хваласпевам Пану.

Барнабэ адказаў:

— Ойча, прызнаюся, што сказаў дурноцце. Ваш стан нельга параўнаць з маім і, хаця я ўмею танчыць, трымаючы на носе кій, на якім балансуе манета, гэтае ўменне і блізка не вартае вашага. Я б хацеў, як вы, ойча, спяваць днямі малітвы і, перш за ўсё, малітвы да Святой Дзевы, якой я асабліва пакланяюся. Я ахвотна адмоўлюся ад мастацтва, якім я ўславіўся ад Суасона да Бавэ ў больш як шасцістах гарадах і вёсках, каб прысвяціць сябе манаскаму жыццю.

Манаха кранула шчырасць жанглёра і, маючы жыццёвы досвед, ён вырашыў, што Барнабэ адзін з тых добрых людзей, пра якіх наш Пан сказаў: «Няхай будзе з вамі мір на зямлі!». Таму ён адказаў яму:

— Дружа Барнабэ, хадзі са мною, я ўяду цябе ў кляштар, дзе я прыёр. Той, хто вёў Марыю Егіпецкую праз пустыню, паслаў мяне на дарогу, каб накіраваць цябе да збаўлення.

Так Барнабэ стаў манахам. У кляштары, куды яго прынялі, манахі асабліва пакланяліся Святой Дзеве, і кожны імкнуўся служыць Ёй усімі ведамі і здольнасцямі, дараванымі ім Богам.

Прыёр, напрыклад, пісаў кнігі, у якіх услаўляў, паводле правілаў схаластыкі, цноты Маці Божай.

Брат Марыс капіраваў рукою майстра гэтыя трактаты на пергаменце.

Брат Аляксандр маляваў вытанчаныя мініяцюры. Там былі паказаны Царыца нябесная, што сядзела на стальцы Саламона, ля якога ляжалі чатыры ільвы; вакол Яе галавы ў німбе луналі сем галубоў — сем дароў Святога Духа: богабаязнасць, набожнасць, веды, моц, прасвятленне, розум і мудрасць. Яе суправаджалі шэсць золатавалосых дзявіцаў: Пакорлівасць, Разважнасць, Самота, Пашана, Цнатлівасць і Паслухмянасць.

Каля Яе ног дзве фігуркі, аголеныя і белыя, звярталіся да Яе ў малітоўнай позе. Гэта былі душы, што малілі аб збаўленні і аб Яе заступніцтве і, зразумела, былі пачутыя.

Брат Аляксандр намалюваў на наступнай старонцы Еву, параўноўваючы яе з Марыяй, каб адразу былі паказаны грэх і адкупленне, пакараная жанчына і ўзвышаная Дзева. Яшчэ ў гэтай кнізе можна было ўбачыць Крыніцу жывой вады, Фантан, Лілею, Месяц, Сонца і зачынены сад, пра які йдзеца ў кантах, Нябесную Браму і Панскі Горад. Былі таксама выявы Дзевы.

Брат Марбод, падобна, быў самым пяшчотным дзіцем Марыі.

Ён увесь час высякаў Яе выявы ў камені, так што ягоныя барада, бровы і валасы былі белымі ад пылу, а вочы апухлі і слязіліся; але ён быў поўны сілы і радасці ў сваім пажылым узросце, а Царыца раю, відавочна, апекавалася старасцю Яе дзіцяці. Марбод паказваў Яе на стальцы, твар Яе быў азораны нібам, сфера якога ззяла пярлінамі. Ён старанна выканаў складкі шатаў, якія накрывалі ногі Той, пра якую прарок сказаў: «Зачынены сад, сястрыца, нявеста».

Часам ён ствараў Яе з абліччам прыўкраснага дзіцяці, і Яна, здавалася, казала: «Пане, ты Бог Мой! — *Dixi de ventre matris meae: Deus meus es tu*» (псалм XXI, II)¹.

У кляштары былі таксама

паэты, якія складалі на лаціне прозу і гімны ў славу ласкавай Дзевы Марыі, і быў там нават адзін пікардзіец, які ўвасабляў цуды Маці Божай на народнай мове рыфмаванымі вершамі.

III

Бачачы такое спаборніцтва ўсхвалення і такое мноства твораў, Барнабэ бедаваў, што ён такі неадукаваны і праставаты.

— На жаль, — уздыхаў ён, шпацыруючы ў невялічкім садзе кляштара, не знаходзячы ценю. — Няшчасце маё ў тым, што не магу я, як мае браты, дастойна ўславіць Святую Маці Божую, якой я аддаю пяшчоту майго сэрца. На жаль! На жаль! Я чалавек грубы і няўмека, няма ў мяне, каб прыслужыць табе, Святая Дзева, ні павучальных казанняў, ні трактатаў, складзеных па-майстэрску і па правілах, ні тонкіх малюнкаў, ні статуй, высечаных дакладна, ні вершаў, падзеленых на стопы і рыфмы. Нічога ў мяне няма, на жаль!

Ён наракаў на лёс і жыў у скрусе. Аднойчы ўвечары ён пачуў размову манахаў. Адзін з іх распавядаў гісторыю святара, які не мог дэкламаваць нічога, акрамя «Авэ, Марыя». Гэты святар сумаваў, што не меў таленту; але пасля таго як ён памёр, у яго з вуснаў узышлі пяць ружаў у славу пяці літараў імя Марыі, і такім чынам была прадэманстравана ягоная святасць.

Слухаючы расповед, Барнабэ бязмерна ўзрадаваўся дабрыні Дзевы, але яго не суцешыў прыклад благаслаўленай смерці, бо яго апанавала імкненне паслужыць славе Дзевы Нябеснай.

Ён усё шукаў спосаб і ніяк не мог яго знайсці, сумуючы з кожным днём усё больш, але аднойчы раніцай абудзіўся радасны, пабег у капліцу, каб прабыць там больш за гадзіну. Вярнуўся ён туды і пасля абеду.

З гэтага моманту ён хадзіў у

капліцу штодня, калі там нікога не было, і бавіў там большую частку часу, пакуль іншыя манахі аддаваліся вольным мастацтвам і рамёствам. Ён больш не сумаваў і не наракаў.

Такія дзіўныя паводзіны выклікалі цікаўнасць манахаў.

Яны пыталіся адзін у аднаго, чаму брат Барнабэ так часта знікае.

Прыёр, абавязкам якога было не выпускаць з-пад увагі паводзіны сваіх манахаў, вырашыў паназіраць за Барнабэ, калі той будзе адасабляцца. Аднойчы, калі Барнабэ па сваёй звычцы застаўся ў капліцы, прыёр прыйшоў туды разам з двума старэйшымі манахамі кляштара, каб паглядзець праз шчыліны ў дзвярах за тым, што адбываецца ўнутры. Яны ўбачылі Барнабэ, калі той перад алтаром Святой Дзевы жангліраваў шасцю меднымі шарамі і дванаццацю кінжаламі, трымаючыся на руках дагары нагамі. Ён выконваў у славу Святой Маці Божай нумары, якія раней выклікалі найбольшае захапленне. Не разумеючы таго, што просты чалавек такім чынам аддаваў свой талент і сваё ўменне на службу Святой Дзеве, абодва старыя закрычалі, што ён творыць блюзнерства.

Прыёр ведаў прастадушнасць Барнабэ, але ён падумаў, што той ашалеў. Усе яны кінуліся, каб выдаліць яго з капліцы, але раптам убачылі, як Святая Дзева сышла па прыступках алтара і крысом сваіх блакітных шатаў выцерла пот, што каціўся па твары Яе жанглёра.

Прыёр распасцёрся тварам уніз на пліце і выгукнуў:

— Благаслаўленыя чыстыя сэрцам, бо яны Бога ўбачаць!

— Амэн! — адказалі старэйшыя, цалуючы зямлю.

БАНАПАРТ У САН-МІНЬЯТА

*Калі грамадзянін, салдат народа,
Да Эрыдана, Адзіджэ і Цібра нёс свабоду,
Грамій бязлітасных тыранаў,
Народы вызваляў з кайданаў.*

Мары-Жазэф Шэнье («Шпацыр»)

«Напалеон пасля экспедыцыі на Ліворна падаўся ў Фларэнцыю, дзе заначаваў у Сан-Міньята ў старога абата Буонапартэ...» (Успаміны са святой Алены князя дэ Лас Касэса, перавыданне 1823–1824 гг., т. 1, с. 140).

«Я заехаў на ноч у Сан-Міньята. Там жыў адзін стары канонік, мой сваяк...» (Успаміны доктара Ф. Антамаркі аб апошнім перыядзе жыцця Напалеона, 1825 г., т. 1, с. 155).

Пасля таго як генерал Банапарт акупаваў Ліворна і зачыніў гэты порт для англійскіх караблёў, ён падаўся ў Фларэнцыю, каб пабачыцца з арцыкнязем Тасканскім Фердынандам, які, адзіны з усіх валадароў Еўропы, адносіўся станоўча да Рэспублікі. У знак павагі і даверу ён прыбыў да яго без эскорта са сваім генштабам. Яму паказалі герб Банапартаў — скульптурную выяву на дзвярах аднаго старога дома. Ён ведаў, што адна галіна ягонай сям’і амаль вымерла ў Фларэнцыі, і што заставаўся яшчэ апошні яе атожылак. Гэта быў 80-гадовы канонік кляштара Сан-Міньята. Нягледзячы на тэрміновыя клопаты, яму вельмі хацелася наведаць яго. Прыродныя пачуцці моцна валодалі Напалеонам Банапартам.

Перад самым ад’ездам, увечары, ён разам з некалькімі сваімі афіцэрамі падаўся ў Сан-Міньята, які знаходзіўся на пагорку, каранаваным мурамі і вежамі, у паўгадзіне хадзі на поўдзень ад

Фларэнцыі.

Стары канонік Буонапартэ прыязна сустрэў маладога сваяка і французав, што суправаджалі яго.

Гэта былі Бэрцье, Жуно, старэйшы ардынарац Шавэ і лейтэнант Тэзар. Ён запрасіў іх на італьянскую вячэру, дзе на стале не бракавала ні мяса жураўля па-перэтольску, ні духмянага парсючка ў малацэ, ні лепшых вінаў Тасканы, Неапаля і Сіцыліі. Ён падняў гост за поспех іх зброі. Рэспубліканцы, паслядоўнікі Брута, пілі за Айчыну і свабоду. Гаспадар пагаджаўся з імі. Потым ён павярнуўся да генерала, які сядзеў справа ад яго:

— Пляменнік, — сказаў ён, — можа вам цікава паглядзець на геаналагічнае дрэва, што намалявана на сцяне гэтай залі? Там вы ўбачыце і будзеце задаволены, што мы паходзім ад ламбардскіх Кадалінгаў, якія з XII па XIII стагоддзё ўславіліся сваёй адданасцю нямецкім імператарам, а ад іх да 1100 года паходзяць трэвізскія Банапарты і фларэнційскія Банапарты. Апошнія значна больш знакамітыя.

Афіцэры пачалі перашэптывацца і смяяцца. Ардынарац Шавэ ціхенька спытаў Бэрцье, ці рэспубліканскага генерала цешыць тое, што ў ягоным родзе былі рабы, якія прыслугоўвалі двухгалоўнаму арлу. А лейтэнант Тэзар быў гатовы паклясціся, што генерал мае продкаў санкюлотаў. Тым часам канонік Буонапартэ шматслоўна ўсхваляў сваю радавітасць.

— Запомніце, дарагі пляменнік, — сказаў ён урэшце, — што нашы фларэнційскія продкі заслужылі сваё імя. Яны заўжды былі на добрым баку і абаранялі Касцёл.

Пачуўшы гэтыя словы, сказаныя добрым дзядулем голасам моцным і ясным, генерал, які дагэтуль слухаў у паўвуха, падняў сваю дробную галаву з бледным тварам, з фрызурай пад антыку, бліснуў вачыма і спыніў плынь словаў старога.

— Дарагі дзядзька, — сказаў ён, — давайце пакінем гэтае дурноцце і не будзем размаўляць пра пацукоў вашага паддашку, запойненага цвілымі пергаменцімі.

І дадаў жалезным тонам:

— Мая адзіная шляхетнасць — гэта мае дзеянні. Я атрымаў яе 13 вендэма IV года Рэспублікі, калі разграміў раялісцкія атрады на прыступках касцёла святога Роха.

— Вып’ем за Рэспубліку! Рэспубліка — вось страла Эвандра, якая не падае, а ператвараецца ў зорку.

Афіцэры адказалі паклічам захаплення. Нават Бэрцье ў гэты момант адчуў сябе рэспубліканцам і патрыётам.

Жуно крыкнуў, што Банапарт не мае патрэбы ў прадзяхах, яму дастаткова было б, каб ягоныя салдаты прызначылі яго капралам у бітве пры Лодзі.

Яны пілі віны, што мелі сухі прысмак ружэйнага крэменя і пах пораху. Пілі шмат. Лейтэнант Тэзар добра хільнуў і быў ужо не ў стане хаваць свае думкі. З

гонарам за свае раны і любоўныя подзвігі, атрыманыя і здзейсненыя ім падчас гэтай гераічнай і вясёлай кампаніі, ён наўпрост заявіў добраму каноніку, што, ідучы слядамі Банапарта, французы зробіць кругасветнае падарожжа, перакульваючы паўсюль стальцы і алтары, плодзячы дзяцей і выпускаючы кішкі фанатыкам.

Стары святар, увесь час усміхаючыся, адказаў, што ахвотна аддае іх свяшчэннаму гневу, але не маладых дзяўчат, з якімі, наадварот, трэба абыходзіцца далікатна, а фанатыкаў, вялікіх ворагаў святога Касцёла.

Жуно паабяцаў яму шляхетна ставіцца да святароў, не хаваючы задавальнення, што тыя адчувалі дабрыню ягонага сэрца і бачылі бель ягонай скуры.

Ардынарац Шавэ меркаваў, што трэба ацаніць уплыў кляштара на колер твараў дзяўчат. Ён удаваў філосафа.

— Ад Генуі да Мілана, — казаў ён, — мы не раз пасмакавалі гэты забаронены плод. Кажу без забабонаў, што прыгожыя грудзі глядзяцца яшчэ больш прыгожымі пад манаскім строем. Я не прызнаю старых манах і клянуся, што цаню вышэй за ўсё лытку манахкі. О, супярэчнасці чалавечага сэрца!

— Фі! Фі! — сказаў Бэрцье. — Як можна задавальняцца тым, каб трывожыць розум і пачуцці гэтых няшчасных ахвяраў фанатызму? Няўжо няма ў Італіі жанчын свецкага стану, якім вы маглі б запрапанаваць сябе на свяце, пад венецыянскім плашчом, такім зручным для інтрыгаў? І няўжо П'этра Груа Марыяні, мадам Ламбэр, мадам Монці, мадам Герардзі дэ Брэшыя недастаткова прыгожыя і галантныя?

Пералічваючы італьянскіх дамаў, ён думаў пра князеўну Вінконці, якая не спакусіла Банапарта, была аддадзена ягонаму начальніку штаба і палка кахала

яго, аднак, удаючы пачуцці, што вельмі глыбока хвалявала Бэрцье.

— А я, — сказаў лейтэнант Тэзар, — я ніколі не забуду дзяўчыну, што прадавала паштэты на прыступках сабора...

Генерал раздражнёна ўстаў. Заставалася толькі тры гадзіны, каб паспаць. На золку ім трэба было вырушыць у паход.

— Дарагі сваяк, зрабіце ласку і дайце нам начлег, — сказаў ён каноніку. — Мы салдаты. Нам дастаткова ахапку саломы.

Але гасцінны гаспадар загадаў засцяліць ложка. Ягоны дом, пусты і без упрыгожвання, быў вельмі вялікі. Ён суправадзіў французаву па розных пакоях і пажадаў ім добрай ночы.

Адзін у сваім пакоі, Банапарт распрануўся, зняў шпагу і пачаў крэмаць алоўкам ліст Жазэфіне: дваццаць нечытальных радкоў, у якіх ярка азвалася ягоная палкая, але разважлівая душа. Потым, склаўшы паперу, ён вызваліўся ад успаміну аб гэтай жанчыне так рэзка, нібыта засунуў шуфлядку. Разгарнуў план Мантуі і пачаў выбіраць на ім месца, куды трэба будзе сканцэнтравецца агонь.

Паглыблены ў свае развагі, ён пачуў стук у дзверы. Падумаў, што гэта Бэрцье. Але гэта быў канонік, які папрасіў у яго крыху часу для размовы. Святар трымаў дзве або тры тэчкі, абцягнутыя пергаментам. Генерал з лёгкай усмешкай паглядзеў на гэтыя паперкі. Ён не сумняваўся, што гэта зноў генеалогія Банапартаў, і чакаў бясконцай размовы. Аднак ён ніяк не праявіў нецярплівасці.

Яго не апанавалі ні раздражненне, ні злосць, хаця да гэтага было блізка. Ды й не хацелася яму крыўдзіць дарагога сваяка, наадварот, ён імкнуўся быць з ім прыязным. Да таго ж, ён быў не супраць даведацца пра свой шляхетны род, калі побач ужо не было ягоных якабінскіх афіцэраў, якія кпілі і здзекаваліся

з усяго. Ён прапанаваў каноніку прысесці.

Той сеў, паклаў на стол дакументы і сказаў:

— Дарагі пляменнік, я пачаў за вячэрай распавядаць вам пра фларэнцыйскіх Буонапартаў, але я зразумеў з вашага позірку, што там была не да месца размова на гэтую тэму. Я змаўчаў, пакідаючы на потым самае галоўнае. Прашу вас, дарагі сваяк, уважліва выслухаць мяне.

«Тасканская галіна нашай сям'і дала выдатных людзей, сярод якіх належыць назваць Джакопо дзі Буонапартэ, які, стаўшы сведкам разгрому Рыма ў 1527 годзе, пакінуў апісанне гэтай падзеі, і Нікало, аўтара камедыі пад назовам «Удава», якую ўсхвалялі як твор другога Цярэнцыя. Аднак не пра гэтых знакамітых продкаў хацеў бы я паразмаўляць, але пра трэцяга, які гасіць іх славу, як сонца гасіць зоркі. Ведайце, што наша сям'я мае благаслаўлёнага сярод сваіх членаў — брата Бонавентуру з рэфармаваных паслядоўнікаў святога Францішка, які памёр у 1593 годзе ў ззянні святасці.

Стары пакланіўся, вымаўляючы гэтае імя. Потым ён загаварыў з жарсцю, нечаканай ні для ягонага ўзросту, ні для ягонай рахманасці.

— Фра Бонавентура! Ах! Дарагі сваяк, гэта яму, добраму бацьку, вы абавязаны поспехамі сваёй зброі. Ён быў побач з вамі, не сумнявайцеся, калі вы грамілі, як было сказана за вячэрай, ворагаў вашай партыі на прыступках касцёла святога Роха. Гэты капуцын веў вас у бітвах. Запэўніваю вас, што без яго вам не было б шчасця ні пры Мантэнотэ, ні пры Мілезіма, ні пры Лодзі. Знакі ягонага заступніцтва надта выразныя, каб іх не бачыць, і я бачу ў вашых поспехах цуд добрага брата Бонавентуры. Але самае важнае, што вы павінны ведаць, дарагі сваяк, гэта тое, што праведнік меў свой

план, калі даваў вам перавагу нават над самім генералам Бальё, калі веў вас ад перамогі да перамогі наўпрост у гэты старадаўні манастырскі прытулак, дзе вы спыніліся на начлег у благаслаўленага старога. Я прыйшоў менавіта для таго, каб адкрыць вам гэтыя намеры. Фра Бонавентура хацеў, каб вы даведаліся пра ягоныя заслугі, пра ягоныя маладыя гады, ягоныя выпрабаванні, пра цэлы год абету маўчання. Ён хацеў, каб вы дакрануліся да ягонага келіха і ягонай вяроўкі, і да ягоных каленяў, загартаваных у малітве перад алтаром, калі ён ужо хадзіў сагнуўшыся, як літара «Z». Таму ён прывёў вас у Італію, дзе дае вам магчымасць адплаціць паслугай за паслугу. Дык ведайце, дарагі сваяк, што калі капучын вельмі дапамог вам, то і вы, у сваю чаргу, можаце зрабіць яму вялікую ласку.

Кажучы гэта, канонік паклаў руку на тоўстыя тэчкі, наваленыя на стол, і доўга аддыхаўся.

Банапарт з сапраўдным задавальненнем чакаў працягу расповіду. Яго лёгка было зацікавіць.

Аддыхаўшыся, стары працягнуў:

— Так, дарагі сваяк, вы можаце зрабіць ласку добраму брату Бонавентуру, і ён, у сваю чаргу, мае патрэбу ў вас. Беатыфікаваны даўным даўно, ён чакае, калі будзе ўнесены ў календар. Ён сумуе, добры брат Бонавентура. А як магу я, бедны канонік Сан-Міньята, выказаць гонар, якога ён заслугоўвае? Для ўнясення яго ў спіс святых патрэбныя выдаткі, якіх у мяне зусім няма, і ў біскупа не знойдзецца такіх сродкаў! Бедны канонік! Бедны біскуп! Беднае Тасканскае княства! Бедная Італія! Вы, дарагі сваяк, папросіце ў Папы, каб ён прызнаў брата Бонавентуру. Ён пагодзіцца. Ягоная Святасць, сустрэўшыся з вамі, не адмовіцца ўнесці яшчэ аднаго святога ў календар. Вялікім гонарам заззяеце

вы і ваша сям'я, і заступніцтва беднага капучына ніколі вас не пакіне. Няўжо вы адмовіцеся ад шчасця мець святога ў сваёй сям'і?

І канонік, узяўшы пергаментныя тэчкі, прымусіў генерала пакласці іх у ягоны куфар. Там былі мемарандум аб кананізацыі благаслаўленага брата Бонавентуры з дадатковымі матэрыяламі.

— Абяцайце мне, — дадаў ён, — што вы зоймецеся гэтай справай. А яна мае для вас вялікае значэнне.

Банапарт ледзь стрымліваў смех.

— Ды гэта не па адрасе, — сказаў ён, — займацца працэсам кананізацыі. Вы што, не ведаеце, што Французская рэспубліка патрабуе рэпарацый ад Рымскай Курыі пасля таго як амбасадар Басвіль быў падступна заддушаны?

Канонік выгукнуў:

— *Corpo di Bacco!*² Рымская Курыя папросіць прабачэння, дарагі сваяк, і згодзіцца на ўсе рэпарацыі, а наш капучын будзе ўнесены ў календар.

— Перамовы яшчэ далёкія ад завяршэння, — адказаў рэспубліканскі генерал. — Трэба яшчэ, каб Рымская Курыя прызнала цывільную канстытуцыю французскага кліра ды пазбавілася ад інквізіцыі, якая зневажае гуманнасць і ўзурпіруе правы дзяржаваў.

Стары ўсміхнуўся:

— *Mio caro figliuolo*³ Напалеон, Папа ведае, што можна даць і што ўзяць. Ён саступіць вашым прапановам. Ён чакае вас. Ён нязломны і міралюбны.

Банапарт задумаўся, нібыта новыя ідэі пачалі запаўняць ягоную галаву. І раптам заявіў:

— Вы не ведаеце духу часу. Францыя зусім адварнула ад рэлігіі. Паўсюль укаранілася бязбожнасць. Вы не ведаеце пра прагрэс ідэяў Мантэс'е, Райналя і Русо. Рэлігійны культ адменены. Да яго ні ў кога няма павагі. Вы ж

бачылі, як скандальна паводзілі сябе за сталом мае афіцэры.

Добры канонік пахістаў галавою:

— О! Гэтыя сімпатычныя маладыя людзі, яны легкадумныя, разбэшчаныя, ачмурэлыя! Гэта пройдзе. Гадоў праз дзесяць яны не будуць бегаць за дзяўчатамі, а пойдучы на Імшу. Карнавал працягнецца нядоўга, нават гэты з вашай Французскай рэвалюцыяй скончыцца ў хуткім часе. Касцёл вечны.

Банапарт запярэчыў, што і сам ён недастаткова рэлігійны, каб умешвацца ў чыста касцельную справу.

Тады канонік зірнуў яму ў вочы і сказаў:

— Дзіця маё, я ведаю людзей. Я бачу вас: вы не філосаф. Займіцеся благаслаўлёным айцом Бонавентурам. Ён адплаціць вам за тое, што вы зробіце для яго. Што да мяне, то я надта стары, каб пабачыць завяршэнне гэтай вялікай справы. Я ў хуткім часе памру. Ведаючы, што справа ў вашых руках, я сустрэну смерць спакойна. І перш за ўсё не забывайцеся, дарагі сваяк, што ўся магучнасць зыходзіць ад Бога праз пасрэдніцтва Ягоных святароў.

Ён устаў, узняў рукі, благаслаўляючы свайго маладога сваяка, і выйшаў.

Застаўшыся ў адзіноце, Банапарт доўга гартаў тоўстую тэчку з мемарыялам пры святле чаднай свечкі. Ён думаў пра магучнасць Касцёла і ўрэшце прызнаўся сабе, што інстытуцыя папства больш трывалая, чым Канстытуцыя III года Рэспублікі. У дзверы пастукалі. Гэта быў Бэрцьё, які прыйшоў папярэдзіць генерала, што ўсе гатовыя вырушыць у паход.

Пераклаў з французскай мовы
Валеры Буйвал.

¹ Ад улоння маці маёй: Ты Бог мой (лац.).

² Цела Бахуса (італ.) — праклён з узгадкаю нячыстай сілы.

³ Дарагі сыноч (італ.).

Данута Бічэль

Зялёны андарачак — скарб бабы Юлі

Летась паехала я да родных на магілкі. Перад вяртаннем у Гародню зайшла да сёстраў Яні і Гені. Яны мне падаравалі адрэз у клетку. Я пашыла сабе андарачак. Прымерала: гэта ж трэба, амаль такі андарачак я ўжо прымярала — зялёны андарачак бабы Юлі!

Калі я падрасцала ў бядноце, толькі два андарачкі бачыла ў старэйшых жанчын. У кожную вязковую хату ў Біскупцах я не заходзіла. Аднойчы Ганна Кузьмова дастала з куфра свой андарачак, дазволіла да яго дакрануцца, паглядзіць. У Ганны быў увесь народны строй — вышываны каптанік з адкладным каўнерыкам і цёмна-сіні шнураваны станік, вышыты блёсткамі, палатняны фартушок, па краях абвязаны шыдэлкам зубчыкамі. Андарачак у клетку, складкі пад пасак на паясніцы, у ім было больш цёмна-сініх клетак. Ганніна дачка Надзея строй маці не апранала. Але Надзея была вышэйшая за маму, магчыма, і вышиванка, і андарачак ёй былі зацесныя, а, можа, яна не хацела апранаць такое адзенне, якога ніхто з дзяўчат у вёсцы не меў і не насіў...

Рэніна свякроў Юля Супрэнава, з якой мы вялі спакойныя размовы пра жыццё, седзячы на прызбе яе казачнай хаціны, аднойчы дастала з куфра свой андарачак, каб я памерала. Муціць, яна хацела палюбавацца збоку на свой скарб. Юля была дробнай жанчынай. Андарачак добра сядзеў на дзяўчынцы-падлетку.

Якое гэта незабыўнае адчуванне — апрануць такі прыгожы, суконны, шорсткі, па костачкі, андарачак! Адчуванне лёгкасці, палёту і перавагі над усімі жанчынамі вёскі... Павернешся, а ён завіруе то бочачкай, то веерам.

Я прывыкла называць Рэніну свякроў бабай Юляй — так яе называла Галька, адзіная дачка маёй сястры Рэні.

Я вучылася ў сёмым класе Карнілкаўскай школы. Настаўніца роднай літаратуры прыдумала паказаць людзям з навакольных вёсак спектакль па п'есе Кандрата Крапівы «Партызаны». Аднакласнікі не мелі вялікага жадання ўдзельнічаць у спектаклі: гэта ж дадатковая нагрузка, у вёсцы і без таго хапае работы! Ролю Кацярыны настаўніца аддала Ірыне Конан: яна была выдатніцай, жыла ў Карнілках блізка ад школы, заняткаў не прпускала. Ірыну як бы «ўзнагародзілі» гэтай роляй.

1

У п'есе Кацярына была прыгажуняй, у яе быў закаханы Рыгор, партызан, галоўны герой п'есы. Мне прапанавалі ролю пані Яндрыхоўскай. Ніхто і не хацеў іграць ролю «пані», старэйшай па ўзросце, гэты персанаж успры-

Біскупцы. Верка з маці Юляй Супрэна.

малі як адмоўны. А я згадзілася, надта хацелася мне ўдзельнічаць у спектаклі. Што апранала Яндрыхоўская, ніхто асабліва не ўяўляў, у тым ліку і настаўніца. Я пазычыла ў бабы Юлі андарачак.

Ні ў бабы Юлі, ні ў нашых цётак, маціных кумак і Рэніных сябровак, не было вышываных блузачак. Фартушкі былі ў Паўліны і Казі Карабановых, але яны жылі аж на Павалоках. Я пазычыла ў сястры Рэні ружовую шаўковую блузачку ў дробныя кветкі. Усім спадабалася, як выглядала пані Яндрыхоўская. Ніхто не звяртаў увагі на сюжэт п'есы, усе пазіралі на андарачак, які так пераліваўся, віраваў на мне то кубачкам, то веерам. Вядома, ігралі мы ўсе не так, як акторы. Але спектакль удаўся.

Калі я цяпер пачала апавядаць маёй пляменніцы Гальцы, Юлінай унучцы, пра той андарачак, то яна першы раз пра яго

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупцы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запалляні» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палесці» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сну» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017) і інш. Жыве ў Гродне.

Біскупцы. Мікалай, Рэня і Галька. 1955 г.

Біскупцы. Галька Супрэн. 7 гадоў.

Біскупцы. Юля Супрэн.

пачула. Галька паразмаўляла па тэлефоне з Верай, дачкой Мікалаевай малодшай сястры Веркі. І тая не бачыла андарачка. А галоўных сведкаў — Сымона, Юлі, Мікалая, Рэні і Веркі, ужо на гэтым свеце няма. Толькі Валя Сайкова засталася з таго пакалення. І яна андарачка не памятае. Ды калі Юля андарачак не апранала, ён ляжаў у куфры, то яны яго і не маглі ўбачыць...

Куды прапаў андарачак? Юля апранала яго, калі выходзіла замуж за Супрэнавага Сымона. Берагла андарачак на смерць. Мне так і казалі, што пахаваецца яна ў гэтай спадніцы.

Калі навуковая экспедыцыя Музея старажытнай беларускай культуры, якім кіравала Вольга Церашчатава, прыязджала ў Біскупцы ў пачатку васьмідзясятых, Юля адчыніла свой куфар, у якім былі акуратна складзеныя пошцілкі, ручнікі, сувоі палатна і андарачак. Некалькі ручнікоў і абрускаў госці ў яе выпрасілі ў музей, вядома, за сімвалічную плату. Юлін андарачак быў пашыты ў акуратна запрасаваныя складачкі так, што зверху выступалі зялёныя паскі, а ў доле складачкі рассыпаліся ўсімі колерамі вясёлкі. Ну, можа, не ўсімі, бо чырвонага колеру там не было.

Цяпер я ведаю: такі ж андарачак апранала да шлюбу Зося з паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш», у той час я ўжо прачытала паэму, але пра гэта падабенства я і не падумала.

2

Чаму мужчыны з нашай вёскі ездзілі ў сваты ў Белагруды, у Заполле, у Няцечу, у Альхоўку за Нёман, у Сонтакі? Дзядзька Мікодым, ад якога перайшоў да мяне талент рыфмаплёта, складаў кароткія вершы. Яму трэба было паспець прачытаць верш слухачу, пакуль той праходзіў міма варотаў па вуліцы. Мікодым дэкламаваў у прастору:

Ты набыў маёнтак,
бо ўзяў жонку з Сонтак.
А мая з Няцечы,
то живу ў галечы...

Сымон, бацька майго швагра Мікалая, узяў замуж Юлю Ткач з Жыжмы, з вёскі за 19 кіламетраў. Сымон быў багаты, меў добрую гаспадарку, поле, сенажаць, вялікае гумно і гумнішча, на якім працавала малатарня. У Сымона былі дзве сястры. Стэпка выйшла замуж у сваёй вёсцы за багатага Міхася Бічэлевага. У іх былі дзеці — Ладзік, Мікалай, Алёшка, Валя, Маня.

З усіх іх яшчэ жыве ў Бердаўцы Валя Чайкоўская. Мікалай утапіўся ў тым месцы, дзе Гаўя ўпадае ў Нёман. Яго жонка Верка, мая хросная маці, выхоўвала дзяцей адна... Ладзік з сям'ёй пераехаў у Растоў. Алёшка ажаніўся з каталічкай. Іх дзеці паехалі ў Маскву. Калі Саюз разваліўся, сын Алік са Святланай вярнуліся ў родную хату. Хто жыве ў дзедавай хаце, той і прадаўжае род.

Другая сястра Сымона, Марыля, замужам была за Міхасём Сайко. У іх раслі два сыны — Франак і Янак. Марыля захварэла і памерла маладой. Да Міхася перайшла жыць Стэпка, якая гадвала чужых дзяцей, а сваіх сыноў, Франка і Чэсіка, пакінула бабулі Людвіцы і дзеду Людвіку. Дзедка ў вёсцы называлі Пілсудскім...

А гісторыя такая. Летам у вёсцы было надта брудна, жанчыны не падмяталі вуліцу і нават свае панадворкі. Людвік прыдумаў, як іх прымусяць зрабіць парадак. Прайшоўся па вуліцы і сказаў, што ў нядзелю праз вёску будзе ехаць сам Юзаф Пілсудскі, каб усе падмялі вуліцу перад сваімі хатамі і прыбралі панадворкі. Людзі паслухалі і зрабілі так, як ён загадаў, нават павымывалі вокны. Назаўтра Людвік сам запрог сваіх прыгожых коней у брычку і праехаўся з канца ў канец па вясковай вуліцы. Яго пачалі называць Пілсудскім.

Выдаўшы сёстраў замуж, Сымон Супрэн дапамог ім паставіць добрыя хаты, з ганкамі, з уваходам ад вуліцы і ад панадворка. Сымон надарваўся на будоўлі хатаў і памёр, калі старэйшаму сыну Мікалаю было 14 гадоў. Франя памятае, як Сымона выносілі з хаты ў труне.

3

Вынеслі труну, на лаву пасадылі малую Верку, «каб не палохалася памерлага бацькі». Юля сказала: «Была слабая пуга, але і без яе туга!» Злавала на яго, што надарваў свае жылы, паднімаючы бяровенне на зрубы сваім сёстрам, а цяпер ёй адной прыйдзеца надрывацца. Але нараканне — малітва д'ябла.

Юля не наракала. Перажыла з дзецьмі вайну.

Але ў пяцьдзясят другім годзе гаспадарку забралі ў калгас.

Сын Мікалай пайшоў па бацьку: араў, сеяў, касіў, малаціў, трымаў каня, дзве каровы, авечак, свіней, курэй, дапамагаў людзям.

Мікалая паважалі ў вёсцы... Запрашалі і праваслаўныя, і католікі ў дружбанты або хрысціць дзяцей. Багатыя людзі хацелі выдаць дачку замуж за Мікалая. Юля, па старым звычаі, думала, што сама выбера сыну жонку. Неяк яна разабралася са шматлікімі сваякамі ў Біскупцах і ў Жыжме, склікала іх на дапамогу. Галька ўспамінае ўцекачоў, вандроўнікаў, каго Юля карміла за малітву, хто спаў у іх на печы і апавядаў ёй казкі. Маленькая, босая, Юля хадзіла з граблікамі за сваім сынам-асілкам. Ён касіў, яна падграбала. Ён ідзе наперадзе і, як дзіця цацку, вядзе за сабой маці. За пэўную слабасць яе жартоўна называлі «трактарчык».

На Пакровы Юля ездзіла ў Жыжму да сваякоў і ў царкву. Царква Пакрова Прасвятой Багародзіцы стаяла (і цяпер стаіць) у Князікоўцах. Юля падаравала ў царкву ручнік. Жанчыны з яе роду мелі прозвішча Ткач і былі слаўнымі ткачынямі. На рацэ Жыжме ёсць вёска Ткачы, адкуль паходзяць Юліны продкі.

Аднойчы Юля выбралася ў Жыжму на возе і ўзяла з сабой Гальку, каб паказаць унучцы казку свайго дзяцінства, пазнаёміць са сваякамі, паказаць вогненную раку Жыжму: вогненную, бо дзеці на агонь кажуць «жыжа».

Ад Юлі я пачула навуковы тэрмін «жыжэмскі наіў»... Ікону

Біскупцы. Сваякі з вяселля Галі і Пятра.

Пакрова Прачыстай Багародзіцы малявалі мясцовыя мастакі.

Ікона ў князікоўскай царкве традыцыйная: Багародзіца ў сінняй сукенцы, у чырвонай накідцы, стаіць на воблаку і трымае перад сабой пакроў, ці мафорый, якім закрывае людзей ад небяспекі. Узоры, зоркі на мафорыі-хусцінцы мастакі змалявалі з узораў на вясковых старых ручніках, а Юля пераносіла тэя самыя ўзоры назад на свае ручнікі.

Аднойчы ўночы Юля ткала пры святле месяца, промень месяца асвятляў іконку на покуці, пераламаўся ў бляску іконкі і асвятляў яе чаўнок, які заззяў у руках, як агонь.

4

Юля патрымала на далоні агонь, як жывую душу, і прыняла гэта як знак ад Багародзіцы: даткала ручнік і занесла ў царкву.

Ткачыхі з вёскі Жыжмы фарбавалі свае лянныя, кужэльныя і суконныя ніткі на тым балоце, каля вёскі Пятрашкі, недалёка ад Беняконяў, дзе бярэ пачатак рака Жыжма. Некаторыя краянаўцы думаюць, што Пятрашкі ў Літве. Ды межы дакладна не праведзеныя. Шальчынскайскі раён Літвы ўкліняеца ў Беларусь, як устаўка. Так правялі мяжу пасля вайны, утварылі «шальчынскайскі мяшок». Да вайны мяжы не было. Жанчыны бралі прадзіва ў мяшкі, скарынку хлеба, насілі фарбаваць ніткі, некалькі дзён там адпачывалі.

Рака Жыжма выходзіць з ба-

лотца крыніцай, каля крыніцы — забалочаная азярынка, у якой каля берага кругамі разліваюцца мутныя плямы — у тым месцы і замочвалі ніткі, трымалі некалькі дзён.

У залежнасці ад часу замочвання і ад адценняў суровых ці ваўняных ніткаў, можна дасягнуць цёмна-бурага, балотнага, светла-зялёнага і жоўтага колераў... Да таго ж, усе колеры пераліваюцца, як Жыжма, паўзучы вужакай па балацінах да Сонтакаў, дзе яна стамляецца і ўпадае ў Гаўю.

Рака Гаўя пачынаецца крыху вышэй, на тым жа балоце, каля фальварка Дзякі. Гаўя цячэ напразткі па жвіровым дне, пераважна пясчаным полем і лесам; не даплывае да Бурносаў, на біскупскім лузе, Гаўя ўпадае ў Нёман.

На рацэ Жыжме, недалёка ад вёскі Гайцёнішкі, ёсць святая крыніца.

Каля Гаўі, ва ўрочышчы Трэці Перакоп, ёсць такое ж Мядзведзевае азерца, дзе па той жа тэхналогіі фарбуюць ніткі ў мядзведзевы колер. У Мядзведзевым азерцы ніткі мочаць у гразь і пакідаюць на некалькі дзён і на тыдзень... І ніхто іх там ніколі не вартуе, ніхто іх і не чапае. Жанчыны ходзяць, варочаюць і правяраюць — кожная ткаля свае маткі...

Юля казала, што суконныя ніткі на яе андарачак яна фарбавала ў Пятрашкавым азерцы. Юля лічыла, што яе андарачак меў родавы мацунак: апраанеш

яго, у цябе ўсё атрымаецца. Толькі ў Біскупцах не давялося Юлі красавацца ў сваім андарачку, ціха марыла: апрагне андарачак, і Бог прыме яе ў сваё Валадарства, і яны з Сымонам зноў сустрэнуцца — высока, у захмар’і.

Юля апавадала пра Пакрова, нібы яна перажыла тую гісторыю...

У 910 годзе, пры імператары Мудрым і патрыярху Макарыі, Візантыйская імперыя вяла вайну з сарацынамі, мусульманамі.

5

Канстанцінопалю пагражала небяспека. 14 кастрычніка, у нядзелю, улахернская царква была перапоўнена вернікамі, якія маліліся ўсю ноч. Святы Андрэй, юродзівы, а чацвёртай гадзіне ночы падняў вочы ў неба і ўбачыў, як Прасвятая Багародзіца ідзе па паветры, асветленая нябесным святлом, акружаная анёламі, у суправаджэнні Яна Хрысціцеля і Яна Багаслова. Андрэй у маладосці трапіў у палон і быў прададзены ў рабства Феагносту ў Канстанцінопалі.

Юля апавадала гэтую гісторыю, нібы Канстанцінопаль быў у Жыжме ці ў Князікоўцах і ўсё адбывалася на яе вачах. А гэта таму, што ў царкве, у верхнім радзе іканастаса, молячыся, бачыла ўвесь гэты сюжэт на іконах.

Я прыязджала з Ліды, з Наваградка, з Гародні, дзе вучылася, а пасля і працавала, бегла да сястры, але яна днём не мела часу паразмаўляць, а Юля сядзела на сваёй прызбе. Казала звячэйна: «Баба слаба!» або: «Паляцела б у Жыжму, а дзе ж сілачкі вазьму?»

Юля не хацела, каб Мікалай жаніўся з Рэняй. Не таму, што Рэня каталічка. Сярод магчымых кандыдатак яна пералічвала і каталічак. Юля казала: «Толькі не Яськаву дачку!». Усе думалі: гэта таму, што Яська пайшоў «ахвотна» ў польскае войска. Толькі Яська і Юля ведалі таямніцу, якой ніхто і не даведаўся...

Калі сын не паслухаў, маці зацялася, не любіла нявестку, а прыдрацца да яе не магла, Рэня была ўдалай і жонкай, і гаспа-

дыняй. Людзі яе паважалі. Юля здалася, але трымалася на дыстанцыі.

Галька не адчувала гэтага напружання паміж бабай Юляй і дзедам Яськам. Ні Юля, ні Рэніны тата і мама Гальку асабліва не песцілі, адны другіх асцерагаліся. Яська з Марыляй Гальку не вучылі маліцца па-польску, каб не залавала Юля. Найболей песняў, вершаў, малітваў з польскіх трох класаў ведала Рэня. Ды і яна не вучыла дачку, каб не дражніць Юлю. Толькі праўнукам перад смерцю песні свае паспявала. Галька, старэйшая за Віку на 10 гадоў, прыходзіла да бабы Марылі і дзеда Яські, а ён насіў малую Віку на плячы і спяваў ёй па яе заяўках: «Panna Anna bierze ślub...» «Wiele wicher u komina!» Гальцы было крыўдна, што ёй гэтыя песні не спявалі. Юля таксама не вучыла Гальку.

Мікалай напісаў на лістку малітвы «Ойча наш», «Дзесяць заповедзяў» і «Верую...», Галька іх вывучыла і пайшла да першай споведзі ў дакудаўскую царкву. Гальцы зайздросцілі каталіцкія сяброўкі, якім трэба было вывучыць усю катэхезу.

6

Рэня перайшла ў праваслаўную веру, спявала ў царкве, а дома малілася, як прывыкла з дзяцінства, па-польскаму малітоўніку і на ружанцы. Рэня памятала малітвачкі, якім навучыла яе баба Канстанцыя родам з Белагруды. Абраз Езуса і Марыі Магдалены мама аддала ў пасаг Рэні. Ён і цяпер аберагае апусцелую хату, якую аддалі ўнуку Віцію Ліхараду.

Мікалай з Рэняй пабудаваліся на чыстым месцы насупраць сядзібы бацькоў, у Сымонавай хаце засталіся Юля з Веркай. Калі Верка выйшла замуж за Косціка Карабана, Сымонаву хату перавезлі на Павалокі. Юлі паставілі хатку, якую яна сама спраектавала, — ад яе пачыналіся гаспадарчыя будынкі: адрынка з сячкарняй, хлёў.

Юля засталася ў малой хаціне са сваімі думкамі, успамінамі,

супакоенай, у кантэмпляцыі. Як не хацелася варыць ежу, ішла да Рэні, налівала там, што знаходзіла на прыпечку, у каморы, у халадзільніку. Часам пакідала пасля сябе разліты боршч. Памяняліся яны ролямі. Ды ніколі не сварыліся, не пераступалі нябачнага плоту.

Юля была мысляром. Я, маладзейшая за сястру на восем гадоў, у яе разуменні была асобай нейтральнай, таму яна выбрала мяне як слухачку.

Каб жа я яшчэ накіроўвала яе разважанні пытаннямі ды натавала адказы!

У Галькі канкрэтных успамінаў пра бабулю болей. Яны разам адпасвалі каровы, калі прыходзіла чарга. Галоўны пастух казаў: «Лепей адна Галька, чым сем Юляў», таму што Галька ног не шкадавала, адпыняла каровы, а Юля хадзіла ззаду за статкам або спала ў зацішным месцы пад кустом. Калі прывозілі сена з лугу, пласты на вышкі прымала Юля, а Галька іх перацягвала глыбей і таптала, скачучы.

Галька ўспамінае, як баба Юля з жанчынамі хадзіла ў пілігрымку ў Вострую Брану і прынесла з Вільні салодкіх пернікаў, выпечаных у форме розных звяркоў. Дала Гальцы зайчыка, а потым кажа: «Адай зайчыка. Адзін паламаўся, не хапіла Ганцінай Ядзі. А ты свая, то пацярпі...»

У Ліпнішках касцёл імя святога Казіміра. У наваколлі Вялікага Княства чацвёртага сакавіка, «на Казюкі», пры касцёлах адбываюцца фэсты і кірмашы, а найважнейшы кірмаш — у Вільні. У тым годзе Юля з братам паехалі ў Ліпнішкі. Мёд Ткачы трымалі ў бочачках, якія выраблялі самі: з ліпкі, з вішні, з клёну.

7

Ад вырабу вялікіх бочак застаюцца канчары клёпак, з гэтых канчароў «кляпалі» драўляны посуд — лыжкі, палачкі для макання мёду, конаўкі, бочачкі, цабэркі, даёначкі, ночвы, ступікі, выразалі птушак, зайчыкаў, вярцёлкі, іншыя дзіцячыя цацкі.

У тое лета быў урадлівы мя-

довы збор, пчолы за зіму не паелі ўсяго мёду. Юля ў сваім андарачку павезла вясновы мёд на кірмаш. Чарга стаяла да Юліных бочачкаў, куплялі і мёдзік, і ручнікі, настольнікі, паяскі. Андарачак на яе стане хваляваўся, віляў хвостом, як рака Жыжма па балотных купінах. Калі засталася апошняя бочачка мёдзіку, перад Юляй стаў высокі дзяцюк, які да гэтага часу пазіраў збоку, як хваляваўся на яе спрытным стане андарачак. Гэта быў Сымон Супрэн з-за Гаўі, з Біскупцаў.

Ён нічога такога канкрэтна і не сказаў, але Юля ведала, што восенню прыедзе да яе ў сваты. Паміж сяўбой і жнівом аснавала і ткала ручнікі на падарункі сваякам маладога. Выткала доўгі ручнік пад ногі — на вячанне, і за адну ноч на Яна выткала вясельны ручнік з вясельнымі птушкамі, якія цалуюцца...

У дакудаўскай царкве Прачыстая Багародзіца зняла з галавы Пакроў і накрыла Юлю і Сымона. Яны пражылі, колькі пражылі, спачатку разам, а пасля Юля жыла за дваіх, апрануўшы свабодны каптанік і шэрую доўгую спадніцу кубачкам, якая не хвалявалася веерам, як той андарачак. Юля не весялілася на вяселлях. Сымонава маці хварэла, ляжала ў пасцелі некалькі гадоў, і Юля яе даглядала да смерці, а дзве дачкі не ведалі клопатаў.

Юля ў прыгожым маляваным куфры прывезла ўсю сваю Жыжму. Пасля вяселля выбрала з куфра самае патрэбнае на буднія дні. Куфар зачыніла і ключык схавала. Сказала, што згубіла...

8

Юліна ўнучка Вера жыве ў Гродне з мужам Васіліем і сынам Сяргеем. Я спытала ў Юлінай унучкі, ці мае яна фатаграфію бабулі... Вера падзялілася сваімі сямейнымі рэліквіямі — фатаграфіямі бабы Юлі, мамы Веркі і таты Косціка Карабана. Разглядаю іх і здзіўлюся: якія яны непасрэдня, незалежныя, чыстыя і прыгожыя... Юля магла стрымаць свае пачуцці глыбока ў сэрцы. Мікалай і Рэня заўсёды

думалі: а што скажуць людзі. А гэтыя двое трымаюцца за рукі і каханнем перапоўненая ўся іх істота: іх адзінае шчасце на дваіх свеціць, трымціць і выбухае ў прастору па-за нябытам. Божа, якімі натурамі засяліў Ты маё святое балота! Я вяртаюся ў памяці да таго выпадку, калі пад ранак ляцела над замецёнай прасторай, ледзь дакранаючыся скарынкі сумётаў, і раптам прывалілася на глыбіню — у тунэль ад Рэнінай хаты да адрынкі, і ўбачыла Верку і Косціка... Лёгка апранутыя ў кароткія кажушкі, яны трымаліся за рукі і глядзелі адно другому ў вочы, і не заўважылі, як прайшла ноч... А пасля гэтак праяцела жыццё.

Яны пажаніліся ў 1954 годзе. Першы сын Генік нарадзіўся і памёр у 1955-м. У 1957-м нарадзілася дачка Вера, якая са мною цяпер размаўляе і дзеліцца фоткамі. У 1961 годзе нарадзіліся блізняткі Пеця і Толік. Пеця пажыў сем месяцаў і памёр. Толік вырас, шукаў свайго месца ў жыцці. У 2006 годзе паехаў у Маскву на заробкі. Адтуль да маці Веркі з міліцыі прыйшла тэлеграма: сын памёр ад пабояў у бальніцы. Верын муж Васіль Казун з сябрам прывезлі яго ў труне, пахавалі ў Біскупцах...

Косцік памёр у 1981 годзе: лячыўся ад сухотаў у гродзенскай туберкулёзнай бальніцы. Яго арганізм не прыняў нейкіх антыбіётык, ад алергіі ў яго здарыўся сардэчны прыступ...

Фотка шчаслівых закаханых зроблена ў 1956 годзе...

Калі Юля занемагла, Верка забрала маці ў сваю хату. Юля стала маленькай, Верка брала яе на ручкі і калыхала, як малое дзіця. Адзін раз Верка доўга шукала маці, а яна заснула ў кардоннай скрынцы, скруціўшыся, нібы коцік.

Юля пры жыцці забыла пра андарачак, таму ён і згубіўся. Магчыма, на Пакровы Маці Божая апранула яго на малую сіротку ў Жыжме!

Мікалай узяў замуж маю сястру Рэню, шанаваў яе, працаваў яны і жылі доўга і шчасліва. Галька выйшла замуж за Пятра

Ліхарада, была настаўніцай беларускай мовы ў Дворышчы, дзе ў эксперыментальнай гаспадарцы «Ніва» працаваў Пятро.

9

Яны маюць двух сыноў, унучкаў — аднога хлопца Мацвея і пяць дзяўчынак. І дачакаліся праўнука Рамана, Юлінага прапрапраўнука.

Аднойчы Юля на прызбе апавядала мне гісторыю, як на вяселлі дарылі маладых. Прывялі каня, а ён не захацеў пераступаць праём у дзвярах і заходзіць у хату. І Юля засмяялася, што з ёй здаралася рэдка.

— Вы кахалі Сымона? — спытала я недарэчна.

— Не ведаю, пра што ты гаворыш! — адказала Юля, — прадумалі вы гэтае каханне. У Бібліі мужчына, калі жэніцца, пакідае бацькоў. А тут, у гэтай бядаце, маладыя жывуць пры бацьках, збунтаваны мужчына робіцца бездапаможным. Ад таго і ўсе няшчасці. Сям'я ствараецца Богам на небе як аснова святога жыцця.

Юля ведала, што такое каханне, ды гэтае пачуццё было затоена ў сэрцы так глыбока, што не кожнай такой Данусі Юля была гатова апавядаць, седзячы на прызбе. Юля таму і пражыла спакойнае і, можна так сказаць, шчаслівае жыццё, што нічога не растратана было ў яе сэрцы. Юля не мітусілася, не шукала ніякіх прыгодаў, не хадзіла ў тую месцы, дзе людзі збіраліся павесяліцца — у адзіноце, у сваім чыстым сумаўленні з Богам і са сваім Сымонам, які жыў у памяці яе душы, яны так і заставаліся адным целам. Сын і дачка прадаўжалі тую добрую традыцыю, якую стварылі бацькі. Юля памерла на Пятра ў 1991 годзе, і было ёй 90 гадоў...

А на мяне Юля залавала, таму што я закранула патаемнае...

Трэба было спытаць так: «Вы кахаеце Сымона?»

Людзі, не адкладвайце да ранічкі словы, якія трэба сказаць увечары...

2019, 2021

НАША ВЕРА 1/2021

Віталій Козінчук,
доктар філософії, сябра Нацыянальнага саюза мастакоў Украіны
(г. Івана-Франкоўск)

Канцэпцыя ўкраінскага іконаграфічнага канону: усходняя іканаграфія, заходні мастацкі стыль

Сёння ўкраінскае іконаграфічнае мастацтва перажывае час свайго новага адраджэння і духоўнага абнаўлення. Царкоўнае мастацтва Украіны ў XXI стагоддзі павінна імкнуцца знайсці свае даўнія містычна-сакральныя карані, якія вядуць да сапраўднага пазнання Бога, што заўсёды жыве ў сэрцах і душах ўкраінскага народа.

Тэме, прысвечанай ўкраінскаму іконаграфічнаму канону паміж Усходам і Захадам, важную ацэнку даў усходні праваслаўны артадокс дзякан Павел Алепскі. Напрыклад, ён кажа пра ікону Багародзіцы ў царкве горада Васількова каля Кіева: «Там яна велічная і прыгожая, уражвае розум аж да здзіўлення» [1, с. 41]. Падобнай ён ні раней, ні пасля не бачыў.

Можа, вандроўніка, прадстаўніка Усходу, так прыемна ўразіла толькі адна гэтая цудоўная ікона? Аднак не! Ён, як летапісец, вядзе запісы ў розных рэгіёнах Украіны. І вось на левым беразе Дняпра, у Гусцінскім манастыры, у галоўным храме, ён зачараваны шмат'ярусным іканастасам з выдатнымі прапорцыямі, арганічным адзінствам пазалочанай барокавай разьбы па дрэве і іконамі. І тут гучыць фраза архідыякана, які піша і ад імя патрыярха Макарыя, бо разам з ім аглядаў унікальныя

ўкраінскія святыні: «Мы ніколі яшчэ такога не бачылі!».

На думку архідыякана Паўла, ні адзін чалавек не ў сілах апісаць гэты іканастас, яго стройную вышыню, яго пазалоту, бляск і выгляд. Ён падумаецца ад зямлі да верхняй часткі вялікага купала. Святыя іконы ўражваюць вельмі вялікімі памерамі і дасканаласцю выканання. Яны пагружаны ў нішы, каб лепш была бачная прыгажосць і люстрыны бляск іх пазалоты [1, с. 41].

Гэта арганічнае злучэнне дасканалай прыгажосці з духоўным натхненнем склала новы канон для ўкраінскай сакральнай культуры. І гэты паралельны візантыйскаму канон адрозны ад таго, які сцвердзілі айцы Трульскага (692), Нікейскага (787) і іншых Сабораў.

Украінскі іконаграфічны канон заснаваны на багаслоўскім і евангельскім вучэнні. І вельмі добра, што асновы гэтага канону так выдатна паказаў менавіта высокакультурны святар праваслаўнага Усходу. Бясспрэчна, Павел з горада Алепо ведаў вучэнне Царквы аб правільнай перадачы на іконах вонкавай набожнасці і ўнутранай духоўнай сілы Хрыста, Багародзіцы і святых. Яго здзіўленне (і, напэўна, здзіўленне яго бацькі, патрыярха Антыёхскага Макарыя, з якім ён разам аглядаў ўкраінскія іконы), вы-

яўленае ў словах «мы ніколі яшчэ такога не бачылі!», можа быць растлумачана тым, што высокія сірыйскія дастойнікі ўпершыню ўбачылі сапраўдныя іконы, цалкам сугучныя з пастановамі Сусветных царкоўных Сабораў.

Ёсць тры асноўныя прычыны такога канону ўкраінскіх іконаў: па-першае, Царква ва Украіне ніколі не ведала ерасяў, якія раз'ядалі Візантыю і некаторыя іншыя краіны ўсходняга абраду; па-другое, ўкраінскі ікананіс развіваўся на аснове тых жа прафесійных мастацкіх школаў і стыляў, што і мастацтва краінаў Заходняй Еўропы, і, па-трэцяе, на прафесійны ікананіс моцна ўплывала народная ікона, якая была забаронена маскоўскім Сталавым Саборам (1551).

У адрозненне ад ізографоў візантыйскага стылю, ўкраінскія мастакі шанавалі, акрамя духоўнай, яшчэ і цялесную прыгажосць святых і выяўлялі гэта ў праваслаўных іконах. Таму і не зусім цалкам прыняўся ва ўкраінскім царкоўным мастацтве класічны візантыйскі стыль, дзе цялесная прырода святых адыходзіла на апошні план. Украінскія мастакі XVI–XVIII стст. не разумелі сэнсу падзелу духоўнай (аскетычнай) прыгажосці ад зямной, то бок, цялеснай. Акрамя таго, візантыйскіх правельнікаў «Ярменій» ўкраінскія ізографы

не ведалі. Народ звяраў праваслаўную веру са Святым Пісаннем, дзе не гаворыцца, што святыя мелі дрэнную знешнасць, а наадварот, у многіх тэкстах Бібліі робіцца станоўчая характарыстыка цялеснай (зямной) прыгажосці святых і набожных людзей, якія былі мілыя Божаму воку [2, с. 4].

Вялікая колькасць літаратуры па іканазнаўстве аўтарства расійскіх і заходніх вучоных не мае аналізу ўкраінскіх іконаў. Іх напрацоўкі — гэта дэталёвае апісанне сакральных твораў іконаў візантыйскага стылю. Выключэннем з'яўляецца кніга беларускай даследчыцы Надзеі Высоцкай «Іканапіс Беларусі XV–XVIII стагоддзяў» (Мінск, 1992; перавыданне 2001 г.), дзе яна праводзіць паралелі паміж іконамі Беларусі і паўночнай часткі Украінскага Палесся і Валыні [3].

Украінскія мастацтвазнаўцы, такія як П. Жаўтоўскі, І. Свянціцкі, В. Аўсійчук, Д. Стэпавік і многія іншыя, пішуць у сваіх манаграфіях, што ўкраінскі народ з'яўляецца адным з першых па вышыні культуры сярод народаў Усходняй Еўропы, бо вызначаецца своеасаблівым мастацкім выказваннем, пераканаўчасцю іконаграфічнага зместу і тэалагічнай думкі. Украінскі народ ганарыцца сваім паходжаннем ад продкаў, якія не далі яму знізіць сябе ў культуры, не адставалі ў стварэнні мастацкіх каштоўнасцяў, разумелі ікону і яе духоўную сутнасць, умелі тлумачыцца на мове іконы, любілі сваю Царкву і сваё мастацтва [4, с. 30–31].

Украінскія майстры іканапісу, акрамя «візантызму», выкарыстоўвалі іншыя стылі і тонка

Аўтар невядомы. «Багародзіца Адзігітрыя». XIX ст. Палатно, алея. Зберагаецца ў фондах Музея мастацтваў Прыкарпацця.

адаптавалі іх у сваіх творах. Яны звярталіся нават да стылю готыкі пры напісанні святых іконаў. Нават у княскай Русі былі элементы раманскага стылю. Пасля Сярэднявечча ва Украіне ў галіне сакральнага мастацтва мы бачым ужо не асобныя рысы сусветных мастацкіх стыляў, а свае ўласныя варыянты гэтых стыляў, выпрацаваныя майстрамі па «методыцы сінкрэтызму». Захавалася нямала іконаў і насценных роспісаў у стылях украінскага рэнесансу, украінскага барока, украінскага класіцызму. Развіццё мастацтва гэтых мясцовых варыянтаў сусветных стыляў прыпадае на чатыры стагоддзі — з XVI па XIX. Напрыклад, на ўкраінскіх іконах пасля XVI ст. у сюжэтах «Адзігітрыя» або «Елеуса» Дзева Марыя не адлюстроўваецца сумнаю: сярэднявечны змрок трагізму на Яе твары цалкам знікае. Гэта ўжо тая Марыя, якая празорліва бачыць Яго ўваскрасенне і ўнебаўшэсце. Выраз

Яе вачэй ясны, шчокі цяплеюць чырванню, у чырвоных вуснах тоіцца ўсмішка добрай надзеі. Старажытная пасіянарасць выгляду Святой Марыі звязаная з жалобаю Вялікай пятніцы, а новая, жыццесцвярджальная — са светлым Хрыстовым уваскрасеннем. Такім чынам, іканатворцы эпохі барока зрушылі багаслоўскія акцэнтны, якія, дарэчы, бліжэй да іканалогіі святых айцоў, чым тыя акцэнтны, якія грунтаваліся на пасіянарасці адлюстравання старажытных візантыйскіх майстроў.

Уся гісторыя ўкраінскага іканапісу па сутнасці зводзіцца да адной высновы: неабходна пераадолюваць прорву паміж светам святасці

і светам зямнога жыцця чалавека. Гэта працяглы працэс гуманізацыі іконы. Езус Хрыстус, Багародзіца, усе святыя ўкраінскага народа і ўсёй Сусветнай Праваслаўнай Царквы губляюць ва ўкраінскай іконе сваю недаступнасць і строгі выгляд, уласцівы іканаграфіі Візантыі, балканскіх краінаў і Расіі. Украінская ікона пад уплывам заходніх мастацкіх стыляў пераняла рысы пакоры, дабрыні і міралюбнасці, што робіць яе арыгінальнай і непаўторнай у сусветным мастацтве.

СПІС КРЫНІЦАЎ І ЛІТАРАТУРЫ

1. Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским: (По рукописи Моск. гл. арх. М-ва иностр. дел). / Павел Алеппский. — Москва: О-во истории и древностей рос. при Моск. ун-те, 1896–1900, 1897. — 202 с.
2. Степовик Д. В. Новый ренессанс: Иконы Андрія Дем'янчука / Дмитро Власович Степовик. — Київ: Вид. ім. Олени Теліги, 2012. — 368 с.
3. Высоцкая Н. Ф. Іканапіс Беларусі XV–XVIII стагоддзяў / Надежда Фёдоровна Высоцкая. — Мінск, 1995. — 234 с.
4. Ярема. В. Дивний світ ікон. / Володимир Ярема. — Львів: Логос, 1994 — 73 с.

Вікторыя Ільіна. «Вандроўка па горадзе», палатно, алей. 2013 г.

Пётра Васілеўскі

Натхнёныя горадам...

Так здарылася, што я, мінчанін, Беларусь адкрываў для сябе збольшага толькі ў сталыя гады дзякуючы сваёй прафесіі. Як журналіст я пабываў у шмат якіх гарадах і паселішчах, але некалькі важных кропак на мапе нашага Краю я наведаў раней і па ўласнай ініцыятыве. Так яшчэ ў студэнцкія гады я трапіў ў Гродна. Тады, на першым спатканні з горадам, мне ўжо муліла вока абсурднае спалучэнне ў ягоным абліччы велічы і занядбанасці, шляхетнасці і хамства. Было

ўражанне, што ўсё, што рабілася ў Гродне ў савецкі час, усё што тут паўстала за саветамі, — жытло, адміністрацыйныя гмахі, прадпрыемствы, установы культуры, транспартныя камуканіцыі, будавалася такім чынам, каб знішчыць гістарычную аўру каралеўскай сталіцы, разбурыць структуру, што складалася цягам стагоддзяў, а калі не атрымлівалася разбурыць, дык знівеляваць архітэктурныя дамінанты, перайменаваць вуліцы, выкрасліць з гістарычнай

памяці Гродна Вялікае Княства Літоўскае, Рэч Паспалітую, БНР, магдэбургскае права, 1863 год — усё, што складае гонар і славу горада і краіны ўвогуле. Меліся зрабіць самы беларускі, самы шляхетны горад нашай краіны брутальна савецкім...

Сёння Гродна адраджаецца ў былой велічы, і я шчаслівы, што гэта адбываецца і на маіх вачах. І вось што мне падумалася... Калі б у чалавека, які жыве за нашай усходняй мяжой і чыё стаўленне да Беларусі грунтуецца на па-

Пётра Васілеўскі — журналіст, карэспандэнт газеты «Культура». Нарадзіўся ў 1954 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскую мастацкую вучэльню, а потым — Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў), дзе атрымаў кваліфікацыю дызайнера-графіка. Паступіў у аспірантуру на мастацтвазнаўства і заняўся журналістыкай. Працаваў у газетах «Літаратура і мастацтва», «Народная воля», «Мінский курьер», «Товариш», супрацоўнічаў з часопісамі «Мастацтва», «Малодосць», «Беларусь», «Нёман». Сябра Беларускага саюза мастакоў па секцыі крытыкі і мастацтвазнаўства. Піша пра выяўленчае мастацтва і пра дызайн.

стулатах расійскай імперскай і савецкай ідэалогіі, надарылася б магчымасць наведаць наш Край не праездам з Масквы ў Варшаву ці Берлін, а прыехаць у Беларусь менавіта дзеля самой Беларусі і няспешна агледзець яе цікавосткі, ён бы адкрыў для сябе «неверагодны факт»: Беларусь — не Расія. І яшчэ ён быў бы здзіўлены тым, што яна зусім не маленькая. Так, на палітычнай мапе свету ў параўнанні з нашай усходняй суседкай Беларусь выглядае сціпла, дарэчы, як і большасць еўрапейскіх дзяржаў. А вось паводле цывілізацыйнай насычанасці і патэнцыяле культуры яна, безумоўна, дасць фору многім рэгіёнам на ўсходзе ад Віцебшчыны ці на поўдні ад Гомельшчыны. Нездарма для паспалітых расіянаў сёння Беларусь стала тым, чым у савецкі час для іх была Прыбалтыка — блізім Захадам. І яшчэ адкрыццём будзе тое, што Беларусь неаднародная, шматалічная. Сутнасна нашы рэгіёны не антаганісты, але іх адрозненні відавочныя. Ёсць у Беларусі свой Усход і ёсць свой Запад, якія падзяляе, як сказаў вялікі амерыканскі пісьменнік Амбраз Бірс, «ледзь заўважная прорва». Гэта наступствы міжваеннага часу, калі адна частка нашага Краю апынулася ў складзе Польскай дзяржавы, а ў другой усталяваўся камуністычны рэжым з характэрнымі для яго зняважлівым стаўленнем да культуры папярэдніх сацыяльных фармацый і агрэсіўным атэізмам. І калі ў 1939 годзе абедзве часткі ўз'ядналіся, высветлілася, што людзі адной крыві, адной мовы і ў значнай ступені адной ментальнасці належаць да розных культураў. Скажам так — як немцы ГДР і ФРГ.

На Захадзе былі захаваныя, нават закансерваныя пэўныя формы традыцыйнага, даіндустрыяльнага грамадства, а на Усходзе камуністы скіравалі жыццё

ў новае рэчышча — паўстала прамысловасць, непазнавальна змяніўся лад жыцця, грамада, пераважна вясковая і месцавая, набыла рысы дынамічнай урбанізаванай супольнасці. Нібыта, і някепска. Але, каб зразумець, якім коштам быў дасягнуты гэты прагрэс, наведайце мемарыял Курапаты ў Мінску на мяжы горада...

Адсюль і адносна добрая захаванасць культурнай спадчыны на Захадзе краіны, і значна горшая ў гэтым сэнсе сітуацыя на Усходзе, а неафіцыйнай сталіцай беларускага Захаду, безумоўна, з'яўляецца Гродна. Даруйце за доўгую прадмову, але яна патрэбна, каб патлумачыць, чаму Гродна (шырэй — Гродзеншчы-

на) мае ўнікальны, на зайздрасць сталіцы, асяродак культуры, уласную мастацкую традыцыю і адметнае кола творцаў, якія годна прэзентуюць свой горад на агульнаацыянальных імпрэзах і годна прэзентуюць усю Беларусь, калі апынаюцца за яе межамі з творчай місіяй. Чалавека выходзіць асяроддзе. Гродзенскія мастакі сутнасна такія як ёсць, бо натхняюцца сваім цудоўным горадам. Згадаю некаторых з іх.

Вікторыя Ільіна. Нарадзілася ў Гродне. Мастацкую адукацыю атрымала ў Мінскай вучэльні імя Глебава і на аддзяленні станковага жывапісу Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, якую скончыла ў 1988 годзе. Атрымаўшы

Вікторыя Ільіна. «Жоўтая вежа», палатно, алей. 2013 г.

Сяргей Грыневіч. «Укрыжаванне 6», палатно, акрыл. 2013 г.

дыплом, вярнулася ў родны горад. Як і ўсе маладыя мастакі, марыла пра тое, што будзе жыць з творчасці, але так рэдка каму шчасціць. Рэдка здараецца той збег абставінаў, які дазваляе мастаку на доўгі час заставацца сам-насам з палатном ці з аркушам, засяроджвацца на сваіх думках, эмоцыях і рэфлексіях. Нават пры наяўнасці вялікага таленту і вялікага натхнення лепей мець стабільную працу з гарантаваным заробкам. Для ўладальнікаў дыпламаў мастацкіх ВНУ такім месцам звычайна з'яўляецца выкладчыцкая праца ў дзіцячых мастацкіх школах. Пайшла на такую працу і спадарыня Вікторыя. Напачатку яна, можа, і лічыла, што гэта будзе ў яе біяграфіі эпізодам, але гэтая праца стала яе лёсам. Штодзённыя сустрэчы з дзецьмі з іх кранальнай шчырасцю дапамаглі мастачцы знайсці свой непаўторны стыль, акрэсліцца з творчай канцэпцыяй і тэматыкаю твораў. Малюе

Вікторыя Ільіна ў асноўным краявіды і нацюрморты: часам яны адпавядаюць рэчаіснасці, але бываюць і фантазійнымі. Я бачыў некалькі выставаў Вікторыі Ільіной, і ад іх у мяне заставалася ўражанне, нібыта я меў шпацыр па прыгарадным лесе ў каляд-

ную ноч. Адчуванне ціхага свята побач з шумным мегаполісам... Я параўнаў бы яе карціны з сямейным кіно ці з сямейнай чытанкаю, калі тэкст ці відэашэраг зразумелы і дарослым, і дзецям, але трактуецца па-рознаму. Фактычна яна малюе казку, але сюжэ-

Сяргей Грыневіч. «Укрыжаванне 7», палатно, акрыл. 2013 г.

ты для гэтага аповеду падказвае рэчаіснасць...

Сяргей Грыневіч. Нарадзіўся на Гарадзеншчыне. Вучыўся ў легендарным «Парнаце» — Рэспубліканскай школе-інтэрнаце па музыцы і выяўленчым мастацтве. Далей — аддзяленне манументальна-дэкаратыўнага мастацтва Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Дыплом абараніў у 1983 годзе. Паспеў папрацаваць паводле спецыялізацыі, запісанай у дыплеме — рабіў вітражы, роспісы. Потым, калі была «перабудова», дзяржаўная сістэма захісталася, а калі ў будынка расколіна ў падмурку, становіцца не да аздобы фасаду... Найбольш балюча гэтая незапатрабаванасць адбілася на манументальным мастацтве як на самым праца- і рэсурсазатратным. Не стала грошай на «манументалку», не стала работы ў манументалістаў. Грыневіч засяродзіўся на станковым жывапісе, а паколькі ён прафесіянал найвышэйшага класу — малюе так, што Мікеланджэла пазайздросціў бы — дык даволі хутка на яго карціны знайшліся і гледачы, і замоўцы. Мноства станковых твораў Сяргея Грыневіча былі набытыя замежнікамі.

Я назваў бы яго жывапіс брутальным, але пры гэтым вельмі пачуццёвым. Эстэтыка яго твораў агрэсіўная, але не злая, і адначасова вельмі прывабная. І яна вельмі адпавядае задачы праўдзівага адлюстравання нашай драматычнай рэчаіснасці. Мяркую, што найвышэйшым творчым дасягненнем Сяргея Грыневіча з'яўляюцца карціны на біблейную тэматыку. Гэта свядомы адыход ад хрысціянскага выяўленчага канону, які ў агульных рысах сфармаваўся ў часы Рэнесансу, і якім мастакі ва ўсім свеце карыстаюцца дагэтуль. Карціны такога кшталту выбудаваны паводле законаў тэатральнай

Юрый Якавенка. «Святая рэліквія», папера, афорт. 2020 г.

мізансцэны: тут і выразная «субардынацыя» дзеючых асобаў, і візуальны акцэнт на галоўнага героя, і абавязковы разварот усіх персанажаў да гледачоў так, каб тыя бачылі фас ці профіль і ні ў якім разе не спіну. Адно слова — тэатр! Мастак жа ўзяў на сябе смеласць намаляваць так, як яно магло быць насамрэч, і робіць ён гэта для таго, каб наблізіць Езуса да людзей, выявіць і падкрэсліць чалавечую іпастась Збаўцы. Менавіта пакутуючым чалавекам малюе ён Езуса на крыжы. Складаныя ракурсы падкрэсліваюць трагізм падзеі і выразна сведчаць пра зямныя пакуты Хрыста. Магчыма, біблейныя сюжэты ў версіі Сяргея Грыневіча — лепшае, што мы маем у нашым рэлігійным

мастацтве распачатага XXI стагоддзя, хіба што творы Андрэя Дубініна і Сяргея Шэмета можна паставіць з імі побач, але гэта ўжо іншая эстэтыка, іншы канцэптуальны падыход...

Юрый Якавенка. Нарадзіўся ў Прыморскім краі Расійскай Федэрацыі, а дзяцінства правёў у Гродне. «Парнат», аддзяленне графікі нашай Акадэміі мастацтваў — звычайны шлях мастака ў прафесію. Дыплом абараніў у 1992 годзе. Па размеркаванні трапіў на «Беларусьфільм». Як мастак-пастаноўшчык зрабіў мультыплікацыйны фільм «Месяц» — нібыта дзіцячы, а атрымалася для дарослых. У спадара Юрыя былі ўсе шанцы стаць

Юрый Якавенка. «Анёл з аднарогам», папера, афорт. 2019 г.

зоркаю беларускай анімацыі, але кінастудыя не здолела вырашыць побытавых праблемаў маладога спецыяліста, і ён, адпрацаваўшы год на «Беларусьфільме», вярнуўся ў Гродна, дзе засяродзіўся на тым, чаму яго вучылі ў Акадэміі, — на друкаванай графіцы. Кажа, што напачатку сумаваў па Мінску, але потым прызвычаіўся і знайшоў ў «правінцыйным жыцці» свае зручнасці, якіх няма ў сталіцы.

Сёння Юрый Якавенка адзін з лепшых у краіне майстроў эстампу. Творца ўшанаваны мноствам узнагародаў на прэстыжных конкурсах эстампу і кніжнай графікі. Юрый Якавенка — ганаровы сябра Расійскай акадэміі мастацтваў.

Апісваць тое, што робіць Юрый, не мае сэнсу: гэта трэба бачыць сваімі вачыма. У маёй бібліятэцы ёсць аформленая ім кніга Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха». У кнізе — не ілюстрацыі ў звычайным разуменні, калі пісьмовы апавед «перакладаецца» на візуальную мову: мастак малюе не дзею, а эмацыйнае ўражанне ад тэксту. Фармальна стыль твораў Юрыя Якавенкі можна аднесці да сюррэалізму, але толькі фармальна, бо ў нашага мастака няма ўласцівай гэтаму кірунку спантаннасці і рэфлексійнасці: у Юрыя Якавенкі ўсё грунтоўна асэнсавана, трывала зроблена.

Звяртаўся мастак і да Бібліі: ілюстраваў «Песню Песняў».

Дарэчы, рабіў гэты праект для каталіцкай Італіі...

Уладзімір Панцалееў. Нарадзіўся на Магілёўшчыне. Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут скончыў у 1980 годзе. Вучыўся на аддзяленні скульптуры. Яго дыпломная работа «Мікалай Гусоўскі» ўпрыгожвае дворык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У Гродна трапіў па размеркаванні.

Каб азнаёміцца з творчасцю гэтага мастака, няма патрэбы набівацца да яго ў гасці ў майстэрню: можна проста зладзіць шпацыр па гарадзенскіх вуліцах. Ён стварыў цікавыя скульптуры: «Пакроў Прасвятой Багародзіцы» каля Свята-Пакроўскага кафедральнага сабора, «Гараджанін XVIII стагоддзя», «Стэла Алімпійскай славы», «Купідон» каля будынка ЗАГС, «Гараднічанка» — як увасабленне легендарнай гарадзенскай рачулкі, «Ладдзя» — як знак даўняй гісторыі. Яго апошняя манументальная работа, «Алень святога Губерта», мае ўсе шанцы стаць афіцыйным сімвалам горада, а яшчэ на яго творчым рахунку — мемарыяльныя шыльды і дэкаратыўныя скульптуры, выкананыя ў часе пленэраў: яны аздабляюць грамадскую прастору ў розных частках Гродна.

Скульптар кажа, што яму даспадобы працаваць з каменем і дрэвам. Да бронзы звяртаецца толькі тады, калі ёсць афіцыйная замовы на скульптуру ў такім матэрыяле. Вельмі шкадуе, што Гродна не мае ўласнай ліцейнай вытворчасці і для адліўкі работы ў бронзе трэба выпраўляцца ў Мінск.

Калі бачыш ягоныя работы, выкананыя ў розных матэрыялах, можна падумаць, што яны належаць розным мастакам, а справа ў тым, што Уладзімір Панцалееў імкнецца выявіць у камені ці дрэве тое, што за-

Уладзімір Панцэлеў. «Гараднічанка». 2008 г.

кладзена ў іх самой прыродай, і ўжо потым прыўносіць сваё, аўтарскае. Такі ашчадны «экалагічны» падыход у цэлым для нашай пластыкі нехарактэрны, і гэта вылучае скульптара з кола яго калегаў. Цяпер ён працуе над помнікам Стэфану Баторыю, які будзе стаяць у адноўленым Гродзенскім замку.

У адрозненне ад згаданых вышэй мастакоў, Уладзімір Панцэлеў не звязаны з Гродна ні фактам нараджэння, ні праведзеным тут дзяцінствам. Ягонае творчасць — прыклад натуралізацыі, калі для прыезджага чалавека горад становіцца родным, а сам ён — патрэбным гораду.

Я яго разумею, бо і сам цесна звязаны з Гродна праз родных і блізкіх мне людзей. Такі горад неабходны нашай краіне, каб Мінску было на каго раўняцца, як Маскве — на Пецярбург. Я гэта кажу як мінчук...

Дадам, што мастакі, згаданыя ў гэтых нататках, — мой суб'ектыўны выбар. Гэта творцы, якія сваёй ментальнасцю, сваім бачаннем свету і сваёй стылістыкай блізкія менавіта мне. Між тым, сучаснае мастацтва Гродна і Гарадзеншчыны ў шырокім сэнсе вартае сур'ёзнага вывучэння як сацыяльна-культурны феномен, як самабытная школа і магчымая перспектыва для ўсёй нацыянальнай культуры ў святле таго, што адбываецца сёння ў нашай краіне. Скажам так: у нашай нацыянальнай свядомасці апошнім часам акрэслілася тэндэнцыя дыстанцыі ад савецкай спадчыны, абыякавасць да ўсходняга вектару і павольны, але няўхільны дрэйф у заходнім кірунку. Пачынаючы з так званай «перабудовы», калі ў савецкай «жалезнай заслоне» з'явіліся заўважныя шчыліны, мастакі нашых заходніх рэгіёнаў распачалі шырокамаштабнае

плённае супрацоўніцтва з калегамі і інстытуцыямі культуры па той бок дзяржаўнай мяжы, што і сёння застаецца важным чыннікам культурнага жыцця рэгіёна. Сярод гарадзенскіх мастакоў, чыя творчасць варта ўвагі, варта згадаць яшчэ і Алеся Сільвановіча, які выдатна спалучае дэкаратывізм і прадметнасць у межах хрысціянскага міфа; і Валянціну Шоба, якая апавядае пра звыклае моваю, запазычанай у міфалогіі. Гэты пералік можна доўжыць, а значыць і згаданая вышэй тэндэнцыя з'яўляецца яшчэ і вектарам перспектывага развіцця.

CONTENTS

We open this issue with the article by fr. S. Surynovich «The Story of St. Joseph in the Apocryphal 'The History of Joseph the Carpenter'» and the essay by L. Kaminskaya «As the Angel of the Lord Commanded Him...», dedicated to the Year of St. Joseph proclaimed in the Universal Catholic Church (p. 2-7).

Theologian M. Pashuk in her article «The Land of Faith» writes about the holy places which Pope Francis visited on March 5-8, 2021 (p. 8-11).

T. Klimovich in her article «The Self-Presentation of God to Moses in the Burning Bush» analyzes a passage from the Book of Exodus (3: 1-17) (p. 12-17).

Article by literary critic I. Bagdanovich «Remained Faithful to the Church and the People» is dedicated to priest and poet A. Ziaziula. Here you will also find some poems by A. Ziaziula (p. 18-25).

Fr. A. Liashneuski SDB offers readers his article «The Priest Given Us by Mary», in which he narrates about the tragic life and devoted priestly ministry of fr. S. Mihalski SJ (p. 26-32).

In column «Interview» you will find the text of the talk of D. Jarczewski OP with the American theologian G. Weigel entitled «Who Is Needed in the Vatican» (translated by Y. Shedzko) (p. 33-37).

Historian A. Shpunt in his article «Kind as the Voivode of Minsk...» tells about the personality of one of the most interesting representatives of the Belarusian nobility of the 18th century Adam Michał Hmara (p. 38-43).

In column «Translations» you will find poems by R. M. Rilke (translated by S. Siargey) and Austrian writer Andrea Grill (translated by A. Siemonowa-Herzog), as well as translations of works by French novelist Anatole France (translated by V. Buival) (p. 44-54).

The famous poetess D. Bičel publishes her memoirs «Green Andarachak Is the Treasure of Granny Yulia», dedicated to relatives and friends from the village of Biskupcy (p. 55-59).

Doctor of Philosophy Vitalii Kozinchuk from Ivano-Frankivsk writes about the search for mystical and sacred roots in Ukrainian iconographic art (p. 60-61).

The essay of journalist P. Vasileuski «Inspired by the City...» is dedicated to the works of Grodna artists (p. 62-67).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer kwartalnika rozpoczyna się art. ks. S. Surynowicza „Historia św. Józefa w apokryficznym «Podaniu o św. Józefie cieśli»” i esejem L. Kaminskij «Jak nakazał mu Anioł Pana...», które zostały poświęcone Rokowi św. Józefa, ogłoszonym w powszechnym Kościele Katolickim (S. 2-7).

Teolog M. Pašuk w art. „Ziemia wiary” pisze o świętych miejscach, które 5–8 marca 2021 r. zwiedzał Papież Franciszek (S. 8-11).

T. Klimowicz w art. „Autoprezentacja Boga Mojżeszowi w płonącym krzewie” analizuje fragment Księgi Wyjścia (3, 1–17) (S. 12-17).

Osobie księdza i poety A. Ziaziuli został poświęcony art. literaturoznawcy I. Bohdanowicz „Pozostał wierny Kościołowi i narodowi”. Tutaj również drukuje się wiersze A. Ziaziuli (S. 18-25).

Ks. A. Liashneuski SDB proponuje uwadze czytelników art. „Kapłan, darowany nam przez Maryję”, w którym opowiada o tragicznym życiu i oddanej kapłańskiej służbie ks. S. Michalskiego SJ (S. 26-32).

W rubryce „Wywiady” pod tytułem «Kogo potrzeba w Watykanie» umieszczono rozmowę D. Jarczewskiego OP z amerykańskim teologiem D. Weiglem (tłumaczenie J. Szedzko) (S. 33-37).

Historyk A. Szpunt w art. „Łaskawy jak pan wojewoda Miński...” opowiada o jednym z najciekawszych przedstawicieli szlachty białoruskiej XVIII w. — Adamie Michale Chmarze (S. 38-43).

W rubryce „Tłumaczenia” umieszczone zostały wiersze R. M. Rilke (tłumaczenie S. Siarheja) i austriackiej pisarki Andrei Grill (tłumaczenie A. Siemonowa-Herzog) oraz tłumaczenia utworów francuskiego powieściopisarza Anatole’a France’a (tłumaczenie W. Bujwała) (S. 44-54).

Znana poetka D. Bičel publikuje swoje wspomnienia „Zielony andaraczek — skarb babci Julii”, poświęcone krewnym i bliskim ze wsi Biskupcy (S. 55-59).

O poszukiwaniach mistyczno-sakralnych korzeni w ukraińskim malarstwie ikon pisze doktor filozofii Witalij Kozinczuk z Iwano-Frankiwsku (S. 60-61).

Twórczości grodzieńskich malarzy został poświęcony esej dziennikarza P. Wasileuskiego „Zainspirowani miastem...” (S. 62-67).

RESÜMEE

Diese Nummer beginnt mit dem Artikel „Die Geschichte des heiligen Joseph in der apokryphen Schrift *Erzählung über den Zimmermann Joseph*“ des Priesters S. Surynowitsch und mit dem Essay „Wie ihm der Engel des Herrn befahl ...“ von L. Kaminskaja, die dem in der Weltkirche ausgerufenen Jahr des heiligen Joseph gewidmet sind (S. 2-7).

Die Theologin M. Paschuk berichtet im Artikel „Der Boden des Glaubens“ über die heiligen Orte, die Papst Franziskus vom 5. bis 8. März 2021 besuchte (S. 8-11).

T. Klimowitsch analysiert im Artikel „Selbstpräsentation Gottes vor Mose im brennenden Dornbusch“ ein Fragment des Buches Exodus (3, 1–17) (S. 12-17).

Dem Priester und Poeten A. Sjasjulja ist der Artikel „Er blieb der Katholischen Kirche und dem Volk treu“ der Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch gewidmet. Daran schließen Gedichte von A. Sjasjulja an (S. 18-25).

Der Priester A. Ljaschneuski SDB präsentiert den Leserinnen und Lesern den Artikel „Der Priester, der uns von Maria geschenkt wurde“, in dem er über das tragische Leben und den treuen Dienst des Priesters S. Michalski SJ berichtet (S. 26-32).

Die Rubrik „Interview“ enthält unter dem Titel „Wer wird in Vatikan gebraucht?“ das Gespräch von D. Jartscheuski OP mit dem amerikanischen Theologen G. Weigel (übersetzt von J. Schedsjko) (S. 33-37).

Der Historiker A. Spunt erzählt im Artikel „Freundlich wie der Herr Woiwoda von Minsk ...“ von Adam Michal Chmara, einem der interessantesten Vertreter der belarussischen Schljachta [des belarussischen Adels – Anm. d. Ü.] im XVIII. Jahrhundert (S. 38-43).

Die Rubrik „Übersetzungen“ enthält Gedichte von R. M. Rilke (übersetzt von S. Sjarhej) und der österreichischen Schriftstellerin Andrea Grill (übersetzt von J. Semjonowa-Herzog) sowie Werke des französischen Romanschriftstellers Anatole France (übersetzt von W. Bujwal) (S. 44-54).

Die bekannte Poetin D. Bitschel veröffentlicht ihre Erinnerungen „Der grüne Trachtenrock – der Schatz von Oma Julja“, die den Verwandten, Freundinnen und Freunden aus dem Dorf Biskupcy gewidmet sind (S. 55-59).

Über die Suche nach mystisch-sakralen Wurzeln in der ukrainischen Ikonenmalerei schreibt Dr. phil. W. Kosintschuk aus Iwano-Frankiwsk (S. 60-61).

Mit dem Schaffen der Grodnoer Maler beschäftigt sich der Essay „Von der Stadt inspiriert ...“ des Journalisten P. Wassileuski (S. 62-67).

SOMMARIO

Questo numero inizia con l'articolo del prete S. Surinovič «La storia di San Giuseppe nell'apocirfo "La Storia di Giuseppe il falegname"» e con il saggio di L. Kaminskaja «Come gli ha comandato l'Angelo del Signore», dedicato all'anno di S. Giuseppe, proclamato dalla Chiesa Cattolica (p. 2-7).

Il teologo M. Pašuk nell'articolo «La terra della fede» scrive dei luoghi santi che Papa Francesco ha visitato nei giorni 5-8 marzo 2021 (p. 8-11).

T. Klimovič nell'articolo «L'auto-rappresentazione di Dio a Mosè nel roveto incolombato» analizza un passaggio del Libro dell'Esodo (3: 1-17) (p. 12-17).

Alla persona del sacerdote e poeta A. Ziaziulia è dedicato l'articolo del critico letterario I. Bagdanovič «E' rimasto fedele alla Chiesa e al popolo». Accanto sono pubblicate le poesie di A. Ziaziulia (p. 18-25).

Il prete A. Liašneuski SKB offre ai lettori l'articolo «Un sacerdote donatoci da Maria», in cui racconta la vita tragica e il ministero sacerdotale disinteressato del prete S. Michalski SJ (p. 26-32).

Nella rubrica *Intervista* si pubblica la conversazione di D. Jarczewski OR con il teologo americano G. Weigel intitolata «Chi ha bisogno del Vaticano» (traduzione di Ju. Šedzko) (p. 33-37).

Lo storico A. Špunt nell'articolo «Dolce come il signor voivoda di Minsk...» racconta della persona di uno dei rappresentanti più interessanti della nobiltà bielorusa del XVIII secolo Adam Michal Khmara (p. 38-43).

Nella rubrica *Traduzioni* sono collocate le poesie di R. M. Rilke (tradotte da S. Siargej) e dello scrittore austriaco Andrea Grill (tradotte da A. Semjonowa-Herzog), nonché le opere del romanziere francese Anatole France (tradotte da V. Bujwal) (p. 44-54).

La famosa poetessa D. Bičel pubblica le sue memorie sotto il titolo «Il tesoro di Julia è la gonna verde fatta in casa», dedicate ai parenti e amici del villaggio di Biskupcy (p. 55-59).

Il Dottore di ricerca in filosofia da Ivano-Frankovsk Vitalij Kozičuk scrive della ricerca di radici mistiche e sacre nelle icone ucraine (p. 60-61).

Il saggio del giornalista P. Vasileuski «Ispirati dalla città...» è dedicato al lavoro dei pittori di Grodno (p. 62-67).

На 1-й ст. вокладкі — Ян Дамель. «Святы Юзаф з Дзіцяткам Езусам».

Абраз з галоўнага алтара касцёла св. Юды Тадэвуша ў в. Вішнева Смаргонскага р-на. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «НАША ВЕРА», № 1 (95)/2021.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 16.03.2021 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 132.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

ТВОРЫ ГРОДЗЕНСКИХ МАСТАКОЎ

(гл. артыкул П. Васілеўскага «Натхнёныя горадам...»)

Вікторыя Ільіна. «Пасля дажджу»,
палатно, алей. 2015 г.

Сяргей Грыневіч. «Укрыжаванне 1»,
палатно, акрыл, 2010 г.

Юрый Якавенка. «Адам і Ева»,
папера, афорт, 2016 г.

Уладзімір Панцялееў. «Святы Губерт», 2020 г.